

ΠΑΥΛΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΕΞΩ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΟΣ

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΙΑΚΩΒΟΣ
ΦΑΝΑΡΙ ΚΥΠΡΟΣ ΑΜΕΡΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Πρόλογος
τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα

ΜΠΙΡΗΣ

Constantine
1.9.1981

35/-
TNOH

¹The Hellenic Diaspora is defined as inclusive of all the Hellenes who live outside the boundaries of the geopolitical unit of the modern nation state of Greece. Ethnicity, as a sense of belonging and partaking of Greekness, is the criterion for this categorization.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α

Ὁ Παῦλος Παλαιολόγος γεννήθηκε στὴν Πόλη, τὸ κέντρο τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ἀνοῦσε ἀκόμη. Ἐφυγε, γιὰ νὰ σπουδάσει στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ ξαναγύρισε γιὰ νὰ ἐκδώσει τὴν «Πατρίδα». Μετά, ἔμεινε χρόνια στὸ Βερολίνο καὶ τὸ Παρίσι, ὡς ἀνταποκριτὴς ἡφμερίδας πού κυκλοφοροῦσε στὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Ἀμερικῆς.

Ἀπὸ τὸ 1924, πού ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴν Ἑλλάδα, γνώριζε, ὅσο λίγοι, τὰ θέματα τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ εἶχε ἀποδείξει, πὼς ἦταν ἓνας προικισμένος καὶ υπεύθυνος δημοσιογράφος καὶ συγγραφέας. Ἡ ἡφμερίδα του ἔστειλε τὸν Παλαιολόγο στὸ ἐξωτερικὸ, κάθε φορά πού ἔρχονταν στὴν ἐπικαιρότητα προβλήματα ἢ πρόσωπα τοῦ Ἑλληνισμοῦ: ἐλληνοτουρκικά, ἀνησυχίες τῶν Ἑλλήνων στὴν Αἴγυπτο, ἀγῶνες στὴν Κύπρο, νέος Πατριάρχης στὸ Φανάρι.

Ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας — ὅπως ἀποκαλύπτει ὁ ἴδιος στὸν πρόλογό του πού ἀκολουθεῖ — ἐπὶ 22 χρόνια τιμᾶ με τὴν ἀγάπη του τὸν Παλαιολόγο καὶ τοῦ ἐμπιστεύεται, «κατὰ τὰς συνομιλίας των μέχρι θαθείας νυκτός», τοὺς μύχιους στοχασμοὺς καὶ δραματισμοὺς του. «Πολλὰ ὀφείλομεν, λέει ὁ Πατριάρχης, εἰς τοὺς κατ' ἐπανάληψιν διαλόγους ἐκείνους».

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἢ ἔρουν τοῦ Παλαιολόγου ἐκτείνεται καὶ στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀμερικῆ. Ἐκεῖ εἶναι τώρα τὰ νέα κέντρα τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν, ἐκεῖ ὑπάρχει συμπαγῆς Ἑλληνισμὸς καὶ Ὀρθοδοξία σὲ ἀνθηση... Ὁ Παλαιολόγος ἀναλύει καὶ περιγράφει τὰ προβλήματα καὶ τίς ἐπιτυχίες τους με τὴ γνωστὴ ἀντικειμενικότητα καὶ τέχνη του. Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα, τὸ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τμήμα-τοῦ-ἔθνους.

Σὲ κριτικὴ του, γιὰ τὰ ταξιδιωτικὰ κείμενα τοῦ Παλαιολόγου, ὁ ἀξέχαστος Βάσος Βαρίκας παρατηρεῖ: «Τὸ ἀσκημένο μάτι τοῦ κ. Π. Παλαιολόγου, τοῦ ἐπέτρεψε νὰ συλλάβει, ὅ,τι ἄλλοι γιὰ νὰ τὸ ἀνακαλύψουν θὰ χρειάζονταν μακρόχρονες ἔρευνες... Καὶ δίδει τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ τόπου πού ἐπισκέπτεται. Κάθε τι πού βλέπει, τὸ κρίνει καὶ τὸ ταξιθετεῖ, σὲ ἀναφορὰ με τὴν ἑλληνικὴ γῆ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς. Ἀκόμη καὶ ὅταν λείπουν ὑπαινιγμοὶ ἀπὸ τὸ κείμενό του, ἀντιλαμβάνεσαι ὅτι ὁ στόχος του δὲν ἄλλαξε. Ὁ κ. Παλαιολόγος καὶ με τίς ταξιδιωτικὰς του ἐντυπώσεις, συνεχίζει τὴν κοινωνικὴ κριτικὴ πού ἀσχεῖ ἐπὶ δεκα-

ετίες... Ἡ μορφή πού ἔδωσε στό χρονογράφημά του, τοῦ ἐπιτρέπει νά ξεχωρίζει ἐνότητες μέσα στό ἔργο του καί νά τίς προσφέρει σάν τέτοιες σέ βιβλία...».

«Ὁ κ. Παλαιολόγος, γράφει καί ὁ Γιάννης Χατζίνης, συχνά συλλαμβάνει μεγαλύτερες ἐνότητες, πού τίς ἀναπτύσσει, προχωρώντας ἀπό μέρα σέ μέρα, σέ μιὰ γενικότερη σύνθεση...».

Στά πλαίσια τῆς προσπάθειάς μας, γιά τήν περισυλλογή καί τήν ἔκδοση τοῦ ἔργου τῶν πνευματικῶν ὁδηγῶν καί δασκάλων, παλαιότερων καί νεότερων, ταξινομήσαμε καί τὰ κείμενα πού ἔγραψε ὁ Παλαιολόγος ἐπὶ μισό αἰῶνα — περισσότερα ἀπὸ δεκαπέντε χιλιάδες. Ξεχωρίσαμε ἀπὸ αὐτά καί κατατάξαμε, ὅσα γιά τήν τέχνη τους καί τὰ θέματά τους θά μείνουν: ἔθνικά, κοινωνικά, παιδευτικά, οἰκογενειακά, ψυχολογικά κτλ. «Ὁ κ. Παῦλος Παλαιολόγος, γράφει ὁ Μπάμπης Κλάρας, δὲν διστάζει νά παίρνει θέση σέ μεγάλα θέματα πού πολλοὶ τὰ συζητοῦν, ἀλλά λίγους τολμοῦν νά τὰ φωνάξουν... Εἶναι ὁ χρονογράφος μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀπήχηση στό ἑλληνικὸ κοινό».

Ὁ Παλαιολόγος, ὅπου χρειάζεται, ἐνημερώνει, συμπληρώνει καί συνδέει τὰ κείμενά του σέ μέρη, κεφάλαια καί βιβλία. Ὁ Ἔξω Ἑλληνισμὸς καί ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι τὸ θέμα αὐτοῦ τοῦ τόμου. Σὲ ἄλλα μεγάλα θέματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ θά ἀναφέρονται οἱ ἐπόμενοι τόμοι τῶν «Ἀπάντων» του.

Ὁ ἀναγνώστης θά διαπιστώσει ὅτι ὁ στόχος τοῦ Παλαιολόγου δὲν ἀλλάζει, εἴτε στό ἐξωτερικὸ γράφει, εἴτε στό ἐσωτερικὸ. Μὲ τὴν «κοινωνικὴ κριτικὴ καί τὴν κοινωνικὴ διδασχὴ του», ἀποβλέπει στὸν ἐκπολιτισμὸ καί στὴν κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἑλλαδικοῦ καί ἐξελλαδικοῦ. Καί τὸ πετυχαίνει χωρὶς κατήφεια, μὲ ἀνθρωπιὰ καί γέλιο. «Γελαστὸ ἀναμορφωτὴ» τὸν χαρακτηρίζει ὁ Χρ. Χρησιδης. «Ὅλα αὐτά, γράφει κι' ὁ καθηγητὴς Ἐνεπεκίδης, μαζί μὲ τὸν ἀνοικτόκαρδο νεοανθρωπισμὸ του, χριστιανικῆς ἀποχρώσεως, προσηλώνουν πρὸς τὸν κ. Π. Παλαιολόγο, τὸ βλέμμα δλόκληρης γενεᾶς: διανοουμένων, καλλιεργημένων, ἀλλὰ καί ἀπλῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ».

Σ. Ι. Μ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ὁ Πατριάρχης Ἀθναγόρας εὐδόκησε ν' ἀπονεμίει τὴν εὐλογία του, νά περιπτυχθεῖ μὲ ἀγάπη καί νά προλογίσει τὰ κείμενα αὐτά πού βασικὸ θέμα τους ἔχουν τὴν πέρα ἀπ' τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία.

Π. Π.

Ἐντιμότητε κύριε Παῦλε Παλαιολόγε, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν τῆς ἡμῶν Μετριότητος, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρᾳ Ἐντιμότητι καί εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Ἀσμένως πάνυ ἐκομισάμεθα, ὡς πάντοτε, τὸ ἀπὸ κα' τρέχοντος μηνὸς Μαρτίου Γράμμα τῆς ὑμετέρας προσφιλοῦς ἡμῖν Ἐντιμότητος καί ἐχάρημεν ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, πληροφορούμενοι, ὅτι ἡ ὑμετέρα περισπούδαστος Ἐντιμότης ἐκδίδει τὰ δημοσιευθέντα κείμενα αὐτῆς, καί ἐκφράζει τὴν εὐγενῆ ἐπιθυμίαν ὅπως ἔχη παρ' ἡμῶν τὸν Πρόλογον αὐτῶν.

Εἰς ἀπάντησιν, εὐχαριστοῦντες θερμῶς, μετὰ συγκινήσεως αὐτὴν τὴν ὥραν ἀνερχόμεθα, νοερῶς, τὰς κατὰ καιροὺς ἐπισκέψεις τῆς ὑμετέρας ἐριτίμου Ἐντιμότητος πρὸς τὴν Γενέτειραν Πόλιν αὐτῆς καί τὰ Πατριαρχεῖα.

Τὸ ἀπλοῦν ἐν αὐτοῖς δεῖπνον, ἐν συνεχείᾳ τὸ Ἀπόδειπνον ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Παρεκκλησίῳ καί εἶτα αἱ συνομιλῖαι ἐν τῷ ταπεινῷ ἡμῶν Γραφείῳ, μέχρι βαθείας νυκτός.

Τί δ' ἐλέγομεν τότε; Ἀλλὰ τίς δύναται νά εἴπη τί μεταδίδουσιν ἀλλήλαις δύο ψυχαί, συνομιλοῦσαι, ἢ νά διατυπώσῃ ὅσα δύο καρδίαι ἀνταλλάσσουν ἐπικοινωνοῦσαι;

Τὸ θέβαιον εἶναι, ὅτι πολλὰ ὀφείλομεν εἰς τοὺς κατ' ἐπανάληψιν μετὰ τῆς ὑμετέρας φίλης Ἐντιμότητος διαλόγους ἐκείνους, ὅταν ἠρξάμεθα, σὺν Θεῷ, ἐπεξεργάζεσθαι, μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ πρόγραμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν σχέσεων μετὰ τῶν διαφόρων τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησιῶν καί ἰδιαιτέρως τῆς Πρεσβυγενοῦς Ρώμης.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος ἦτο Μέλος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν καί εἰς ἀγαθὰς διετέλει σχέσεις καί συνομιλίας μετὰ τῶν Προκαληθονίων, τῆς Ἀγγλικανικῆς, τῶν Παλαιοκαθολικῶν καί ἄλλων.

Ἄλλ' ὅταν αἰφνιδίως ἐπληροφορήθημεν, τὰς πρώτας τοῦ Δε-

κεμβρίου ημέρας τοῦ 1963, ὅτι ἡ μεγάλη καὶ ἱερὰ παγκόσμιος φαινομενολογία, ὁ Μακαριώτατος καὶ Ἀγιώτατος Πάπας Ρώμης Παῦλος ὁ Στ', ἀπεφάσισεν, ὅπως ἐπισκεφθῆ τὴν Ἁγίαν Πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἐθεωρήσαμεν τὸ γεγονός καταπληκτικὸν καὶ τὴν εὐκαιρίαν τῆς συναντήσεως μοναδικήν. Διὸ καὶ εὐθέως ἐδημοσιεύσαμεν, τὴν 5' ἰδίου μηνὸς Δεκεμβρίου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, σχετικόν, ἀπὸ τοῦ Ἠνωμένου Τύπου, ἀνακοινωθέν.

Ἡ ἀπάντησις, διὰ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Βατικανοῦ, ἦλθεν ἀμέσως καὶ καταφατικὴ καὶ ἡ συνάντησις ἡμῶν, τὴν 9' Ἰανουαρίου τοῦ 1964, ἐν τῇ Παπικῇ Ἀντιπροσωπείᾳ, ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Καὶ ἐκεῖ, μετ' ἐμπιστευτικῆν ἡμῶν τῶν δύο συνομιλιῶν, καλέσαντες τὰς Ἱ. Συνοδείας ἡμῶν, ἀνέγνωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὸ «Πάτερ ἡμῶν» καὶ τὸ ιζ' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, καὶ ἐν προσωπώγει ἡμῶν ἐξεφράσαμεν τὴν χαρὰν ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ συναντήσει ἐν τῇ ὁδοῦ τῆς Ἐμμαούς, εὐχρησθέντες ἅμα, ὅπως φθάσωμεν ὁμοῦ μίαν ἡμέραν καὶ εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ κλάσιν τοῦ Ἄρτου, τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν.

Ἡ Α. Ἀγιότης, ὁ Πάπας, ἀπαντῶν, ἐξῆρε θερμῶς τὸ γεγονός, καὶ ἐν συνεχείᾳ προσέφερεν ἡμῖν Ἅγιον Ποτήριον.

Συμβολισμὸς ἐκατέρωθεν ἐναίσιμος, ταυτόσημος καὶ σύγχρονος. Ἐπηκολούθησεν ἡ ἄρσις τοῦ Σχίσματος μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τὴν 5' Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1965, ἐν λαμπραῖς Τελεταῖς, ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ρώμης, παρουσία καὶ τοῦ ἀπεσταλαμένου ἡμῶν Ἱερωτάτου Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνης κ. Μελιτώνος καὶ ἐν τῇ Π. Πατριαρχικῇ Ναῶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, Φαναρίου, παρουσία Παπικῆς Ἀντιπροσωπείας, ὑπὸ τὸν Σεβασμιώτατον Καρδινάλιον Βαλτιμόρης κ. Σέχαν.

Περαιτέρω, ἡ ἀπροσδόκητος ἐπίσκεψις τῆς Α. Ἀγιότητος, τοῦ λίαν ἀγαπητοῦ ἡμῖν καὶ σεβασμίου ἀδελφοῦ Πάπα εἰς τὴν Πόλιν καὶ τὸ Φανάριον, τῇ κε' Ἰουλίου τοῦ 1967, καὶ ἡ ἀντεπίσκεψις ἡμῶν τῇ κε' Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους εἰς Ρώμην, ἔνθα διεξηγάγομεν μετὰ τῆς Α. Ἀγιότητος, περὶ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν τῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Πέτρου, κοινήν Τελετήν, Λατινιστὶ καὶ Ἑλληνιστὶ, μετὰ λόγων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Λατινικὴν.

Τὰ πλήθη τῶν συμπορευομένων ἀνέμενον συλλειτουργίαν, τούτου δὲ μὴ γενομένου, ἀπεγοητεύθησαν, ὡς ἐδημοσιεύθη.

Αἱ ἐπικοινωνίαι συνεχίζονται, ἐν πορείᾳ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἐμμαούς καὶ ἐν κοινῇ πόθῃ καὶ ἔργῳ, σταθερῇ καὶ ἐμμόνῃ, ἀποκαταστάσεως τῶν σχέσεων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὡς ἐβιοῦμεν ἐν τῇ κοινῇ Ἀγίῳ Ποτηρίῳ μέχρι τοῦ 1054, ἧτις καὶ θὰ πραγματοποιηθῆ, καὶ ἴσως ταχύτερον ἢ ὅσον νομίζομεν, ὅταν ὁ Κύριος εὐδοκήσῃ καὶ

καταπέμψῃ ἐπὶ τοὺς Ὑπευθύνους τὴν βουλὴν Αὐτοῦ, πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὸν αὐτὸν Χριστιανισμὸν καὶ περαιτέρω δι' αὐτοῦ εἰς μίαν πανανθρωπότητα. Οὐδὲ ὑπάρχει δύναμις, ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν πορείαν ταύτην. Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, πανίσχυρος, ἐπέπεσεν ἤδη ἐπὶ τῶν καρδιῶν τῶν ὁπαδῶν Αὐτοῦ, τῶν Χριστιανῶν τοῦ κόσμου. Κατακύρωσις τὸ ἀπὸ ἧ' Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. ἱστορικὸν τῆς Α. Ἀγιότητος τοῦ Πάπα γράμμα πρὸς ἡμᾶς.

Ἐν τῷ μεταξὺ τέσσαρες Πανορθόδοξοι Διασκέψεις καὶ μία Συνάντησις καὶ Διάλογοι μεθ' ἑτέρων Ἐκκλησιῶν, Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν.

Ἐξερχόμενοι δ' ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀνά τὸν κόσμον, θὰ εὐρισκόμεθα πρὸ φαινομένου ἀξιοθαυμάστου.

Τριάκοντα δύο Ἱ. Μητροπόλεις ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Κρήτης μετὰ ἑπτὰ Μητροπόλεων.

Αἱ τέσσαρες Μητροπόλεις τῆς Δωδεκανήσου.

Τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἡ Ἱ. Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς Πάτμου.

Τὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Σπουδῶν εἰς Θεσσαλονίκην.

Τὸ Πατριαρχικὸν Κέντρον ἐν Σαμπεζῷ Γενεύης.

Ἡ Ἱ. Πατριαρχικὴ Μονὴ ἐν Ταιξέ Γαλλίας.

Ἡ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς μετὰ Δώδεκα Βοηθῶν Ἐπισκόπων.

Ἡ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Αὐστραλίας μετὰ δύο Βοηθῶν Ἐπισκόπων.

Ἡ Ἱ. Μητρόπολις Νέας Ζηλανδίας, περιλαμβάνουσα τὴν Νῆσον ταύτην, τὴν Κορέαν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν.

Αἱ ἑξ Μητροπόλεις ἐν Εὐρώπῃ.

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ δρόμος ἐὰν ἀνεπτύσσωμεν ἐνταῦθα λεπτομερείας περὶ τῶν Ἱερῶν Ἀρχιεπισκοπῶν καὶ Μητροπόλεων τούτων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἰδίως τῆς Ἀμερικῆς, ἔνθα ἀνθεὶ εἰς δλόκληρον κόσμον ἕξ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου.

Διὸ καὶ περιοριζόμεθα εἰς τὴν Ἱερὰν Ἀρχιεπισκοπὴν Θυατείρων, περιλαμβάνουσαν τὴν Ἀγγλίαν, Ἱρλανδίαν καὶ Μάλταν μετὰ δύο Βοηθῶν Ἐπισκόπων, καὶ τὰς Ἱ. Μητροπόλεις Γαλλίας, περιλαμβάνουσαν τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν, μεθ' ἐνὸς Βοηθοῦ Ἐπισκόπου, Γερμανίας, περιλαμβάνουσαν ὅλην τὴν Δυτ. Γερμανίαν, Αὐστρίαν, περιλαμβάνουσαν τὴν Αὐστρίαν, Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Οὐγγαρίαν, Βελγίου, περιλαμβάνουσαν τὸ Βέλγιον, Ὀλλανδίαν καὶ Λουξεμβούργον, καὶ Σουηδίας, περιλαμβάνουσαν τὴν Σουηδίαν, Νορβηγίαν, Δανίαν καὶ Ἰσλανδίαν.

Ἐκκλησιαστικὸς Ὁρθόδοξος Ἑλληνικὸς κόσμος ζῆ, κινεῖται, προάγεται ἐν παντὶ ὑπὸ τὸν ἀκατάσχετον πόθον τῆς ὀργανώσεως ἐντὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν μεγάλων χαρακτηριστικῶν, ἧτοι τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς πίστεως ἡμῶν, τῆς ἱερᾶς γλώσσης τοῦ Ἱ. Εὐαγγελίου, τῶν ἱερῶν Παραδόσεων, ὅσαι μετεδόθησαν ἡμῖν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ τῶν ἰδανικῶν τῶν Χωρῶν ἐνθα ἐξαπλοῦνται, ὡς πολλακίς ἡ ὑμετέρα Ἐντιμότης ἠσχολήθη, τόσον εὐφῆμως. Ἐπὶ τῶν γεγονότων τούτων, ἅτινα πρὸ δεκαετίας οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ ἄν, ἄς προσθέσωμεν καὶ τοὺς νοσταλγικοὺς διαλόγους ἡμῶν μετὰ τῆς ὑμετέρας ἐριτίμου Ἐντιμότητος, περίξ τῶν σχέσεων τῶν δύο φίλων γειτονικῶν Χωρῶν, Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος, τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν, τὴν παρήγορον ἐπίσκεψιν ὑμῶν ἐν τῇ Νοσοκομίῳ Βιέννης κατὰ Μάρτιον τοῦ 1970 καὶ ἐπὶ πλέον τὸν ἀπὸ μέρους ἡμῶν δλόφυχον ἔπαινον καὶ τὰ ἐγκάρδια συγχαρητήρια διὰ τὰ τόσον ἐκλεκτά, πολυχιεῖ καὶ πολυάριθμα κείμενα ὑμῶν.

Καὶ νῦν, εὐχαριστοῦντες καὶ αὐθις ἀπὸ καρδίας τὴν ὑμετέραν ἀλησμόνητον Ἐντιμότητα, ἐπὶ πᾶσιν, εὐχόμεθα ἐπιτυχῆ τὴν ἔκδοσιν τῶν κειμένων, τοποθετημένων οὐχὶ ἐν τῇ «Περιθωρίῳ τῆς ζωῆς», ἀλλ' εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς, ἐν ἀκάμπτῳ προσπάθειᾳ «Κατασκευῆς Ἀγάπης» καὶ δαψιλῆ τὸν ἐξ αὐτῶν πλουτισμὸν πολλῶν ἐν τῇ κόσμῳ Βιβλιοθηκῶν, ἐπιστήμων τε καὶ ἰδιωτικῶν.

Καὶ ἀπονέμοντες αὐτῇ τὴν Πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογία, ἐπικαλούμεθα ἐπ' αὐτὴν καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς οἰκείους αὐτῆς τὴν χάριν τοῦ Ἱψίστου ἐπὶ ἔτη μακρὰ καὶ ὑγιεινά, πρὸς συνέχισιν τοῦ θαυμαστοῦ καὶ τόσον διδακτικοῦ ἔργου αὐτῆς, ὡς καὶ πᾶσαν ἄνωθεν ἀγαθωσύνην.

α ν ο α' Μ α ρ τ ί ο υ κ θ'

Μετὰ πολλῆς ἀγάπης διάπτωρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης
Ο ΚΩΝ ΣΤΑΝΤΙΝΟΤΠΟΛΕΩΣ ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

Οἱ σελίδες αὐτὲς δὲν ἀποτελοῦν κείμενα ἱστορικά. Προζύμι ἱστορίας. Ἡ ἱστορία στὴν πρώτη πηγὴ τῆς πού περιμένει τὸν ἱστορικὸ νὰ τὴν πλάσει καὶ νὰ τῆς δώσει σχῆμα καὶ μορφή.

Ἦ γλῆ δημοσιογραφικὴ γραμμὴν με ἀίσθημα εὐθύνης ἀλλὰ καὶ με σπουδὴ ἐπαγγελματικὴ πού δὲν δίνει καιρὸ στὸ συντάκτη, νὰ τὴν περάσει ἀπὸ τὰ διυλιστήρια τῆς ἔρευνας καὶ ἀπὸ ἐντύπωση μιᾶς στιγμῆς νὰ τὴν κάνει ἱστορία.

Μακριὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία, μέσα ὅμως στὸ κλίμα πού ἀναπτύσσονται τὰ ἱστορικὰ γεγονότα.

Σαράντα ἐτῶν ρεπορτάζ, ἀπὸ τὰ νεανικὰ χρόνια ὡς τὴν προχωρημένην ὄριμότητα. Περιοδεῖς σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση, ὅπου ὑπάρχει Ἑλληνισμὸς στὶς ποικίλες τοὺ μορφές: Μειονότητα, γηγενεῖς, ἀπόδημοι, μετανάστες. Πολλὲς λέξεις γιὰ τὸ ἴδιο πράγμα. Οὐσιαστικά, ὁ αἰώνιος Ὀδυσσεὺς καὶ Ἰάσωνας, ἀναλλοίωτοι στὸ βάθος, με διαφορετικὴ ὅμως ἐπιφάνεια, ἔκφραση κι' ἐμφάνιση ἀνάλογα πρὸς τὴν κάθε ἐποχὴ.

Σκίτσα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ σκορπισμένου στὴν οἰκουμένη Ρωμαίου πού πέφτει, σηκώνεται, τὸ τρώει τὸ σκοτάδι, ξεκινᾷ ἀπὸ μούτσος γιὰ νὰ βρεθῆ ἄρχοντας τῶν ὠκεανῶν, σκύθει σὲ λάντζες καὶ πότε συντρίβεται καὶ πότε ὑψώνει σημαία θριάμβου.

Σαράντα χρόνια παρατηρητῆς, σὲ ἀποστολὲς τοῦ «Βήματος», πού περιοδεῖ γιὰ νὰ γνωρίσει τὸν ἐξελλαδικὸ χῶρο, ἔπου, Ἑλληνες τὴν καταγωγὴ, τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σκέψη, ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐπιβίωση, τὴν ἐπιστήμη, τὸν πλουτισμό.

Ὅτε ἱστορία, οὔτε ἐξαντλητικὴ ἔρευνα. Περισσότερο ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, ἢ ἀτμόσφαιρα. Ἀπὸ τὸ 1931 ἡ καταγραφή τῶν ἐντυπώσεων.

Δημοσιογραφικὸς ὁ τόνος ἐκεῖ ὅπου πρόκειται γιὰ πολιτικὲς ἢ κοινωνικὲς διαμορφώσεις. Κάποια λογοτεχνικὴ ὑφή στὶς σελίδες πού περιγράφουν τοπία ἢ μεταδίνουν συγκίνηση.

Τουρκία, Κύπρος, Ἀμερικὴ, Εὐρώπη. Πάνω ἀπ' ὅλα ἡ Πόλη με τὴν τραγωδίαν πού, τὴ μιὰ στιγμὴ σὲ κορύφωμα, τὴν ἄλλη σὲ τόνο ἐλάσσονα, ἀπλώνεται σὲ διάρκειαν πενήντα ἐτῶν, χωρὶς ἀκόμα νὰ κλείνει ἢ ἀλλάει.

Ἡ Κύπρος με τὸν ἀγῶνα τῶν δύο Μακαρίων καὶ τοῦ Γεωρ-

γίου Γρίβα - Διγενή, τότε που στόχος ήταν η ένωση. Περιπέτεια δαπανηρή σε αίμα και χρήμα, συνεχής ανωμαλία που έχει επιδράσει αποφασιστικά στις σχέσεις μας με την Τουρκία.

Δέν θ' απουσιάσουν από την παρέλαση οι μετανάστες της Αμερικής, όσο πρόλαβα να τους δώ κατά τη σύντομη παραμονή μου στη Νέα Υόρκη και σε στιγμές εξέψευων λόγω των προβλημάτων που έθεσε ο Αρχιεπίσκοπος Ιάκωβος στο Κληρικολαϊκό Συνέδριο κατά τον Ιούλιο του 1970.

Όχι λιγότερο ενδιαφέρων ο Έλληνισμός του ευρωπαϊκού χώρου από τους εργάτες της Γερμανίας ως τους σπουδαστές, επιστήμονες, επαγγελματίες, τους μόνιμα εγκατεστημένους στις ευρωπαϊκές πόλεις.

Άρχη από την Πόλη. Άσκηση επαγγέλματος αλλά και προσκύνημα στις παραδόσεις, και τέλεση μνημοσύνου στον τόπο της γεννήσεώς μου.

Χωρίς φανατισμούς. Άκόμα και σε κακές ώρες, όπως τα γεγονότα της νύχτας του Σεπτεμβρίου του 1955 ή προσπάθειά μας είναι να μη παρασυρθούμε από κύματα όργης και δδύνης.

Ειδυλλιακές βρήκα το 1931 τις έλληνοτουρκικές σχέσεις. Ήταν η επομένη ενός σημαντικού σταθμού, τότε που δύο μεγάλες μορφές, ο Έλευθέριος Βενιζέλος και ο Κεμάλ Άτατούρκ φύτεψαν στην Άγκυρα το δέντρο της φιλίας.

Είχε πιά υπογραφεί η Συνθήκη της Λωζάννης. Γεγονός η ανταλλαγή των πληθυσμών. Στη ζώνη της Πόλης, που έμεινε έξω από την ανταλλαγή, όταν άρχισα τις αποστολές δεν βρήκα παρά εκατό χιλιάδες Έλληνες της μειονότητας και Έλληνες ύπηκόους.

Τριακόσιες πενήντα χιλιάδες ήταν στο παρελθόν. Μισό εκατομμύριο, αν προσθέσετε τους διακινουμένους Έλληνες των έπαρχιών της αυτοκρατορίας.

Έκατό χιλιάδες και οι Τούρκοι της ελληνικής Θράκης.

Άλλά και πάλι το Ρωμαίικο άνθοσε. Κουτσουρεμένοι από το ξερρίζωμα, με σχετική όμως άνεση στη χρήση των δικαιωμάτων που τους έδινε η Συνθήκη της Λωζάννης, με τα σχολεία, τους ναούς, την οργάνωση των κοινοτήτων τους. Χάρη στην εργατικότητα και το επιχειρηματικό δαιμόνιο που είναι η ακατάβλητη δύναμή τους, επέτυχαν και με τους περιορισμούς που επέβαλε η ανάγκη ν' ακολουθήσουν άνοδική πορεία. Οι περιορισμοί, άντι να τους μαράνουν υλικά ή ψυχικά, τους έκαναν να τονώσουν τη δραστηριότητά τους. Τα ειδύλλια όμως δεν είναι μακρόβια. Πόσες άναστατώσεις και άνατροπές από το 1931 ως το 1971.

Άιγοι μήνες γαλήνης, μακρές περίοδοι έκρηξων. Ζωή σε άγχος.

Πολλά τα δεινά: στρατολογία των ελληνικής καταγωγής Τούρκων ύπηκόων που στέλνονταν στα βάθη της Άνατολής. Το «βαρλίκι», έξοντωτική φορολογία που είχε επιβληθεί κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Άπέλαση των Έλλήνων ύπηκόων, με εξαίρεση τους υπερήλικες. Δύσκολες συνθήκες για τους όμογενείς που όταν δεν άπελαύνονται φεύγουν μόνοι, με τέτοιο ρυθμό ώστε η σημερινή μειονότητα να φθάσει τις 20.000 — αν είναι και τόσοι.

Δέκα ταξίδια στην Τουρκία από το 1931 ως το 1970. Πόλη, Άγκυρα, Σμύρνη, Φανάρι.

Ίδίως αυτό. Άγνώριστο. Χωρίς την κοσμική έξουσία που είχε άλλοτε η έδρα της Όρθοδοξίας. Σε μία φτωχογειτονιά του Κερατίου, δίχως έξωτερική αίγλη, πενιχρή στην εμφάνιση κιωτός με τα ιερά της Έκκλησίας και τις παραδόσεις του Γένους. Δύναμη που δεν στηρίζεται στην ύλη αλλά στο πνεύμα και στην πνοή. Πίστη που δεν γίνεται μισαλλοδοξία. Παράδοση που δεν γίνεται όδδφραγμα για να κλείσει τους δρόμους προς τη δημιουργία.

Τί όμως είναι Φανάρι θά το άκούσετε από τα χείλη του Μητροπολίτη Γέροντα Χαλκηδόνας Μελίτωνος. Άπόσπασμα λόγω στον πατριαρχικό ναό κατά τη χειροτονία — 30 Νοεμβρίου 1970 — ενός άρχιερέα και ενός ιερέα.

Κλασικό σε λιτότητα και άδρότητα κείμενο, δωρική κολόνα του λόγου:

«... Ός έκκλησία Κωνσταντινουπόλεως φροντίζομεν να διακρίνωμεν τα σημεία των καιρών και να κατευθύνωμεν άνάλογον την πορείαν... ή να έξαγοραζώμεθα τον καιρόν... Έχετε πάντοτε κατά νουν, ότι είσθε Φαναριώται. Είναι ιδιότυπος είτε ο ιεράρχης, είτε ο έν γένει κληρικός του Φαναρίου.

Αυτό το Φανάριον είναι τι πλέον της καθεστηκυίας έδρας έν τη Πόλει της Κεφαλής της Όρθοδοξίας. Είναι μία έννοια. Συμβολίζει την ικανότητα της ζωής να υπερβαίγη τον χαλασμόν, την δυνατότητα της επιδιώσεως έν τη συνυπάρξει. Το Φανάριον είναι η τέχνη του να έξάγη τις έκ των χειρίστων δεδομένων το άριστον δυνατόν. Το Φανάριον είναι φορέυς ύψίστων αξιών. Είναι ύπομονή. Είναι σιωπή. Είναι ευγένεια. Η ευγένεια των παλαιών. Όχι ναρκισσιμός και στατικότητα. Φύλαξ του θησαυρού της άμωμήτου ήμών πίστεως και της ιεράς παραδόσεως της Άνατολής, έπενδυμένης τας άλλας παραδόσεις του γένους, όμως φύλαξ ένεργός και δυναμικός. Είναι ή πύλη της Άνατολής άνεφγμένη προς την

Δύσιν. Είναι ο ευαίσθητος δέκτης τῶν μηνυμάτων τῆς Δύσεως. Ἐρμηνευτὴς τῶν μεγάλων στροφῶν τοῦ βίου τοῦ κόσμου. Τὸ Φανάριον εἶναι μία Σ χ ο λ ή.

Καὶ ὁ Φαναριώτης εἶναι ὁ συγκερασμὸς τῆς παραδόσεως καὶ τῆς προόδου, ἐν τῇ κατὰ πρόσωπον ἀντιμετωπίσει τῆς πραγματικότητος, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι...».

Ἀπὸ τὸ Φανάρι αὐτὸ ξεκινῶμε γιὰ τὴν ἱστορήσιν γεγονότων, ἀνάπτυξιν σκέψεων καὶ προβολὴν ἐντυπώσεων. Τὰ βασικὰ χρονικὰ ὄρια ἐκτείνονται ἀπὸ τὸ 1949 ὡς σήμερα.

Ἀφετηρία ὁ Ἰανουάριος τοῦ 1949, τότε ποὺ μὲ προσωπικὸ ἀεροπλάνο τοῦ Ἀμερικανοῦ προέδρου Τρούμαν καὶ μὲ τὴν παρόρμηση τῶν Κυβερνήσεων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς ὡς τὴ στιγμή ἐκεῖνη, ἀποβιβάζεται στὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (Γιεσίλκιοι) δπου οἱ τουρκικὲς ἀρχές τοῦ ἐγχειρίζουν μὲ σεβασμὸ τὴν ταυτότητα τοῦ Τούρκου ὑπηκόου, ἐνῶ τὸ ὀρθόδοξο πλήρωμα ἐπευφημεῖ τὸν «ἐλέφ Θεοῦ, ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἀθηναγόραν Α΄».

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ ἴδιου ἔτους ἡ πρώτη δημοσιογραφικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν παναγιότητά του.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

μοῦν τὴν ἡγεσία τῆς Ὁρθοδοξίας, θὰ ποῦνε διὰ τὸ Πατριαρχεῖο ἀπόχτησε ἔθνικα χρώματα, ἔγινε ἑλληνικό, ἔπαυσε νὰ εἶναι Οἰκουμενικό.

Καὶ μιὰ πού θὰ θεωρηθεῖ ἀνίκανο νὰ κρατήσει τὴν ἔδρα μας, ἢ ἔδρα θὰ τοῦ φύγει ἀπὸ τὰ χέρια.

Πρῶτα - πρῶτα, τὴν Οἰκουμενικότητα τοῦ Πατριαρχείου θὰ ἀμφισβητήσει τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας. Παλιὰ του φιλοδοξία ὁ Οἰκουμενικός Θρόνος. Δὲν θὰ τοῦ λείπει ἡ ἐνίσχυση τοῦ Κρεμλί-νου, ἀν μεταφορὰ τοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τὸ Φανάρι, τοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπιδιώξει τὴν ἰκανοποίηση τῶν σχεδίων του.

Ἐντελῶς διαφορετικὴ ἡ κατάσταση, ἀν τὸ Πατριαρχεῖο ἐγκαταλείψει τὸ Φανάρι του ὕστερα ἀπὸ ἀσκηση βίας. Μιὰ Ἐκκλησία ἐν διωγμῷ θὰ ἔχει τὴ συμπάθεια τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης. Ἡ συμπάθεια δὲ αὐτὴ θὰ ἐδραϊώσει τὴν Οἰκουμενικότητά της.

Δὲν θρῖσκώμαστε ὅμως ἐκεῖ. Ἡ Τουρκία καὶ ἀν περιβάλλει μὲ ψυχρότητα τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἔχει ἀρκετὰ ἰκανὴ διπλωματία, γιὰ νὰ μὴ θελήσει, δημιουργώντας θέμα διωγμοῦ, ν' ἀντιμετωπίσει ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν ἐξέγερση τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ν' ἀνοίξει τὴν ὄρεξη τοῦ Σλαβισμοῦ.

Οἱ συλλογισμοὶ τῶν «ρομαντικῶν».

Ὅτε ν' ἀκούσουν γιὰ μεταφορὰ οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Ἀκόμα καὶ ἀν θὰ μείνουν μόνοι. Μοῦ θυμίζουσι διὰ δὲν ἦταν πυκνὸς ὁ πληθυσμὸς τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐπομένη τῆς Ἀλώσεως. Σὲ φυγὴ οἱ κάτοικοι. Ἀσάλευτο ὅμως τὸ Πατριαρχεῖο.

Ἀσάλευτο θὰ μείνει καὶ τώρα, ὅσο δὲν ἀσχεῖται ὑλικὴ βία.

Αὐγουστος 1971

Η ΠΟΛΗ

Τὴν Παιδεία τῶν μειονοτήτων Πόλης καὶ Ἑλληνικῆς Θράκης ἐγγυᾶται ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάννης. Ἡ συμφωνία τηρεῖται. Φυσικά, ἡ ἐνδόμυχη ἐπιθυμία τῆς Ἀγκύρας εἶναι τὰ σχολεῖα τῶν Τούρκων νὰ γίνουσι καὶ τῶν Ἑλλήνων σχολεῖα.

Ἐπιθυμία πού δὲν ἐκδηλώνεται τόσο ὥστε νὰ παρακωλύεται ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Ἴσως ἀκόμα οἱ Τούρκοι νὰ περιμέναν διὰ θὰ βρίσκονταν Ρωμιοὶ πού γιὰ ποικίλους λόγους θὰ στέλναν τὰ παιδιὰ τους σὲ τουρκικὰ σχολεῖα. Τέτοιο κροῦσμα δὲν παρουσιάστηκε οὔτε ἕνα. Μόνο τὰ παιδιὰ τοῦ Παπαευθύμ, πού παρασταίνει τὸν ὑπέρτουρκο, δὲν ἐφοίτησαν σὲ ἑλληνικὸ σχολεῖο.

Ὅσοι Τούρκοι ἔχουν εὐρεῖς ὀρίζοντες θάπρεπε νὰ ἐκτιμήσουν τὴ γενναία αὐτὴ στάση ἐνὸς κόσμου πού, χωρὶς ταπεινότητα, δίχως δουλοπρέπεια καὶ εὐτέλεια ἀπέναντι τῶν κυριάρχων, μὲ πίστη στοὺς νόμους τῆς χώρας στὴν ὁποία διαβιοῖ, κάνει χρῆση τοῦ βασικοῦ δικαίωμάτος του.

Πρὶν ὅμως μιλήσουμε γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς Πόλης, καθὼς ταξιδεύουμε αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ χερσαία μέσα, σταθμεύουμε στὴν Κομοτινὴ. Ἐνδιαφέρων σταθμὸς.

Ἄν ζοῦσε ὁ Ρωμὸς τῆς Πόλης, σὲ ἀτμόσφαιρα ἀνάλογη μ' αὐτὴν πού ζεῖ σήμερα (1961) ὁ Τούρκος τῆς Θράκης...

Θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία. Ἐλεύθεροι οἱ πιστοὶ στὸ Κοράνι, στὸ φέσι καὶ στὸ φερετζέ. Ἐλεύθεροι καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῶν κεμαλικῶν μεταρρυθμίσεων. Τόση ἐλευθερία δὲν τὴν ἔχουν οἱ Τούρκοι τῆς Τουρκίας. Δὲν κυκλοφορεῖς ἐκεῖ μὲ φέσι, οὔτε ἐκδίδεις ἐφημερίδα μὲ τοὺς ἀπαγορευμένους ἀραβικοὺς χαρακτήρες.

Πόση δὲ ἄνεση στίς ἐπιθέσεις τῶν τουρκικῶν ἐφημερίδων τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξει καὶ ἀπὸ τὴ σκέψη ἀκόμα νὰ ὑποδείξουμε μέτρα περιοριστικά. Ἀπεναντίας, καμαρώνουμε γιὰ τὴν ἀκρατὴ ἐλευθερία πού παρέχεται.

Καμαρώνοντας ὅμως συγκρίνουμε...

Ἵππῆρε ἐποχὴ πού σημειώθηκε ρεῦμα μεταναστεύσεως τῶν μειονοτικῶν τῆς Θράκης στὴν Τουρκία. Ἔσπευσαν σὲ λίγο νὰ ἐπιστρέψουν, μετανοημένοι, στὴ γῆ πού ἐγκατέλειψαν. Δοκιμασία ὑλικὴ καὶ ψυχικὴ ὑπῆρξε ὁ χρόνος τῆς ἀποδημίας τους. Ἐκόπασε, σχεδὸν ἔσθῃσε τώρα τὸ ρεῦμα τῆς φυγῆς.

Ούτε παπασευθμισμοί, ούτε οι μικρές και μεγάλες έναντιότητες που δηλητηριάζουν τη ζωή των δύο χωρών μας θα εκδηλώνονταν, αν διαθέταμε δυο μεγάλους στις διαστάσεις ενός Βενιζέλου κι' ενός Ατατούρκ, διαφορετικές θα ήταν οι σχέσεις μας με την Τουρκία. Δεν μπορεί να ξέρει κανείς ποιά θα ήταν ή πορεία του Κυπριακού ή αν θα υπήρχε καν Κυπριακό.

Είναι όμως βέβαιο ότι δεν θα δημιουργούνταν κάθε τόσο, με τις μειονότητες της Πόλης και της Θράκης, θέματα που επιδρούν δυσάρεστα στις σχέσεις των δύο χωρών μας.

Διαφορές συχνά για το τίποτα. Μικρές οι διαφορές, κακές οι συνέπειες, κανένα το κέρδος.

Τί κερδίζουν τάχα οι Τούρκοι κλείνοντας τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης; Έκτος αν επιδιώκουν την απογοήτευση της μειονότητας και τον ταχύτερο ρυθμό της διαρροής της.

Τί κερδίζουν ανεχόμενοι και ενισχύοντες τη δυναστεία του παπα Εθούμ;

Πολλές ακόμα οι πληγές, έλλειψη στη μιὰ πλευρά εμπιστοσύνης, έλλειψη στην άλλη αγαθών προθέσεων.

Σε σχέσεις, που θα τις θέλαμε αδελφικές, κυριαρχεί ο παράγων δυσπιστία, το «ένα σου κι' ένα μου», το «όφθαλμόν αντί όφθαλμού», ή αμοιβαιότητα σε κάθε κακή πράξη.

Αναρίθμητες για τους Ρωμιούς οι πηγές δυσάρεσκειας. Πάρτε παράδειγμα τη Θεολογική Σχολή, που συνεκλόνησε τους Έλληνες της Πόλης. Στο λόφο της Χάλκης, λόφος της Έλπίδας — Ούμιτ Τεπεσί — πάνω από ένα αιώνα τροφοδοτούσε με θεολόγους την Ορθοδοξία. Την καμάρωνε ο Ρωμιός, κι' άς της αφάιρεσαν την ελληνική επιγραφή για να την αντικαταστήσουν με τουρκική. «Αγια Τριάντα Μοναστήρ Ρούμ Ραχιπλέρ».

Πριν από καιρό απαγορεύθηκε η έγγραφη στην ανωτάτη αυτή σχολή ξένων υπηκόων. Τώρα, το λουκέτο. Όπως μπήκε λουκέτο στον άλλο λόφο της Χάλκης, την Έμπορική Σχολή, που λειτουργεί ως ναυτική σχολή δοκίμων.

Έπειδή, έξηγγουν αναφερόμενοι στη Θεολογική, έκλεισαν και τα τουρκικά ιδιωτικά πανεπιστήμια.

Δεν υπάρχει τουρκική πράξη που να μη στηρίζεται πάνω σ' ένα τύπο. Όλα τους εμφανίζονται με νομικό μανδύα.

Άσφαλώς έκλεισαν τα ιδιωτικά τους πανεπιστήμια. Ήταν όμως τόσο άπλό, αν υπήρχε διάθεση αγαθή, να επινοηθεί μιὰ φόρμουλα και να μη ύποπτεϊ ή μειονότητα ένα τέτοιο ψυχικό τραύμα.

Τα αναπτύσσομε σε φιλικούς διαλόγους με Τούρκους συναδέλφους. Έχουν όμως κι' αυτοί τις δικές τους απόψεις.

Διάλογος με Τούρκους

Άπό καιρό τώρα — θα μάς πούνε — είχε ζητηθεί από τους Τούρκους της Θράκης ή έγκριση για την ίδρυση, με δαπάνες της τουρκικής κοινότητας, γεωπονικής σχολής, χρήσιμης για τις ανάγκες άγροτικού πληθυσμού όπως ο δικός τους. Δεν δόθηκε συνέχεια στο αίτημα. Ο Τούρκος συνάδελφος που μου το αναφέρει, αφήνει να έννοηθεί ότι συνέπεια της άδιαφορίας εκείνης είναι ή διακοπή της λειτουργίας της Θεολογικής Σχολής. Δεν έχω στοιχεία για να το επιβεβαιώσω.

Προχωρεί παραπέρα, σε όσα δεν λέγονται στις επίσημες δηλώσεις, φαίνονται όμως από τα έργα. Αναφέρει με πολύ τάκτ το γεγονός ότι με το σημερινό πολιτειακό σχήμα στην Ελλάδα, έπαυσαν να είναι αίρετοι οι δημοτικοί και κοινοτικοί άρχοντες. Στόν κανόνα αυτών εντάχθηκαν και οι μουσουλμάνοι της Θράκης. Διορισμένα από την Πολιτεία τα δύο σώματα των μουσουλμάνων που διοικούν τα θακούφια. Δεν είναι δε τα πρόσωπα αυτά άρεστά στην Άγκυρα. Συνέπεια: να θεωρηθούν από την τουρκική Κυβέρνηση άκυρες οι έκλογές των μειζόνων ιδρυμάτων και επιτροπών των ναών, των σχολείων και των φιλανθρωπικών καταστημάτων της μειονότητας της Πόλης.

Ζωηρός υπήρξε ο προεκλογικός αγώνας. Παρόντες, κατά τη διεξαγωγή της ψηφοφορίας, Τούρκοι παρατηρητές. Άψογος ο τρόπος της έκλογής. Όσοι όμως αναδείχθηκαν δεν αναγνωρίζονται. Γίνονται από μειονοτική πλευρά διαθήματα στους άρμόδιους. Αναγνωρίζεται από τους Τούρκους ότι όρθή είναι ή νομική θέση του ζητήματος. Προσθέτουν όμως ότι, με τις παρούσες τουλάχιστον συνθήκες, τα θέματα της μειονότητας δεν ρυθμίζονται σύμφωνα προς τις νομικές καταστάσεις, αλλά επί τη βάσει των άρχων της αμοιβαιότητας. «Συμβαίνει όμως έσείς οι Ρωμιοί στην Ίσταμπούλ να διοικείτε τα ιδρύματά σας με πρόσωπα της έκλογής σας, ενώ στη Δυτική Θράκη οι διορισμένοι Τούρκοι διαχειριστές των θακουφίων είναι ανεπιθύμητοι στους Τούρκους».

Παράπονα και έπειδή οι 20 χιλιάδες Κωνσταντινουπολίτες Ρωμιοί διαθέτουν πέντε Γυμνάσια, ενώ οι 115.000 της Θράκης ένα

ΚΥΠΡΟΣ

Από το 1948 χρονολογείται ή γνωριμία μου με την Κύπρο. Τήν είδα σε ειρηνικούς καιρούς της. Τήν είδα όταν ο ένωτικὸς ἀγώνας θρῖσκόταν σε ένταση. Παρὼν και κατά τήν ἐπιστροφή του Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ὕστερ' ἀπὸ τήν ὑπογραφή τῆς συμφωνίας τοῦ Λονδίνου. Τελευταία ἐπίσκεψη τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1970. Σὲ κάθε δὲ ταξίδι διαφορετικὲς οἱ πολιτικὲς συνθήκες.

Μακάριος πάλι τὸ 1948, Μακάριος ὁ Β' ὁ ἀρχιεπίσκοπος και ἐθνάρχης τῆς ἀγγλοκρατούμενης Κύπρου. Στὰ 1950 θὰ ἐκλεγεί ἀρχιεπίσκοπος ὁ σημερινὸς Μακάριος Γ'. Δὲν εἶναι ὁ Μακάριος Γ' ποὺ ἔθεσε ζήτημα ἐνώσεως τῆς Κύπρου με τήν Ἑλλάδα. Τὸ ζήτημα προϋπήρχε. Ὁ σημερινὸς Μακάριος, μητροπολίτης Κιτίου πρὶν ἀπὸ τήν ἀνάρρησή του στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο, πῆρε τὴ σκυτάλη ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ προκατόχου του ὅταν τὸν διαδέχθηκε τὸ 1950.

Σύμβουλος, τοῦ κουρασμένου σωματικὰ και πνευματικὰ Μακαρίου Β', ὁ Μακάριος Γ' προώθησε κατάσταση δημιουργημένη, και με τὴ σύμπραξη τοῦ Γεωργίου Γρίβα Διγενῆ, ἔδωσε σ' αὐτὴν τὴ μορφή ἐνοπλης ἐξεγέρσεως.

Ἀπὸ τὸ Μακάριο Β', τὸν Αὐγούστο τοῦ 1948 ἀρχίζουμε τίς ἐπαφές με κυπριακοὺς παράγοντες. Ἐγράφαμε τότε:

Στίς ἐκλογές για τήν ἀπόκτηση Βουλῆς και Συντάγματος καλεῖ ὁ Κυβερνήτης τὸν Κυπριακὸ λαό. Στίς ἐκλογές τὸν καλεῖ και τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα. Κοινὴ πορεία ποὺ κάνει τὸν μέσο Κύπριο νὰ βλέπει με ἀπέχθεια τὸ ἀγαθὸ ποὺ τοῦ προσφέρεται. Τὸ βρετανικὸ κήρυγμα εἶναι ἀπὸ κείνα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐπηρεάσουν τίς μάζες. Ἔχει με τὸ μέρος του τήν ἀπλή λογική. Για τήν ἐλευθερία σας δὲ λέτε πὼς ἀγωνίζεσθε; ρωτᾷ ὁ κυβερνήτης. Ἐλευθερία σας δίνει και ἡ κυβέρνησή μου. Νὰ γίνετε κύριοι στὸ σπίτι σας, νὰ χετε τοὺς ἀντιπροσώπους σας στὴ Βουλὴ, νὰ διοικεῖτε τὸ νησί σας ὅπως ἐσεῖς νομίζετε ὅτι ἐξυπηρετεῖ καλύτερα τὰ συμφέροντά σας. Σὰς προσφέρουμε τήν αὐτοδιοίκηση. Πὼς εἶναι δυνατὸν λαὸς με ἐλεύθερη ψυχὴ ν' ἀποκρούσει ἕνα τέτοιο δῶρο;

Ἀπὸ κοντὰ και ὁ κομμουνισμὸς. Πρόσκληση στὸ Σύνταγμα κι' αὐτός. Ἔτσι κι' ἀλλιῶς — λένε οἱ κήρυκὲς του — ένωση δὲν γίνετα ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Ἡ Ἀγγλία δὲν μᾶς τὴ δίνει. Ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι σε θέση αὐτὴ τὴ στιγμή νὰ τὴ διεκδικήσει.

δ καλλιτεχνικός και πνευματικός τομέας. Ήμικρατικός οργανισμός θ' αναλάβει τώρα την ανέγερση πολιτιστικού κέντρου που θα περιλαμβάνει θέατρο, αίθουσα συναυλιών, αίθουσα διαλέξεων, πινακοθήκη. Γερμανός αρχιτέκτων έχει εκπονήσει τα σχέδια που ή εκτέλεσή τους θα στοιχίσει 350.000 στερλίνες.

Υπάρχει το Δημοτικό Θέατρο Λευκωσίας. "Αν υπήρχαν και θέατροι... Αλλά ή Ελλάδα στέλνει μόν δωρεάν τα βιβλία της στα σχολεία, δέν στέλνει όμως κλιμάκια από τα δύο έθνικά θεάτρα της. Τρία χρόνια το Έθνικό και το Θέατρο Βορείου Ελλάδος άπαξιούν ν' ανταποκριθούν στη φωνή της Κύπρου. Ούτε οι καλοί ιδιωτικοί θέατροι προθυμοποιούνται νά μετακινηθούν, κι' άς ύπόσχεται ή Κυπριακή Κυβέρνηση τή χρηματοδότησή τους. Δικαίωμα τους, φυσικά. Δέν έχουν όμως τό ίδιο δικαίωμα και τα κρατικά συγκροτήματα. Η ιδιότητα του Έθνικού ύποχρώνει. Υποχρέωση νά μεταφέρουν στην πέρα από τόν έλλαδικό χώρο Ελλάδα, τήν ελληνική παρουσία.

Ζωηρή ή λογοτεχνική κίνηση. Ζωηρότερη, από τήν άθηναιική, συγκριτικά μέ τόν πληθυσμό τών δύο πόλεων. Δύο λογοτεχνικά σωματεία, ή «Έταιρεία Κυπρίων Λογοτεχνών» και ή «Έθνική Έταιρεία Έλλήνων Λογοτεχνών». Σωματεία μέ ευρύτερα ένδιαφέροντα όπως ό «Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κυπρίων».

Η «Πνευματική Κύπρος», τα «Κυπριακά Χρονικά» και ή «Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης», είναι τα τρία λογοτεχνικά περιοδικά.

Η ποίηση έχει ξεπεράσει τα κυπριακά όρια. Δέν ύστερεί ό πεζός λόγος. Σέ καλή πορεία ή ζωγραφική. Κύπριος ύφυπουργός, ό κ. Πάτροκλος Σταύρου, τιμήθηκε μέ τό βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών για τή μελέτη του σχετικά μέ τόν Παλαμά και τήν Κύπρο. Ένας κόσμος μέ εκδηλες τις πνευματικές άνησυχίες και αξιόλογες επιδόσεις.

Νοέμβριος 1970

ΜΑΚΑΡΙΟΣ

Κυρίαρχη ή μορφή του Μακαρίου. Μία μορφή που περιμένει τό συγγραφέα της. Συναρπαστική σταδιοδρομία, ξεπερνά τή φαντασία μυθιστοριογράφων. Πάνω από δεκαπέντε χρόνια τώρα, σταθερά στο παγκόσμιο προσκήνιο, αφήνει τό ράσο του νά κολπώνεται από τους άνέμους της περιεργείας, της συμπαθείας ή της άσυμπαθείας της οικουμένης. Ό πιδ γνώστος και ό περισσότερο κινούμενος από τους πολιτικούς άρχηγούς.

Δέν ύπάρχει ράσο που νάχει άπλώσει τήν άκτίνα τών περιοδειών του σέ τόσο ευρείς όρίζοντες. Ανατολή και Δύση. Προχτές στο βήμα τών Ηνωμένων Έθνών, στη Νέα Υόρκη. Τήν έπομένη μέ τους άνθινους στεφάνους της Χονολουλού. Έένος της λαπωνικής κυβερνήσεως τή μεθεπομένη. Έν τούτοις, δέν έχει τόν Έλληνα βιογράφο του.

Ένα τσπανόπουλο που γίνεται καλογεροπαίδι, για νά βρεθεί φοιτητής στην Αμερική, επίσκοπος στη Λεμεσό, αρχιεπίσκοπος στη Λευκωσία, έξόριστος στις Σευχέλλες, στο τραπέζι τών διασκέψεων του Λονδίνου, θεμελιωτής και Πρόεδρος Δημοκρατίας, μέ πιστους όπαδούς και άσπονδους πολέμιους. Μορφή που επιβάλλεται σέ όσους τόν ακολουθούν και σέ όσους τόν λιθοβολούν. Ούτε όμως οι τελευταίοι αυτοί διανοούνται τήν απομάκρυνσή του. Όχι μόνο γιατί δέν είναι ύπόθεση άπλή. Αλλά και διότι τήν θεωρούν άσύμφορη για τήν Κύπρο.

Ό ήγέτης αυτός μου έδωσε τήν ευκαιρία νά τόν επισκεφθώ τρεις φορές στο Προεδρικό μέγαρο της Λευκωσίας, νά συμπάγω μαζί του και μέ άλλους καλεσμένους του, νά τόν συναντήσω στο όρεινό του θέρετρο.

Τό όρος Τρόδος όρισε τόπο συναντήσεως ό Μακαριότατος. Ούτε μία ώρα ή άπόσταση από τή Λευκωσία. Όσο και ή Πάρνηθα. Καινούργιος ό δρόμος. Είχε τόσες στροφές και ήταν τόσο στενός ό παλιός... Έργο της Δημοκρατίας κι' αυτό. Σέ τρεις γλώσσες οι οδηγίες στους οδηγούς: «Όδηγείτε άργά» — «Γιαβάς σούρουνουζ» — «Σλόου ντράιβ».

Όργανωμένα βουνά. Μικρές πολιτείες μέ ξενοδοχεία, κέντρα διασκεδάσεως, μπάρ, καταστήματα...

Μακριά από κατοικίες τό έξοχικό του Προέδρου της Δημοκρατίας. Σέ παλιό άγγλικό στυλ, μέ τα άπλά και στερεά επιπλά του, καλοκαιρινό ένδιαίτημα τών κυβερνητών.

του δικού του μόνο αγώνα. Κίνηση για τον ίδιο σκοπό είχε εκδηλωθεί και πριν από την ΕΟΚΑ. Ός και εμπειρογνώμονες είχαν σταλεί από το Λονδίνο για να μελετήσουν το θέμα.

Υπάρχει, πάντως, το θέμα των επιπτώσεων του Κυπριακού αγώνα στον Έλληνισμό της Πόλης.

— Η Κοινή Γνώμη, Μακαριότατε, αποδίδει τον αφανισμό της μειονότητας και της στροφής έναντιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο γεγονός, ότι επί κεφαλής του απελευθερωτικού αγώνα είχε τεθεί η Μακαριότητά σας.

Η απάντηση επί λέξει: «Εάν ο απελευθερωτικός αγών της Κύπρου απέτελεσε κατά τινα τρόπον ελαττήριον άνθελληνικών άνεργειών εις Κωνσταντινούπολιν, δέν νομίζω ότι πρὸς τοῦτο εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν ποῖος ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ αγώνος. Τὰ αἷτια καὶ αἱ ἀφορμαὶ τῆς διώξεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν πολλά. Καὶ άνθελληνικαὶ εκδηλώσεις ἐν Τουρκίᾳ, ἔστω καὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα, ἐσημειώθησαν καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Κυπριακοῦ αγώνος. Ὁρισμένα ἐνέργειαι τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἀμέσως μετὰ τὸ πέρασ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὡς ἀπαλλοτριώσεις ἑλληνικῶν περιουσιῶν καὶ διάφοροι νομοθεταὶ δυσμενεῖς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦσαν ἐνδεικτικαὶ μακροπνοῦ σχεδίου διὰ τὴν ἐκρίζωσίν του. Πιθανῶς ὁ Κυπριακὸς αγών νὰ συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῶν σχεδίων τούτων».

Κάποιο θάρος στὴν ψυχὴ γι' αὐτό. Τόσο, πὸς ζωηρὴ ἐπιθυμία του ἦταν, νὰ χτίσει στὴν Ἀθήνα ἕνα οἰκισμόν γιὰ τοὺς Κωνσταντινουπολίτες πὸς ἀπελάθησαν. Συμβολικὴ ἐκδήλωση τῆς συμπάθειάς του. Πρόθεση πὸς δέν πραγματοποιήθηκε γιὰ λόγους ξένους πρὸς τὴ θέλησή του.

Ὀκτώβριος 1970

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Αν δέν ἦταν τὸ φέσι καὶ ἡ κελεμπία, θὰ ἐπέστρεφα στὴ βάση μου μετὰ τὴν ἐντύπωση ὅτι δέν ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γῆ. Νὰ καὶ μιὰ ξένη χώρα ὅπου δέν εἶναι θάρος περιττὸ ἢ μητρικὴ γλώσσα. Ἄλλοτε ἦταν καὶ ἡ Τουρκία. Ἄλλαξαν ἐκεῖ οἱ συνθήκες σήμερα. Ἐμείνε ἡ Αἴγυπτος. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἢ Ἀλεξάνδρεια, τὸ Πόρτ Σάϊδ καὶ ὡς ἕνα σημείω τὸ Κάιρο. Κρίμα στὰ Γαλλικὰ πὸς εἶχα στὶς ἀποσκευές μου. Στὴ Γαλλικὴ ἀπευθύνομαι. Στὴν Ἑλληνικὴ δέχομαι τίς ἀπαντήσεις. Ἑλληνομαθῆς ἢ Ἑλληνας ὁ σωφέρ, τὸ γκαρσόνι, ὁ μαίτρ τοῦ ξενοδοχείου, ὁ κουρέας, ὁ καταστηματάρχης. Ἑλληνικὴ ἐφημερίδα ἐπιδεικνύει καὶ διαλαλεῖ ὁ ἀράπη.

Ἑλληνικὰ τραγούδια παίζουν οἱ ὀρχήστρες τῶν κέντρων. Ἑλληνίδες ντιζέξ στὰ μικρόφωνα τῶν καμπαρέ. Ἑλληνικὲς ἐπιγραφές σὲ κάθε θῆμα. Ὁ «Ἀθηναῖος», ἢ «Ἀκρόπολις» ἢ «Ἀθηναϊκὴ Ταβέρνα»... Καὶ ἂν σὰς ἐνδιαφέρουν οἱ ἀρχαιότητες, ἑλληνικὰ γράμματα θὰ ἀπαντήσετε στὴ μετόπη τοῦ ἀλεξανδρινοῦ μουσείου. «Μ ο υ σ ε ἰ ο ν».

Τὴν ὁδὸν Ἀβέρωφ διασχίζετε. Τὸ Καρτιὲ Γκρέκ περνᾶτε. Εἶναι τὸ Κολωνάκι τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὰ μεγάλα σπίτια, τὰ μεγάλα ὀνόματα. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ Ἰμπραημία μετὰ τὴν μεσαία τάξη. Δέν λείπει οὔτε τὸ τετράγωνο τοῦ προλεταριάτου πὸς συγκεντρώνεται στὸ Ἀταρίν, ἢ ἔδρα τῆς ἑλληνικῆς φτώχειας. Καθὼς ἔρχεσθε ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιον στὴν πόλη τὸ πρῶτο ἐπιβλητικὸ κτήριον πὸς θὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον σας ἑλληνικὴ ἐπιγραφή ἔχει: «Κοτσίκειον νοσοκομεῖον». Στὸν πρῶτο σας περίπατο, ἀπὸ τὸν κῆπο τοῦ Ἀντωνιάδη θὰ σὰς περάσουν, λαμπρὸ πάρκο ὅπου Αἰγύπτιοι καὶ Ἑλληνες δίνουν τίς δεξιώσεις τους.

Κάνω μετὰ λεωφορεῖο τὰ 200 χιλιόμετρα πὸς χωρίζουν τὴν Ἀλεξάνδρεια ἀπὸ τὸ Κάιρο. Ὁ οὐρανὸς ἀπάνω, ἢ ἔρημος κάτω. Σφίγγει ἢ ψυχὴ σας. Τὴν ὄαση ἀναζητεῖτε. Καὶ νὰ στὴ μέση τοῦ δρόμου ἢ ὄαση. Μιὰ μεγάλη οἰκοδομή. Ἡ μόνη κατὰ τὴ διαδρομὴ. Τὸ «Ρέστ Χάουζ». Ἐδῶ σταθμεύουν τ' αὐτοκίνητα γιὰ νὰ πάρουν τὸ ἀναψυκτικὸ τους οἱ ἐπιβάτες, ἢ γιὰ νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ τὸ «χαμσίνι», ἂν τοὺς πιάσει στὸ δρόμο ἢ θύελλα μετὰ τὴ σύννεφα τῆς ἄμμου πὸς τυφλώνει. Παραγγέλλω στὴ Γαλλικὴ τὴν πορτοκα-

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Ένα έπος πού περιμένει τόν ποιητή του. Το έπος του Έλληνα τής Αμερικής. Το γεγονός ότι δεν έχει παρουσιασθεί ακόμα ο μέγας συγγραφέας μαρτυρεί, ότι ποίηση και πεζός λόγος βρίσκονται σε απόσταση από την ψυχή του έθνους. Υπάρχουν, βέβαια, εργασίες ενδιαφέρουσες, καλές, μέτριες ή εργασίες μίνι. Δεν υπάρχει όμως ή ολοκληρωμένη προσπάθεια πού ν' αγκαλιάζει τόν υπερπόντιο Έλληνισμό απ' όλες του τις πλευρές.

Δεν έννοούμε τὰ στεγνά ιστορικά και αριθμητικά στοιχεία. Μιλούμε για ένα Ιστόρημα πού, χωρίς ν' απομακρύνεται από την ακρίβεια, θα παρουσιάσει την πορεία δύο αντιπροσωπευτικών μορφών τής ελληνικής αρχαιότητας και του σύγχρονου Έλληνισμού: του Όδυσσέα και του Ίάσωνα. Μεγάλη υπόθεση οι Ίάσωνες αυτοί του είκοστού αιώνα πού ξεκινούν μονοσάνδαλοι από τόν αιχμηρό τους δρόμο. Δεν πήγε ο μετανάστης μας να κατακτήσει το χρυσόμαλλο δέρας. Άλλαξε πατρίδα για να μετουσιώσει σε ψωμί τη μομπούτα του, να καλύψει με υποδήματα τὰ γυμνά πέλματα, να παντρέψει αδελφές, να γηροκομήσει γονείς, να στηρίξει την καλύβα πού καταρρέει, να χτίσει ένα σχολείο, να φτιάξει μιὰ βρύση, να στήσει ένα καμπαναριό στον άχαρο οικισμό του. Πολλοί πού πρόοψαν' περισσότεροι έκεινοι πού τούς έφαγε το σκοτάδι. Άνώνυμοι ναυαγοί πού χάθηκαν.

Μιλούμε για τούς πρωτοπόρους, τούς αγράμματους, τούς αναλφάβητους, τούς άξεστους, ταξιδιώτες χωρίς άποσκευές, με μοναδικό έξοπλισμό, ένα τορβά στον ώμο και την ευχή τής μάνας στην ψυχή.

Οί νεομετανάστες, ούτε μπορούν να φαντασθούν τις τραχύτητες και ταπεινώσεις και κακουχίες πού γνώρισαν οι πρωτοπόροι. Η έξαθλίωση τότε. «Κύριοι» τώρα διεκδικούν τη θέση τους στην άμερικανική ζωή.

Καμμιά σχέση ανάμεσα στο σημερινό μετανάστη με τόν μετανάστη του 19ου αιώνα, τότε πού — 1864 — οργανώθηκε στη Νέα Όρλεάνη ή πρώτη ελληνική ορθόδοξη κοινότητα. Πού τότε σχολείο και πού εκκλησία; Περί τις 500 κοινότητες σήμερα με ισάριθμους ναούς και σχολεία, με δέκα επισκόπους, ακόμα και Παιδαγωγική Άκαδημία, ακόμα και Θεολογική Σχολή. Μια χυμώδης παρουσία με δύο εκατομμύρια ψυχές.

Με την επάρκειά τους τώρα οι απόδημοι, καλλιεργημένοι μερικοί απ' αυτούς, στρέφονται και σε πνευματικές εκδηλώσεις όπως η εβδομάδα των ελληνικών Γραμμάτων. Έγκυκλιος της αρχιεπισκοπής με την υπογραφή του διευθυντή Παιδείας κ. Έμμ. Χατζηεμμανουήλ πού, με την ευκαιρία της εβδομάδας των Γραμμάτων προβάλλει τους σκοπούς της Έκκλησίας πού είναι η ψυχική, πνευματική και πολιτιστική καλλιέργεια των Ελλήνων του Νέου Κόσμου.

Η δραστηριότητα φθάνει ως το σημείο να χρηματοδοτούν αμερικανικά Πανεπιστήμια για να συνεχίσουν ή ν' αρχίσουν τη διδασκαλία των Νέων Ελληνικών. Επιχορήγηση στο Πανεπιστήμιο Mc Gill. Χρηματοδότηση του Πανεπιστημίου Λαβάλ για την ίδρυση έδρας νεοελληνικής γλώσσας και φιλολογίας.

Από το 1918 διδάσκονται τα Νέα Ελληνικά στο Κολούμπια. Η οικονομική στενότητα επέβαλε τη διακοπή της διδασκαλίας. Έφτα χιλιάδες δολάρια επανέφεραν το μάθημα. Ένισχυση οικονομική και στο Πρίντσετον για την προαγωγή των νεοελληνικών σπουδών. Εικοσιπέντε πανεπιστήμια με τα Νέα Ελληνικά τους. Ακόμα χρηματοδότηση εκ μέρους της εταιρείας νέων ελληνικών σπουδών, για να έορταστούν στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ τα 150 χρόνια του '21.

Στο Πανεπιστήμιο της Γιούτας Έλληνας από τη Σκόπελο δ κ. Β. Κουκορίνης, επιχειρηματίας αλλά και πνευματικός άνθρωπος, επέτυχε να εισαχθούν τα Νέα Ελληνικά, τα οποία μάλιστα διδάσκει ο ίδιος.

Η διάθεση για νεοελληνικές σπουδές υπάρχει. «Δεδομένης όμως της οικονομικής κρίσεως ή οποια πιάζει σήμερα τα ιδρύματα της ανωτάτης παιδείας, ή προσθήκη προγραμμάτων, ως του των ελληνικών σπουδών... αποβαίνει ζήτημα κυρίως οικονομικόν».

Δέν απευθύνεται ή διεύθυνση παιδείας της Αρχιεπισκοπής στη μητέρα Πατρίδα. Για τον μετανάστη, ιδιώτη και οργανωμένο σε σωματεία, χτυπά τις καμπάνες της. Οι έξω απ' την Ελλάδα Έλληνες πού άρχισαν από τη λάντσα για να φθάσουν, πριν κλείσει αιώνας, σε ύψος «όμογενοῦς» καλοῦνται στην τόνωση μεγάλης πνοής έργων.

Είχα την ευκαιρία, παρατηρητής των εργασιών του 20ού Κληρικολαϊκού Συνεδρίου της Νέας Υόρκης, να ζήσω κοντά στους Έλληνες αυτούς επί δέκα μέρες. Οι γραμμές πού ακολουθούν είναι έντυπώσεις από τη δεκαήμερη αυτή γνωριμία.

Παιδεία

Παιδεία και Έκκλησία τα δύο μεγάλα θέματα του Έλληνα της Αμερικής. Πόσο φιλότιμο και ύψος προσφορῆς για να συντηρούνται σήμερα στην Αμερική 18 πλήρη ημερήσια σχολεία. Έννεα απ' αυτά στην περιοχή της Νέας Υόρκης με 5.000 μαθητές και 200 δασκάλους. Τριάντα ναοί στη μέγιστη Νέα Υόρκη. Σχολεία πού ακολουθούν το πρόγραμμα των αμερικανικών εκπαιδευτηρίων, προσαυξημένο με ελληνικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά μαθήματα. Πολύ μεγαλύτερος — 463 — ο αριθμός των άπογευματινών σχολείων σ' όλη την Αμερική.

Ακόμα ή Παιδαγωγική Ακαδημία του Αγίου Βασιλείου στη Γκάρισον σέ απόσταση 50 μιλίων από τη Νέα Υόρκη. Θεμελιωμένη από τον Αθηναγόρα, με συνεχιστή τον Ίακωβο πού αναπτύσσει και ολοκληρώνει το έργο. Ο τάφος του Μιχαήλ στην περιοχή του ιδρύματος μαρτυρεί και του αοίδιμου αρχιεπισκόπου τη συμβολή.

Πολλοί οι δωρητές: Αγέπα, Γκάπα, Θυγατέρες Πηνελόπης, Παναραδική, Φιλόπτωχος. Φυσικά, πάνω απ' όλα ή συμβολή της Αρχιεπισκοπής.

Άξιζε τον κόπο ή διαδρομή πέρα από τη γέφυρα Ουάσιγκτον πού συνδέει τη Νέα Υόρκη με τη Νέα Υερσέη. Όσο πράσινο λείπει από την πρώτη τόσος ο πράσινος πλούτος εδώ. Άπέραντες δασώδεις εκτάσεις. Σέ άμεση γειτονία με την Ακαδημία Πολέμου ή Ακαδημία πού εκτείνεται σε χώρο 1.200 στρεμμάτων. Κατάφυτη ή περιοχή.

Θεολόγος από τη σχολή Χάλκης ο πατήρ Φράγκος πού με συμπάρασταση της πρεσβυτέρας συζύγου του διευθύνει το εκπαιδευτικό αυτό συγκρότημα. Πενήντα οι μαθήτριες, άπόφοιτες Γυμνασίων πού προορίζονται για δασκάλισσες.

Στην ίδια περιοχή τέσσερα περίπτερα για όρφανά κορίτσια και δυο για όρφανά αγόρια πού σπουδάζουν σε χαριτωμένα και άριστα επιπλωμένα περίπτερα, και άποτελούν το έμφυχο ύλικό για την άσκηση των σπουδαστριών. Σέ μικρή απόσταση και το Έλληνικό Γηροκομείο πού άρχισε να λειτουργεί το 1968.

Τά εκπαιδευτικά όμως ιδρύματα πού τοποθετεί επί κεφαλής της Παιδείας του ο Έλληνισμός της Αμερικής είναι το Κολλέγιο και ή Θεολογική Σχολή της Βοστώνης. Ίερὸς λόφος όνομάστηκε το κατάφυτο ύψωμα πάνω στο όποιο είναι χτισμένες οι δύο άνώτερες αυτές σχολές.

Έμπνευση και εκτέλεση του Πατριάρχη Αθηναγόρα, όταν

ήταν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς. Ἡ δωρεὰ τοῦ Τόμ Πάπας ἡ πρώτη ὕλική κινητήρια δύναμη. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰάκωβος πρωτοστάτησε στὴν ἐποικλήρωση, τὴν ἐδραίωση καὶ τὴν ἀνάδειξή των. Βασικὸς σκοπός, ἡ προετοιμασία θεολόγων γιὰ τὴ διακονία στοὺς ναοὺς τῆς Ἀμερικῆς.

Ἰδεαλιστικὸ τὸ δεύτερο ἐλατήριο. Γλαῦκα καὶ Χριστὸς τὸ σύμβολο ποὺ σημαίνει τὴν κατὰ κόσμον φιλοσοφία καὶ τὴ γνώση μὲ τὴν ἀποκάλυψη. Κατευθυντήρια γραμμὴ ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς Οὐμανισμός.

Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας καὶ Θεολογίας ὁ Πατὴρ Κόντος (Λεωνίδας Κοντογιάννης) ποὺ διευθύνει τὸ ἴδρυμα αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἀπλώνεται σὲ 200 δασωμένα στρέμματα.

Ἐκκλησία ἀφιερωμένη στὸν Τίμιον Σταυρό.

Παράλληλα μὲ τὴ Θεολογικὴ Σχολή, λειτουργεῖ τὸ Κολλέγιο μὲ τετραετὴ φοίτηση. Κατὰ τὸ πρότυπο τῶν ἀμερικανικῶν κολλεγίων, ποὺ εἶναι ἀνώτερες σχολὲς γιὰ τὴ μεταγυμνασιακὴ ἐκπαίδευση.

Σὲ γενικότερες γραμμὲς ὁ κύκλος τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας στὴν Ἀμερικὴ. Μεγάλες οἱ προσπάθειες, ἀνάλογες καὶ οἱ δαπάνες, ἀφοῦ τὸ 36% τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τὸ ἀπορροφᾷ ἡ Παιδεία. Ἀπὸ τίς μαρτυρίες κι' αὐτὸ γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας.

Ὅσες ὁμως κι' ἂν εἶναι οἱ προσπάθειες ἢ γλώσσα θαδίζει μὲ βραδύτητα καὶ ἀσφάλεια στὸ λυκόφως τῆς. Ὁ γλωσσικὸς ἐξαγγελισμὸς δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐπιθυμία τῆς Ἀμερικανικῆς Πολιτείας. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἐξεδήλωσε ὁ ἀμερικανικὸς Τύπος κατὰ τὴ διάρκειά των ἐργασιῶν τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου.

Ὅταν ὁμως μιλοῦμε γιὰ γλωσσικὴ ἀφομοίωση, δὲν ἐννοοῦμε καὶ ἀπορρόφηση τῶν ξένων ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴν χοάνη. Ὅπως οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ ξένες χῶρες προέρχονται ὅσοι ἀποτελοῦν τὸ ἀμερικανικὸ μωσαϊκόν. Ἡ διαφορὰ εἶναι χρονικὴ. Ἄλλοι παλαιότεροι καὶ ἄλλοι νεότεροι ἀποικοί. Τελευταῖοι τῆς σειρᾶς ἐμεῖς.

Ἡ διάθεση δὲν εἶναι νὰ τοὺς περάσουν ὅλους ἀπὸ πρέσσα, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ὁ ἐνιαῖος ἀμερικανικὸς τύπος. Ἴσως νὰ ἦταν κάποτε. Σήμερα ὄχι μόνο ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλουν, κάθε ἐθνότητα νὰ διατηρήσει τὴ φυσιογνωμία, τὴ θρησκεία, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμά τῆς.

Πολιτιστικὸς πολυμορφισμὸς, ποικιλία στὴν ἔκφραση, ἀπώθηση τῆς μαζοποιήσεως εἶναι ἡ σημερινὴ κατεύθυνση. Φτάνει νὰ ὑπάρχει ἀμερικανικὴ συνείδηση. Ἐπάρχει δὲ ἡ συνείδηση αὐτὴ σὲ

ὅλους. Ἐπάρχει καὶ στοὺς Ἕλληνες ποὺ ἔχουν ζωὴ ἀμερικανικὴ ἐβδομήντα μόλις ἐτῶν.

Συνειδητοὶ Ἀμερικανοὶ πολῖτες. Ἀπὸ τοὺς πιὸ νομοταγεῖς. Ἐὐθὺς ὕστερα ἀπὸ τοὺς Κίτρινοὺς. Ἐλάχιστες οἱ ἐγγραφὲς στὸ ποινικὸ μητρώο τῶν ἀποδήμων μας.

Δεύτεροι μετὰ τοὺς Ἑβραίους στὶς ἐπιστημονικὲς ἐπιδόσεις. Τρεῖς χιλιάδες Ἕλληνες ἐπιστήμονες σὲ πανεπιστήμια καὶ κέντρα ἐρευνῶν. Διαπρεπεῖς μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς. Ἀπὸ τὰ πιὸ νωπὰ, τὸ τρίταιο τοῦ Κοτζιά στὴν καταπολέμηση τοῦ πάρκινσον.

Μακριὰ ἀπὸ τὸ χιππισμὸ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς. Ἐλάχιστοι οἱ νέοι μας ποὺ ἐγκαταλείπουν τὰ σπίτια τους γιὰ νὰ προσχωρήσουν σ' αὐτόν. Ἀντέχει ἀκόμα τὸ παραδοσιακὸ ἐλληνικὸ σπίτι.

Γὰ ἐλληνικὰ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου σθίνουν. Αὐτὸ ὁμως δὲν εἶναι λόγος νὰ τ' ἀφήσουμε νὰ χαθοῦνε μιὰ ὥρα ἀρχύτερα. Θὰ τὰ κρατήσουμε μὲ τὰ δόντια, μὲ τὴν Ἐκκλησία, τὴν Παιδεία, τὰ βιβλία, τὸν Τύπο.

Μεγάλῃ ἢ συμβολῇ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ μὲ τίς δύο ἡμερησῆς ἐφημερίδες τῆς Νέας Ὑόρκης, τὴν «Ἀτλαντίδα» τοῦ κ. Βλαστοῦ καὶ τὸν «Ἐθνικὸ Κήρυκα» τοῦ κ. Μαρχέτου.

Συντηρητικὴ ἡ πρώτη, περὶ τὰ 70 χρόνια στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἔθνους. Φιλελεύθερη, δημοκρατικὴ, προοδευτικὴ ἢ ἄλλη διακονεῖ ἐπὶ 56 χρόνια τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ Ὁρθοδοξία

Φυσικά, τὸ προβάδισμα στὴν Ἐκκλησία. Προσηλωμένος στὴν Ὁρθοδοξία ὁ μετανάστης. Ἐκδηλῆ ἡ πίστη του. Πεντακόσιοι ἱερεῖς καὶ 10 ἐπίσκοποι στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀπόδημων. Κάμπτεται ἡ γλώσσα. Ἡ ἀμερικανικὴ συνείδηση παίρνει σιγά - σιγά τὴ θέση τῆς ἐλληνικῆς. Ἡ Ὁρθοδοξία ὁμως μένει καὶ θὰ μένει, πίστη καὶ συνδετικὸς κρίκος μὲ τὴ μακρινὴ πατρίδα.

Ἀπὸ τὴν περίοδο τοῦ Ἀθηναγόρα ἢ Ἐκκλησία τῆς Ἀμερικῆς ἀρχίζει νὰ παίρνει ἡγετικὴ θέση. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Νέας Ὑόρκης ἔγινε ἡ Κυβέρνηση τῶν Μεταναστῶν. Ἀνάλογη καὶ ἡ ὕλικὴ ἔκφρασή τῆς. Δύο ἑκατομμύρια ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες δολάρια ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1970.

Ἐπιδητικὴ ἢ ἔδρα. Τὸ πενιχρὸ «μέγαρο» τοῦ παρελθόντος τὸ ἀντικατέστησε πραγματικὸ μέγαρο στοὺς 79 δρόμους, σὲ πάροδο τῆς 5ης λεωφόρου ποὺ εἶναι τὸ Κολωνάκι τῆς Νέας Ὑόρκης.

Δύο συνδεδεμένες μεταξύ τους πολυόρφες κατοικίες. Παρεκκλήση στην είσοδο.

Πλούσια γιά τὰ ἑλλαδικὰ κριτήρια, ἡ ἐπίπλωση, ἄρτια ἡ ὀργάνωση τῶν ὑπηρεσιῶν μὲ προσωπικὸ ἀπὸ λαϊκούς καὶ κληρικούς, μὲ δοηθὸ ἐπίσκοπο, μὲ Πρωτόκολλο, μὲ Γραμματεία, μὲ Τμήμα Οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, Παιδείας, Τύπου, Νεολαίας, Φιλανθρωπίας.

Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ ἦταν ἄλλοτε καὶ κατοικία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη, στὸ Ράι, μιά κομψὴ βίλλα μὲ τὸν δικέφαλο στὸ θυρεό, μὲ καλαίσθητο διάκοσμο καὶ ἀνθισμένο κήπο, εἶναι σήμερα, ὁ τόπος διαμονῆς τοῦ Σεβασμιοτάτου.

Ἰσχυρὴ μορφή ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Ἰάκωβος. Πολλοὶ οἱ ἀφοσιωμένοι στὴν προσωπικότητά του. Δὲν λείπουν οἱ πολέμιοι. Μήπως ὕστεροῦσε καὶ ὕστερεῖ σὲ πολέμιους ὁ Ἀθηναγόρας;

Τολμηρός, θεληματικός, μὲ πολλὴ φαντασία, πρωτοποριακὸς σὲ ρυθμὸ πού δυσκολεύονται καὶ οἱ προοδευτικοὶ ἀκόμα νὰ παρακολουθήσουν, συχνὰ θρίσκειται μόνος στοὺς δρόμους τοὺς ὁποίους χαράζει. Ἡ μοῖρα τῶν πρωτοπόρων. Διαφορετικά, δὲν θὰ ἦταν πρωτοπόρος.

Ἐπιβλητικὸς στὴν ἐμφάνιση ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Δὲν εἶναι, ὅμως, ἡ βυζαντινὴ φιγούρα. Ρασοφόρος ἡγέτης. Πρῶτος ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν τῆς Γενεύης, ὅπου λαμπρὴ ὑπῆρξε ἡ δράσις του. Ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς στὸν Οἰκουμενικὸν διάλογο. Στενὲς οἱ ἐπαφές του μὲ τοὺς ἀμερικανικοὺς παράγοντες, ἱκανὸς στὸ χειρισμὸ θεμάτων διεθνούς ἐπιπέδου, συνετέλεσε πολὺ στὸ νὰ προσέξει ὁ Λευκὸς Οἶκος μὲ σεβασμὸ τὴν Ἑλληνορθόδοξη Ἐκκλησία, τὴν πρώτη πού συμβουλευέται σὲ θέματα πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως.

Μὲ τ' ἀδύνατα, φυσικά, σημεῖα του. Ἀδυναμίες τῶν δυνατῶν.

Θὰ ἦταν ὅμως ἄδικο ἂν δὲν τοῦ ἀναγνωρίζονταν μεγάλες ἰκανότητες, δημιουργικὴ πνοὴ καὶ θαρραλέος ρεαλισμὸς.

Τὸ 20ὸ Κληρικολαϊκὸ Συνέδριο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θέματα πού συζητήθηκαν, ἔδωσε εὐκαιρία σὲ πανηγυρισμοὺς καὶ ἐκδηλώσεις πού ἔδειξαν τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ δύναμη τῆς Ἑλληνορθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ἀμερικῆς.

Ἄν δὲν χόρτασα καὶ τώρα ἐκκλησιασμῶ... Ὁρθροί, λειτουργίες, ἐσπερινοί... Ἰδιαίτερη αἴθουσα τοῦ ξενοδοχείου «Οὐόλντγουφ Ἀστόρια» χρησιμοποιήθηκε ὡς ναός, ὅπου κάθε πρῶτὸ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῶν συνεδριάσεων ψαλλόταν ὁ ὄρθρος καὶ γίνονταν λειτουργίες.

Σ' ὄλο, ἄλλωστε, τὸ ξενοδοχεῖο μὲ τίς 4.000 κλίνες κυριαρχοῦσε ἡ ἑλληνικὴ καὶ ὁ ὀρθόδοξος Κλήρος. Τόσο, ὥστε πῆρε τὸ

σχέδιο καὶ τὸ δημοσιογράφο. Σὲ κάθε διασταύρωσή μου μὲ τὴν προισταμένη θαλαμηπόλο τοῦ ὀρόφου δεχόμενον τὴν ἐκδήλωση τῆς εὐλαθείας της: «Καλημέρα, Πάτερ».

Μεγαλειώδης ἦταν ἡ εἰσαγωγικὴ στὸ συνέδριο λειτουργία στὸ Λίγκολν Σέντερ, καινούργιο αὐτὸ ἀπόκτημα τῆς Νέας Ὑόρκης. Λειτουργία στὸ ὑπαιθρο. Τὸ Βυζάντιο στὸν Ἀτλαντικὸ. Τὸ ἐλάμπρυνε ὁ θερινὸς ἥλιος. Τέτοιο γαλάζιο σπάνια χαίρονται οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως. Ἐκτεταμένη πλατεία μὲ στεγασμένη σκηνὴ πού διαμορφώθηκε σὲ Ἱερὸ Βῆμα.

Πάνω ἀπὸ χίλιους τὸ ἐκκλησίασμα.

Πάνω ἀπὸ ἑκατὸ τὰ μέλη τῆς χορωδίας, κοπέλλες καὶ νέοι μὲ ράσα μαῦρα, μῦθ, μπλέ.

Δέκα ἐπίσκοποι, ὁ Μητροπολίτης Βελγίου, τὸ ἱερατεῖο γύρω στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἐπιβλητικὸς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰάκωβος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πομπῆς.

Στὴν πλατεία - ναὸ οἱ ὀφφικιάλιοι τοῦ τάγματος τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέα μὲ τὴ χρυσοκέντητη ταινία στὸ στήθος.

Πολυχρονισμὸς τοῦ Πατριάρχη. Χίλιοι ἄνθρωποι ἀπαγγέλλουν ὄλοι μαζὶ καταनुκτικὰ μὲ φθόγγους ἑλληνικοὺς τὸ «Πάτερ ἡμῶν» καὶ τὸ «Ἰσταεῦ».

Δὲν ἔχει συχνὰ κανεὶς τὴν εὐκαιρία σὲ τέτοιες συγκεντρώσεις καὶ ἐξάρσεις.

Φυσικὰ καὶ ὁ δίσκος πού καλύφθηκε μὲ τὸ πράσινο χαρτόνομισμα, ἀπὸ τὸ ἕνα δολλάριο, ὡς τὰ πέντε, τὰ δέκα, τὰ ἑκατὸ...

Αὐτὰ καὶ οἱ δωρεές, ἄλλωστε, εἶναι ἀπὸ τοὺς βασικοὺς πόρους πού κρατοῦν τὸν προϋπολογισμὸ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

Δεύτερη ἐπιβλητικὴ συγκέντρωση ὅπου εἶδα τὴν ἰσχὺ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι τὸ ἐπίσημο γεῦμα στὴν αἴθουσα τελετῶν τοῦ «Οὐόλντγουφ Ἀστόρια». Πάνω ἀπὸ χίλιοι κι' ἐδῶ οἱ καλεσμένοι. Ἄς καταργεῖ ἡ Εὐρώπη τὸ «ἐπίσημον ἔνδυμα». Μὲ τὰ σμόκιν τους ἐδῶ οἱ πολλοί μὲ τὰ σκούρα τους οἱ ἄλλοι. Τουαλέττες οἱ κυρίες.

Ἐνας μεγάλος ἄσπρος σταυρὸς στὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ἡ φωτογραφία τοῦ Πατριάρχη. Στὴ σκηνή, σὲ δύο σειρές οἱ ἐπίσημοι.

Ἐνας - ἕνας ἀναγγέλλονται οἱ προσερχόμενοι πού καταλαμβάνουν τίς θέσεις τους. Ἐκπρόσωποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἐπίσκοποι μὲ τὰ ἐπίσημά τους κι' αὐτοὶ — ράσο κι' ἐπανωκαλύμμαχο. Ἡ πλατεία χειροκροτεῖ ἀνάλογα μὲ τὴ δημοτικότητα τοῦ καθενός.

Προσωπικότητες τοῦ Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ στὴ σκηνὴ καὶ τὴν πλατεία. Θριαμβευτὲς πού ἀνήκουν στὴν πρώτη γενεά, ὅπως ὁ Σκούρας, ὁ Πάπας... Ἀπόδημοι δικαστικοί, ἐφοπιστές, ἰσχυροὶ οἰκονομικοὶ παράγοντες, διευθυντὲς ἐκπαιδευτηρίων, Ἑλληνες δημοτικοὶ ἄρχοντες σὲ ἀμερικανικὲς πόλεις, ἱερεῖς μὲ τίς πρεσβυτέ-

ρες τους, κομψές, κοσμικές, κοινωνικές, σε πλήρη αντίθεση με την «παπαδιά» του παλιού καιρού.

Τελευταίος αναγγέλλεται ο Αρχιεπίσκοπος. Έπιβλητικός, όπως πάντα, γίνεται δεκτός με χειροκροτήματα.

Πάνω από δύο εκατομμύρια μετανάστες τώρα αναπτύσσονται στις Ήνωμένες Πολιτείες, τη Νότια Αμερική και τον Καναδά. Τὸν τεράστιο αὐτὸ χῶρο προσδιορίζει ἡ «φήμη» τοῦ Αρχιεπισκόπου «Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου ὠκεανῶν Ἀτλαντικοῦ τε καὶ Εἰρηνικοῦ».

Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὴν ὑπερατλαντικὴν περιοχὴ ἀποτέλεσαν τὴ σύνθεση τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου. Ἐπιβλητικὸ σὲ ἐμφάνιση καὶ ἄριστα ὀργανωμένο τὸ συνέδριο ποὺ τόσο θόρυβο δημιουργήσε.

Μὲ προϋπολογισμὸ ποὺ περνᾷ τίς 120.000 δολάρια, σὲ 20 αἴθουσες καὶ 600 δωμάτια τοῦ ξενοδοχείου «Οὐόλντγουφ Ἀστόρια» ποὺ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴ δική μας «Μεγάλῃ Βρετανία», ἀποτέλεσε σταθμὸ στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς.

Τρεῖς τάσεις, πολλὰ θέματα

Περὶ τοὺς 1.000 σύνοδοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, παρακολούθησαν τίς ἐργασίες του στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ ξενοδοχείου, ποὺ ἔχει σχῆμα θεάτρου μὲ σκηνὴ καὶ δύο σειρὲς θεωρείων.

Ἡ ἐναρκτήρια ὁμιλία τοῦ Αρχιεπισκόπου Ἰακώβου, ἔδωσε σαφὴ εἰκόνα τῆς σημερινῆς θέσεως τῶν κοινοτήτων μας στὴν Ἀμερικὴ καὶ τῶν τάσεων οἱ ὁποῖες ἐπικρατοῦν μεταξὺ τῶν παλιῶν καὶ νέων μεταναστῶν μας.

Τάσεις συγκρουόμενες. Πολλοὶ ποὺ θέλουν διπλὴ ὑπόσταση τῶν Ἑλλήνων: Ἄριστοι Ἀμερικανοὶ καὶ ἄριστοι Ἕλληνες. Δυὸ ιδιότητες στὸ ἴδιο ἄτομο.

Ἄλλοι ποὺ βρίσκουν ἀφύσικο τὸ δισπόστατο αὐτὸ καὶ προτιμοῦν ἓνα τύπο Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι νὰ εἶναι οὐσιαστικὰ Ἀμερικανοὶ καὶ «Ἕλληνες κατὰ τὴν ψυχὴν». Πολίτες Ἀμερικανοὶ μὲ συνείδηση τῆς φυλετικῆς καὶ πνευματικῆς καταγωγῆς τους, ὑπερήφανοι γι' αὐτὴν, δεμένοι συναισθηματικὰ μὲ τὴ γενέτειρα τῶν πατέρων, φιλέλληνες ὑπερήφανοι γιὰ τὴν προέλευσίν τους· συγχρόνως ὅμως ἀπόλυτα προσκολλημένοι στὸν τόπο τῆς γεννήσεώς τους, ποὺ εἶναι ἡ Ἀμερικὴ.

Καὶ οἱ τρίτοι, οἱ ἀπόλυτοι, οἱ νέοι ἱερεῖς, ποὺ δύσκολα καλύπτουν τὴν ἀσυμπάθειά τους πρὸς τὴν ἑλληνικὴ τὴν ὁποία, ἄλλωστε δὲν κατέχουν καὶ κηρύσσονται ὑπὲρ τῆς καθιερώσεως μιᾶς

μόνο γλώσσας, τῆς ἀγγλικῆς. Μονογλωσσία καὶ ἀπόσπαση τῶν δεσμῶν ἀπὸ τὸ Φανάρι καὶ τὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ μπορέσει, λένε, ἡ Ὀμογένεια ν' ἀναπτυχθεῖ χωρὶς ἐμπόδια στὸ ἀμερικανικὸ κλίμα.

Μέσα στὸν κυκεῶνα αὐτὸ τῶν συγκρουομένων τάσεων, ἡ ἐπισημὴ Ἐκκλησία ἀναζητεῖ τὴ λύση ποὺ, ἐνῶ θὰ συμβιβάζει τίς ἀντίθετες ἀπόψεις, θὰ ἐξυπηρετεῖ καὶ τίς ἀνάγκες τοῦ πληρώματος.

Ἡ εἰσήγηση τοῦ Αρχιεπισκόπου ποὺ ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὴν Συνέλευση, περιέχει τίς κατευθυντήριες γραμμὲς πάνω στίς ὁποῖες πρέπει νὰ βαδίσει ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὴ δεκαετία 1970 - 1980.

Θέματα ὀργανώσεως, παιδείας, γλώσσας, μεταρρυθμίσεων στίς ἱερὲς ἀκολουθίες. Ρεαλιστικὲς οἱ ἀπόψεις ποὺ ἀναπτύχθηκαν.

Δυὸ εἶναι τὰ βασικὰ κεφάλαια τῶν ἀποφάσεων τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου ποὺ προκαλοῦν ἀντιδράσεις. Τὸ ἓνα, ἡ διάθεση ποὺ ἐκδηλώθηκε γιὰ τὴν κάποια ἀπαγκίστρωση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὸ Φανάρι. Μιὰ σχετικὴ αὐτονομία ποὺ θὰ ἐπιτρέψει στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ νὰ κινεῖται σχετικὰ ἐλεύθερα, ἀνάλογα μὲ τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται σὲ περιοχὴ τόσο ξένη πρὸς τὴ νοοτροπία τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Εὐρώπης ἀκόμα.

Πολλὰ τὰ θέματα: Οἱ μικτοὶ γάμοι, οἱ νηστείες, ἡ συντόμηση τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, οἱ λειτουργικὲς ἀλλαγὲς καὶ μεταρρυθμίσεις. Ὁχι νέα λειτουργία. Ἡ λειτουργία ὅμως νὰ τελεῖται κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε τὸ ἐκκλησιαστικὸ νὰ μὴ εἶναι τὸ ἀδιάφορο ἀκροατήριον ἀλλὰ νὰ συμμετέχει σ' αὐτὴν.

Ἀλλαγὲς σὲ θέματα τύπων ποὺ ἔχουν καθιερωθεῖ σὲ ἄλλους αἰῶνες, καὶ ἐνῶ δὲν ἔχουν σήμερα λόγος ὑπάρξεως παρακωλύουν τὴν Ἐκκλησίαν ν' ἀνταποκριθεῖ στίς ἀνάγκες ἐνὸς ποιμνίου τὸ ὁποῖο, μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἀναπτύσσεται σὲ κλίμα ἀμερικανικό.

Πῶς, ἔξαφνα, ἐνῶ ζητοῦμε τίς ἐνώσεις μεταξὺ ὁμογενῶν, νὰ ἐμποδίζουμε γάμους λόγῳ τυπικῶν κωλυμάτων. Ἐμπόδιο καὶ τὸ συμπτωματικὸ γεγονός ὅτι ἴδιος ἔτυχε νὰ εἶναι ὁ ἀνάδοχος δύο προσώπων ποὺ θέλουν νὰ νυμφευθοῦν.

Ἄλλο: Δυὸ ναοὶ σὲ ἀπόσταση ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ποὺ δὲν διαθέτουν χωριστὸ ἱερέα. Οἱ κανόνες ἀπαγορεύουν δύο λειτουργίες ἀπὸ ἓνα λειτουργό. Νὰ μείνει λοιπὸν ἀλειτούργητος ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο ναοὺς;

Ἀκολουθώντας τὴν καθιερωμένη τάξη ἡ Ἐκκλησία Ἀμερικῆς ὀφείλει σὲ πολλὰς περιπτώσεις ν' ἀρνεῖται τὴν εὐλογία τῆς. Ἐν τούτοις ζωτικὲς ἀνάγκες ἐπιβάλλουν τὴ διευκόλυνση τῶν μεταξὺ Ἑλλήνων ἐνώσεων καὶ ὄχι τὴν ἀπόθηξη ἀπ' αὐτές. Τέτοια ἀπόθηξη τοὺς ὠθεῖ σὲ ἄλλες ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες — καὶ εἶναι

περί τις ἐφτά — πρόθυμες νὰ τοὺς δεχθοῦν στοὺς κόλπους τοὺς.

Κωλύματα καὶ στοὺς μικτοὺς γάμους. Σπάνιο τὸ φαινόμενο ἄλλοτε. «Πῆρε ἀλλόφυλη», ἔλεγαν παλαιότερα οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς. Ἐνωση πού ἀποτελοῦσε σχεδὸν σκάνδαλο. Σήμερα τὸ ποσοστὸ τῶν μικτῶν γάμων φθάνει τὸ 50%.

Ἐμμονὴ στοὺς αὐστηροὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἀποσπύσει ἀπὸ τὴν Ὀρθοδοξία πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη της. Ἀλλὰ οὔτε τὸ Φανάρι εἶναι εὐκολο ν' ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὸ γράμμα καὶ τὴν παράδοση. Ἡ σχετικὴ αὐτονομία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀμερικῆς θ' ἀποτελοῦσε μιὰ κάποια λύση.

Τὸ γλωσσικὸ

Τὸ κύριο ὅμως θέμα εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς λατρείας. Αὐτὸ τὸ γλωσσικόν... Αἰώνιος ἐφιάλτης τοῦ ἔθνους, σὲ ποικιλία μορφῶν.

Ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων; Μόνο ἡ Ἑλληνικὴ; Μόνο ἡ Ἀγγλικὴ; Κράμα μήπως γλωσσῶν, ὅπως γίνεται σὲ πολλὰς κοινότητες ὡς σήμερα;

Γιὰ τὴ διατήρησιν τῆς Ἑλληνικῆς στοὺς ναοὺς ἐκδηλώνονται οἱ νεοερχόμενοι μετανάστες. Γιὰ τὴ διατήρησιν ἐκφράζονται καὶ οἱ παραδοσιακοί.

Ἀντίθετοι, οἱ ἱερεῖς πού εἶναι γεννημένοι στὴν Ἀμερικὴ καὶ σπουδάζουν σ' αὐτήν. Ἡ Ἀγγλικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς προτιμησεῶς τοὺς. Οἱ νέες γενεές, λένε, δὲν ἀρκοῦνται ὅπως οἱ παλαιές, ὅπως ἐμεῖς οἱ Ἑλλαδικοί, σὲ μιὰ ἀπλή παρουσία στοὺς ναοὺς καὶ στὸ προσκύνημα τῶν εἰκόνων τοὺς.

Ὁ κόσμος τῆς νέας γενεᾶς ἀπόλυτα εὐλαδῆς — στὴν Ἀμερικὴ θρυσκόμαστε — ἀπέναντι τῆς θρησκείας ἀξιώνει νὰ καταλαβαίνει τὰ κείμενα καὶ νὰ φωτίζει μὲ τὸ φῶς τῆς γνώσεως τὰ σύμβολα καὶ τὰ μυστηριακὰ στοιχεῖα. Τί συμβολίζει τὸ θυμίαμα; Ποιά ἡ ἔννοια τοῦ «Ἡσαΐα χόρευε» στοὺς γάμους; Γιατί ἡ περιφορὰ τῶν νυμφευομένων; Τί συμβολίζουν τὰ κεριά; Ἐρωτήσεις πού συχνὰ φέρνουν σὲ ἀμηχανία τοὺς ἀνέτοιμους ἱερεῖς.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ σύμβολα ἡ νεότης θέλει νὰ καταλαβαίνει ὅσα ἀκούει ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν. Εἶναι δὲ παλαιοὶ καὶ νέοι, πού, καὶ ὅταν κατέχουν τὴν Ἑλληνικὴ, δυσκολεύονται νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα.

Τὰ ἐπιχειρήματα πού προβάλλουν ὅσοι ὑποστηρίζουν τὴν ἐπιβολὴ τῆς Ἀγγλικῆς στοὺς ναοὺς.

Ἡ λύση πού προτείνεται ἀπὸ τὴ Συνέλευση εἶναι, τὸ θέμα

τῆς γλώσσας νὰ ρυθμίζεται ἀνάλογα πρὸς τὴ σύνθεσιν τοῦ ἐκκλησιασματος σὲ κάθε πολιτεία καὶ κάθε κοινότητα. Αὐτὸ, ἄλλωστε, γινόταν καὶ πρῶτα. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι στὸ παρελθὸν οἱ κοινοτικοὶ σύμβουλοι πού εἶχαν τὸν κύριο λόγο ἐπέλεξαν τοὺς ἱερεῖς νὰ λειτουργοῦν στὴν Ἀγγλική.

Μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως περιορίζεται ἡ παντοδυναμία τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Ὁ ἱερέας, ἀφοῦ συμβουλευεταὶ τὸν οἰκεῖο ἐπίσκοπο, εἶναι ἀρμόδιος νὰ κρίνει σὲ ποιά γλῶσσα θὰ ἱεουργεῖ.

Ἀπὸ πολὺ καιρὸ εἶναι μεταφρασμένα στὴν Ἀγγλικὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα. Τόσο ὅμως ψυχρά... Χωρὶς τὴ γοητεία τῶν ἑλληνικῶν κειμένων. Ἐνα «Κύριε ἐλέησον» πού γίνεται Lord Have mercy καὶ τὸ «Ἅγιος ὁ Θεός» πού γίνεται Holy God ξενίζουσι δυσάρεστα καὶ ἀσκοῦν ἀπωθητικὴ ἐπίδρασιν σὲ ὄσους ἔχουν ἐθισθεῖ στὴ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας.

Γι' αὐτὸ, ἂν οἱ πληροφορίες μου εἶναι ἀκριβεῖς, ἔχει ἀνατεθεῖ στὸν γνωστὸ ἑλληνομαθὴ κ. Φράιερ νὰ ἐπεξεργασθεῖ τὶς ὑπάρχουσες μεταφράσεις καὶ νὰ δώσει κάποια ποιητικὴ χροιά στὴν ἀγγλικὴ ἀπόδοση τῶν ἀκολουθιῶν.

Πάντως, δεδαιώνει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς, δὲν πρόκειται γιὰ κατάργησιν τῆς Ἑλληνικῆς. Τὰ ἑλληνικά θὰ μείνουν, ἐκεῖ ὅπου τὸ ἐκκλησιαστικὸν δὲν ἔχει ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν πατέρων. Στὶς ἄλλες περιοχὰς μὲ τὸ μικτὸ ἐκκλησιαστικὸν, ἡ διγλωσσία καὶ μόνο ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ναῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ νέους τῆς τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς, ὀρθοδόξους πού ἀπομακρύνθησαν γλωσσικὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα — εἶναι δὲ σημαντικὸς ὁ ἀριθμὸς τοὺς — ἡ λειτουργία θὰ τελεῖται στὴν Ἀγγλική.

Ὅσες ὅμως ἐνέσεις καὶ ἂν γίνονται γιὰ τὴ διατήρησιν τῆς γλώσσας, τὸ μέλλον της δὲν προμηνύεται λαμπρό. Τὴν κρατοῦν καὶ τὴν τονοῦν οἱ νέοι μετανάστες. Εἴκοσι χιλιάδες τὸ χρονοὶ ἐπιτρεπόμενος ἀριθμὸς. Δὲν καλύπτεται ὀλόκληρος. Δώδεκα ὡς δεκατρεῖς χιλιάδες αὐτοὶ πού μεταναστεύουν. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν αἰμοδοσία αὐτῆς τῆς γλώσσας, καὶ μὲ τὴν προσπάθειαν πού καταβάλλεται γιὰ τὴ μακροήμερουσὴ της, ὑπολογίζεται ὅτι στὸ τέλος τοῦ αἰῶνα τὰ ἑλληνικά θὰ εἶναι μιὰ ἀπαλὴ ἀναπόλησιν.

Τόσα εἶναι τὰ περιθώρια πού τοὺς δίνουν. Ὅπως καὶ τὰ περιθώρια τοῦ οὐσιαστικοῦ συνδέσμου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ σύνδεσμος ὑπάρχει σὰν μιὰ τρυφερὴ ἀνάμνησιν. Οἱ ἐρχόμενες ὅμως γενεές — μὴ γελιόμαστε — θὰ εἶναι συνειδητὰ Ἀμερικανοὶ πολῖτες μὲ συναισθήματα πού στρέφονται στὴ γενέτειρα τῶν πατέρων τοὺς. Σιγὰ - σιγὰ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν κορμό, καὶ δὲν διατηροῦν παρὰ τὴ στοργικὴ σκέψιν στὴ γῆ τῶν προγόνων. Θὰ εἴμασταν

δμως έξω από την πραγματικότητα αν, άνιάτα μεγαλοϊδεάτες, θλάπαμε την Άμερικη σαν προέκταση της Έλλάδας στον Άτλαντικό.

Νέοι και Όρθοδοξία

Είδα τον Έλληνισμό της Άμερικης στις θρησκευτικές και έθνικές εκδηλώσεις του. Τρίτη και καλύτερη προβολή, τάνιάτα του. Άπ' αυτά έγινε ή αρχή. Προς τιμήν τους τδ πρώτο συμπόσιο στο «Ουόλντγουφ Άστόρια». Πάνω στη σκηνή, σε θέση τιμωμένων προσώπων, πέντε άγόρια και μιάν κοπέλλα, εκπρόσωποι της «Γκόγια», που είναι ή οργανωμένη ή Έλληνο-αμερικανική νεότητα.

Έργο του Άρχιεπισκόπου Μιχαήλ. Συντηρητικός, συνετός και παραδοσιακός αυτός, δέν υστέρησε σε άγαθές πρωτοβουλίες.

Ό Ιάκωβος συνέχισε και προώθησε τδ έργο του προκατόχου του. Πυκνή έπαφή και διάλογος του ίδιου προσωπικά και του Κλήρου με τάνιάτα.

Με άνησυχίες ανάλογες μ' αυτές που συνταράσσουν τούς άλλους νέους της Άμερικης, και τάν δικά μας παιδιά. Άν δέν τούς ακολουθούν στις έξαλλες εκδηλώσεις, τούς ακολουθούν όμως στη σκέψη. Ό παλιός κόσμος, κόσμος των πολέμων, τούς έξοργίζει.

Όπως παντού, και στην Άμερικη, τάνιάτα αισθάνονται δτι δέν έχουν φωνή, δέν έχουν οντότητα και ζητούν την αναγνώρισή τους.

Οι ευκαιρίες για σπουδές που τούς παρέχονται από τις πολιτείες δέν τούς ίκανοποιούν. Πέρα άπ' αυτό, εκείνο που ζητούν είναι νάχουν κι' αυτοί μιάν γνώμη, δχι μόνο σε δτι άφορα την εκπαίδευσή τους, αλλά και στην πορεία των χωρών τους.

Ιδεώδες ή ειρήνη. Έπιχείρημα που θεμελιώνουν στο γεγονός δτι, αν δλοι οι νέοι θελήσουν την ειρήνη, δέν θά υπάρξουν πόλεμοι. Αίμα νεότητας διψά δ' Άρης. Η σάρκα των γέρων δέν τδν χορταίνει. Όταν τάνιάτα του άρνηθούν τάν μέσα συντηρήσεως πώς θά ζήσει; Άμεσος δ κίνδυνος νά πεθάνει, άπδ άσιτία.

Άνοιχτήκαμε όμως πέρα από τάν Έλληνικά νιάτα της Άμερικης. Περιορισμένη ή συμμετοχή τους στο χιπισμό και στα ναρκωτικά.

Άργοπεθαίνει ή γλώσσα στα χείλη τους. Άντέχει όμως ή Όρθοδοξία που είναι ή πίστη τους και συγχρόνως τδ στοιχείο που, μέσα στον κυκεώνα εκείνο, τούς ξεχωρίζει από τούς άλλους. Έντονα τάν ενδιαφέροντα και οι άπορίες τους που εκφράζουν κατά τις επικοινωνίες τους με τούς ιερείς μας. Άνικανοποίητοι από τούς τύπους, θέλουν νά έμβασθύνουν και στην ούσία.

Ζωηρή ή συμμετοχή τους στο Συνέδριο. Πανηγυρικό τδ συμπόσιο που δόθηκε προς τιμήν τους. Παρών και δ δήμαρχος Νέας Υόρκης κ. Λίντσαιη. Κομφός και γοητευτικός, άφου χαιρέτισε και ύμνησε τάν Έλληνο-αμερικανικά νιάτα, άπλωσε τδν ύμνο του σ' όλα τάνιάτα της εποχής. «Ίσως — έιπε δ κ. Λίντσαιη — καμμιά άλλη γενεά νά μη υπήρξε τόσο καλή... Οι σημερινοί νέοι είναι ιδιαίτέρως ευαίσθητοι στα θέματα του πολέμου και της ειρήνης. Είναι υπέρμαχοι των ιδεωδών εκείνων που κηρύττουν οι Έκκλησίες...».

Άφου δέ έπέριψε τδ θάρος της ευθύνης των άταξιών τους στους κυβερνήτες και στις άρχουσες τάξεις, αναγνώρισε δτι «ή Έλληνική κοινότητα της Νέας Υόρκης επέδρασε ενεργετικά στην Πολιτεία και τη ζωή του αμερικανικού έθνους».

Πιστοποιητικό καλής διαγωγής από στόμα υπεύθυνο.

Έλληνικά νιάτα καμαρώσαμε και τούς χορούς της «Γκόγια». Θρίαμβος του ελληνικού τραγουδιού και των ελληνικών χορών. Άρτια έκτέλεση. Πήρε κι' έδωσε τδ συρτάκι. Δέν υπερέβαλλω υποστηρίζοντας, δτι μαζί με την Όρθοδοξία, δ χορός και τδ τραγούδι είναι οι δύο ισχυροί κρίκοι που κρατούν τούς μετανάστες, νέους και παλιούς, δεμένους με τη γενέτειρα.

Και τη μέν Όρθοδοξία μπορούν νά την άναζητήσουν και σε άλλες Έκκλησίες: Ρώσοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ούκρανοί, Γιουγκοσλάβοι... Χοροί όμως και τραγούδια σαν τάν δικά μας, μοναδικά καθώς είναι, παρατείνουν τδ σύνδεσμο και της πέμπτης ακόμα γενεάς, με τη γή των προγόνων τους.

Η ελληνική παρουσία

Πόσοι νά είναι οι Έλληνες της Άμερικης; Μή ζητείτε άπόλυτη άκρίβεια. Τόσο άτελή τάν στοιχεία... Δέν θά υπήρχε θέμα αν δλοι οι μετανάστες έγγράφονταν στις κοινότητες. Μικρό όμως είναι τδ ποσοστό των έγγεγραμμένων. Όλοι κι' δλοι, έβδομήντα χιλιάδες.

Στά κοινοτικά γραφεία δέν προσφεύγουν παρά μόνο σε περιπτώσεις γάμων, διαζυγίων, βαπτίσεων, έγγραφής των παιδιών τους σε ελληνικά σχολεία. Όπότε, καταβάλλουν τη μικρή συνδρομή και γίνονται μέλη της κοινότητας.

Με τέτοιες συνθήκες, φυσικό είναι τάν στατιστικά στοιχεία νά παρουσιάζουν κενά. Άλλοι τάν φουσκώνουν. Διασταυρώνοντας τούς αριθμούς που αναφέρονται, οι Έλληνες της Άμερικης — Βόρεια, Νότια και Καναδάς — θά φθάσουν τάν δυό εκατομμύρια. Η πέμπτη γενεά που αναπτύσσεται στο Νέο Κόσμο.

Ἔντονη εἶναι ἡ παρουσία στήν Ἀμερική τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Μεγάλη καί ἡ σωματειακή τους ὀργάνωση. Ἐκτός ἀπό τὴν Ἀχέπα καί τὴ Γκάπα πού ἔχουν εὐρύτατη μορφή, τριακόσια ἄλλα σωματεία, φιλοτιμοῦνται ν' ἀναδεικνύονται σέ κοινωνική, πνευματική, φιλανθρωπική καί πολιτιστική δράση. Ἀπό τοὺς Ἑλλαδικούς — Μακεδόνες, Ἑπειῶτες, Ρουμελιῶτες, Πελοποννησίους, Κρητικούς — ὡς τοὺς Αἰγυπτίωτες, τοὺς Μικρασιάτες, τοὺς Κωνσταντινουπολίτες, τοὺς Ποντίους, τοὺς Βορειοηπειῶτες, ὅλοι μὲ τὰ σωματεία τους.

Ἡέρα ἀπ' αὐτὸ ὑπάρχουν περιοχές, ὅπως ἡ Ἀστόρια, τῆς μέγιστος Νέας Ὑόρκης, ὅπου 40.000 Ἕλληνες συγκεντρωμένοι στήν ἴδια ζώνη, συντηροῦν ἐκκλησία καί σχολεῖο μὲ 650 παιδιά. «Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει», στοὺς τοίχους τοῦ Δημοτικοῦ καί ἡμιγυμνασίου.

Ἐπιγραφές μὲ ἑλληνικά ὀνόματα στὰ καταστήματα. Ἐστιατόρια καί κέντρα κλάσεως. Πόσο εὐχάριστο τὸ ξάφνιασμα, δταν ἀκούτε τὸ σερβιτόρο νὰ δίνει ἑλληνικότητα τὴν παραγγελία του στὸ μπουφέ.

Ἡ ἑλληνική παρουσία καί στίς γύρω ἀπὸ τὸ Μπροντγουαίη παρόδους. Στους 42 δρόμους ἀντηχεῖ ἡ Ἑλληνική. Κέντρα πάσης μορφῆς. Ἐδῶ κινεῖσθε ἀνετα μὲ τὴ μητρική σας. Αὐθημερόν ἔχετε καί τὴν ἀθηναϊκή σας ἐφημερίδα στὸ «Ἀθήναιος», μὲ τὰ ἑλληνικά ἔντυπα, τίς κάρτ - ποστάλ μὲ τοπία ἑλληνικά, δίσκους μὲ τραγούδια ἑλληνικά. Ἐκεῖ γύρω τὸ «Μινιόν», τὸ «Πάνθεον», τὸ «Ἑλλάς», τὰ μπουζουκοειδή. Παντοπωλεία μὲ προϊόντα ἑλληνικά.

Στους 57 δρόμους στὸ «Παῖρέους μάι λάβ» — Πειραιὰ ἀγάπη μου, μιὰ Ἑλληνίδα, ἡ κ. Μόσχου, ἔχει σὲ δυὸ δρόμους τὸ ρεστοράν της μὲ ἑλληνικὲς νοστιμιές. Ἀπὸ πάνω — ἡ κατοικία τοῦ Μάνου Χατζηδάκι, πατέρα τῶν «παιδιῶν τοῦ Πειραιᾶ».

Τὰ «Σουδλάνια Λεβαδειᾶς» στὸ Γκρίν βίλατζ, ὅπου τὸ κέντρο τοῦ χιππισμοῦ.

Καροτσάκια μὲ κουλούρια καί ἀναψυκτικά στὸ Σέντραλ Πάρκ καί στίς ἐξόδους τῶν ἑλληνορθόδοξων ναῶν. Ἑλληνες 99%. Χωρὶς ἄδεια. Ὅπως καί στήν Ἀθήνα, ὅπου, ἐν ὄψει Ἀστυνομίας, μεταφέρουν σὲ ἄλλο τετράγωνο τὸ τροχαῖο κατάστημά τους.

Φασαριῶδες ἀλλὰ καί δημιουργικὸ τὸ Ρωμαίικο. Μιλῆσαμε γιὰ τίς 3.000 Ἑλληνες καθηγητὲς σὲ ἀνώτερες σχολές. Ἐφτὰ χιλιάδες δικηγόροι, δεκαπέντε χιλιάδες γιατροί. Ἐμποροί, ἐπιχειρηματίες, ἐφοπλιστές. Ὁ Ἑλληνας πού, ὅπως σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες, θαυματουργεῖ δταν βρεθεῖ μακριὰ ἀπὸ τὴ γενέτειρά του.

Νέα Ὑόρκη 1970

Μὴν ἀκούτε ὅλα ὅσα λένε, δι τὰχα ἡ Νέα Ὑόρκη ζεῖ σὲ μιὰ συνεχῶς ἀγγώδη κατάσταση· δι οἱ ἄνθρωποι τρέχουν λαχνασιασμένοι, κι' ἂν τυχὸν κανεὶς σταματῆσει σὲ μιὰ προθήκη τὸν σπρώχνουν γιὰτὶ κόβει τὸ δρόμο τῶν ἄλλων· ἂν καθίσει σὲ μιὰ καφετερία ἀνυπομονοῦν νὰ τὸν σηκώσουν γιὰ νὰ τοῦ πάρουν τὴ θέση.

Ἵπερβολές. Χαζεύετε μὲ ἀνεση ἔξω ἀπὸ τὰ καταστήματα. Παίρνετε μὲ τὴν ἡσυχία σας τὸ παγωμένο τσάι στὰ ντράγκ στὸρς, φαρμακεία ὅπου πωλοῦνται τὰ πάντα. Ἀκόμα καί φάρμακα.

Κανένας δὲν σᾶς κυνηγᾷ, κανένας δὲν σᾶς διώχνει. Ὅταν μάλιστα τὸ κέντρο εἶναι μιᾶς κάποιας περιωπῆς, τὴν ἀράζετε γιὰ καλὰ. Κέντρο ἀνέξοδο τὰ «λαμπύ» τῶν ξενοδοχείων, χὼλ ὅπου θερμαίνεσθε τὸ χειμῶνα, δροσιζέσθε τὸ καλοκαίρι, διαβάζετε τὴν ἐφημερίδα σας, γράφετε τίς ἐπιστολές σας, χωρὶς κανεὶς νὰ σᾶς ρωτήσῃ ποιὸν ζητᾶτε καί τί θέλετε.

Σὲ δυὸ ἀρτηρίες τῆς πόλεως θ' ἀντιμετωπίσετε τὴν παραζάλη: στήν Οὐὼλ στρήτ μὲ τὸν κυμαινόμενο πυρετὸ τοῦ Χρηματιστηρίου καί στὴ Μπροντγουαίη καί τοὺς γύρω δρόμους τους, ἀπίθανο παραμῦθι τοῦ Ντίσνεϋ.

Κέντρο δλων τῶν φυλῶν καί δλων τῶν χρωμάτων. Εἰκόνα ψυχιατρείου. Μοναδικὸς δρόμος τῆς Γῆς πού δὲν κοιμάται. Μέρα καί νύχτα σὲ διαρκὴ ἀγρυπνία. Καταστήματα συνεχῶς ἀνοιχτά. Πόρτες χωρὶς ρολὰ. Κίνηση ἀδιάκοπη. Στίς τρεῖς τὸ πρωὶ μπορεῖτε νὰ βρεῖτε πιπίλα γιὰ τὸ μωρὸ σας καί μαριχουάνα γιὰ τίς ἐκστάσεις σας. Ὅσο κι' ἂν εἰστε προετοιμασμένος σᾶς πιάνει ἱλιγγος δταν βρεθεῖτε στὸ χωρὶς τέρμα ἐκεῖνο λαϊκὸ πανηγύρι, ὅπου οὐρλιάζουν τὰ μεγάφωνα.

Ἐπιβλητικὴ ἡ ἑλληνικὴ παρουσία, μὲ τὰ μαγαζιά καί τὰ κέντρα της.

Ἐκατοντάδες κινηματογράφων μὲ εἰκόνες ἀπὸ τίς ταινίες στήν εἴσοδο. Καί μόνο τῶν φωτογραφιῶν τὸ θέαμα εἶναι ἀρκετὸ νὰ φέρει σὲ ἀμηχανία καί τὸν πιὸ ἀναίσχυντο πιθηκάνθρωπο.

Παρὼν ὁ ὑπόκοσμος. Παροῦσα καί ἡ Ἀστυνομία μέσα σὲ αὐτοκίνητα ἢ στίς γωνίες τῶν δρόμων μὲ τ' ἀκουστικά τῶν ἀσυρμάτων τηλεφῶνων στὸ αὐτί. Χρειάζεται ὁμως κάτι τὸ πολὺ ἐξαιρετικὸ γιὰ νὰ κινηθεῖ τὸ ἐνδιαφέρον της.

Ὅσο κι' ἂν εἶχα μιὰ κάποια γεύση τοῦ δρόμου αὐτοῦ, βρέθηκα ἀνέτοιμος γιὰ τὴ νέα μορφή του. Ἀγνώριστος μέσα σὲ δεκαπέντε χρόνια. Ἄλλο ἐντελῶς πράγμα. Ἀλλαγὴ στὸ χειρότερο.

Ζωηρός ήταν ο δρόμος και τότε' έκθαμβωτικά τα φώτα του, έκκωφαντικοί οι θόρυβοί του. "Αυπνος όπως και σήμερα. "Ανατρέχοντας σε κείμενά μου του 1955 μεταφέρω μέρος από τις έντυπώσεις της εποχής εκείνης: «... Τό Μπροντγουαίη δέν κοιμήθηκε ποτέ στη ζωή του. Πρόσωπο μυθικό ήταν ο Πανόπτης "Αργος, με τό σώμα γεμάτο από μάτια που τά μισά τους έμεναν ανοιχτά και όταν ακόμα κοιμόταν. Τό Μπροντγουαίη δέν είναι μύθος. Είναι ή πραγματικότητα με τά εκατομμύρια τών φωτεινών του ματιών που ποτέ δέν χαμηλώνουν τά βλέφαρα... "Ανοίγετε τά μπράτσα για ν' άγκαλιάσετε τη ζωή, να κολυμπήσετε στο φώς, να χαρείτε την κίνηση, την ποικιλία, την υπερβολή, τό άπίθανο...».

"Εγγραφα τότε. Διαφορετικές οι αντιδράσεις τώρα. Σήμερα, άντι ν' άνοίξετε τά μπράτσα για να περιπτυχθείτε τη ζωή κουμπώνετε τό σακκάκι για να προστατεύσετε τά υπάρχοντά σας. Σε κίνδυνο ακόμα αισθάνεσθε και τη σεξουαλική σας έγκράτεια. Τέτοιος κίνδυνος δέν υπήρχε άλλοτε. Ούτε κατά διάνοια. "Υπάρχει σήμερα. Για πρώτη φορά στην Ιστορία τών ήθών της Νέας "Υόρκης, ή Πάνδημη "Αφροδίτη λικνίζεται στα πεζοδρόμια και καλεί επίμονα στην ξενία της τούς διαβάτες.

Κατάδυση στη βοή και τούς καταρράκτες του φωτός ήταν τό παλιό Μπροντγουαίη. Σήμερα είναι ο φόβος, ο μαριχουανισμός, ή αντιμετώπιση του πειρασμού. Αισθανόμουν δυσάρεστα κάθε φορά που έβλεπα ότι απέχω από την άκτίνα έλέγχου τών όργάνων της άστυνομίας.

"Ισως υπερβολή. "Επίδραση άναγνωσμάτων και διαδόσεων που παρουσιάζουν μιá Νέα "Υόρκη γκαγκστεροκρατούμενη. Δέν τό διεπίστωσα. "Αλλά δέν έχει τόση σημασία ή πραγματικότητα, δση ή έντύπωση, τό κλίμα, ή προδιάθεση που δημιουργείται.

"Από κανένα δέν ένοχλήθηκα. Κανένας μεθυσμένος δέν έτυχε στο δρόμο του. Κι' ως μου έλεγαν ότι θά περνούσα πάνω από όριζοντιωμένους άλκοολικούς. Δέν μου έτυχαν. "Αλλά και δέν έλειψε τό αίσθημα της άνασφάλειας. Τέτοιο αίσθημα δέν δημιουργούσε ή άτμόσφαιρα της Νέας "Υόρκης του 1955.

"Αμερικανοφέρνει στην περιβολή και στη συμπεριφορά ή Εύρώπη. Εύρωπαϊα γίνεται ή "Αμερική. Ποιό οι μπρούκλινδες του παλιού καιρού; Κομποί χωρίς επιτήδευση τώρα. "Αγγλοι που ζέρον να ντυθούν και να σταθούν. "Εξαλλες πάντα σε χρώματα και σε σχέδια οι "Αμερικάνες. "Οχι όμως σε δση έκταση κατά τό παρελθόν.

"Εβλεπα στις αίθουσες τών ξενοδοχείων κυρίες με άέρα Εύρωπαϊας. Γυναίκες καλοβαλμένες στην προχωρημένη ώριμότητά

τους, που άναζητούσαν έρωτική περιπέτεια, με ζωνρούς κέλητες έπαγγελματίες του είδους. Σωστή Εύρώπη.

"Αμερικανοί με εύρωπαϊκή έκφραση στην 5η λεωφόρο. Νέγροι άόμματοι με τά μαντρόσκυλα που τούς οδηγούν στην έπαιτεία, αλλά και οι οικ κυρίες με σκυλάκια εύγενοūs καταγωγής που σταματούν στα «ντόγκ μπάρ», μπάρ του σκύλου, κομπές μαρμάρινες λεκάνες με νερό, για να ποτίζουν τά ζώα τους.

Ούτ' έφθασε, ούτε είναι για να φθάσει ποτέ ή Φύφθ "Αβενιου — ή περίφημη 5η Λεωφόρος — την "Αβενύ ντέ Σάνζ "Ελυζέ — τη Λεωφόρο τών "Ηλυσίων Πεδίων — μοναδική και άνεπανάληπτη στον κόσμο. "Αλλά έχει και ή 5η τόν πλούτο και την όμορφιά της. Κατοικίες πολυεκατομμυριούχων τό ένα τμήμα της. "Εδώ, και τό άρχαιολογικό μουσειό με τό μεγάλο του μπάρ - άναπαυτήριο τών επισκεπτών. Θαύμα σε φωτισμό, διάκοσμο και άτμόσφαιρα.

Σε μιá από τις παρόδους της άρχοντικής λεωφόρου, στους 79 δρόμους, ή "Ελληνορθόδοξη "Αρχιεπισκοπή τό "Ελληνικό Σπίτι άπέναντι. "Ετσι ονομάζεται τό έλληνικό Προξενείο όπου στεγάζεται και ή αντιπροσωπεία μας στον Ο.Η.Ε. και άλλες έλληνικές ύπηρεσίες.

Πέρα δε από την περιοχή τών πολυκατοικιών, μεγάλα καταστήματα, όπως τό Σάκς, τελευταία λέξη της μόδας, της κομψότητας, της πολυτέλειας. Κορύφωμα άκρίβειας. "Ο,τι ή "Οξφορντ και ή Ρήτζεντ στρήτ του Λονδίνου, ή Ρύ ντέ λά Παί του Παρισιού. Χαρά της όράσεως.

Δέν είναι ή διαστική αγορά. Με την άνεσή σας ή έκλογή στην όποία σας κατευθύνουν κομπές και προσηνείς πωλήτριες. Βιεννέζικα χαμόγελα. "Η Εύρώπη στην καρδιά της "Αμερικής. Την πληρώνετε, βέβαια. Τόση διαφορά στις τιμές... Τό ίδιο πράγμα στη μισή τιμή σε άλλα καταστήματα με μικρότερη λαμπρότητα. Κάτω και από τη μισή, στο ίδιο κατάστημα όταν είναι περίοδος έκπτώσεων. Χρειάζεται χρόνος και άσκηση για να ψωνίσει κανείς στη Νέα "Υόρκη.

Τρεις ως τέσσερις ακόμα λεωφόροι βρίσκονται στο ύψος της 5ης. "Αν περιορίζατε την κυκλοφορία σας μόνο σ' αυτές, θά φεύγατε από την "Αμερική με την έντύπωση ότι ή Νέα "Υόρκη είναι ένα άπέραντο όδικό σαλόνι, πολυτελής αίθουσα ύποδοχής, όπου ή ζωή κυλά με εύγένεια, άδρότητα και ασφάλεια.

Σε πολιτεία με πληθυσμό δσος και μεγαλύτερος από τόν πληθυσμό της "Ελλάδας, όπως ή Νέα "Υόρκη, χωρικοί που έντυπωσιάζονται από τούς πίδακες της "Ομονοίας, ξιπασθήκαμε κι' έμεις από τις πέρα από τό μέτρο κτηριακές και άλλες έκφράσεις της πό-

λεως: ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς Ἰης Λεωφόρου, τῆ χίπικη, τὴν ὑποκοσμική, τὴν πεζοδρομική, τὴ μαύρη Νέα Ὑόρκη.

Εἶναι ὅμως τόσες ἄλλες. Ἡ Νέα Ὑόρκη τῶν πανεπιστημίων, τῶν κολλεγίων, τῶν ἐργαστηρίων, ὅπου ἐρευνητὲς ἀπὸ ὅλες τὶς χῶρες τῆς γῆς ἔχουν στὴ διάθεσή τους ὄλα τὰ μέσα γιὰ νὰ δοκιμάσουν καὶ νὰ ἐπαληθεύσουν τὶς πιδ ἀπίθανες ἐμπνεύσεις τους.

Δύο πανεπιστημιακὰ μεγαθήρια, τεράστια κτηριακὰ συγκροτήματα, πόλεις μέσα στὴν πόλη τὸ Κολούμπια καὶ τὸ Νιού Γιόρκ Οὐνιβέρσιτυ, ἐτοιμάζουν τὶς λεγεῶνες τῶν ἐπιστημόνων.

Καὶ ἡ ἄλλη Νέα Ὑόρκη: Ἡ ἀφανής, ἡ πόλη τῆς μεσότητος ποῦ ἀποτελεῖ τὸν μέγιστο ὄγκο. Αὐτὴν ὅμως, ὅπως παντοῦ, ἀθύρθη καθὼς εἶναι, δὲν τὴν προσέχουμε. Ἡ ὀμαλότητα καὶ ἡ γαλήνη. Πενιχρὲς συνοικίες στὸ κέντρο, προαστιακοὶ οἰκισμοὶ στὴ μείζονα Νέα Ὑόρκη. Τίποτα τὸ ξεαλλο. Κοινοὶ τύποι, ἤσυχοι, σοβαροί, ἀφοσιωμένοι στὶς δουλειές τους.

Μὲ τὴν εὐπρέπεια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεία τους οἱ γυναῖκες. Περιμένετε — Ἀμερικὴ εἶναι αὐτὴ — τὸ μὴ νὰ φθάνει στοὺς γλουτούς. Λογικὰ τὰ ὀριά του. Κοπέλλες καὶ γυναῖκες ποῦ μὲ τὸ βλέμμα, τὴν κίνηση, τὴ συμπεριφορά τους, ἐπιβάλλουν τὸ σεβασμό.

Δὲν εἶναι ἡ «πρέζα» γιὰ ὄλους τὸ ἔθνικὸ ῥόφημα. Ὅπως ὄλης τῆς γῆς οἱ «μέσοι» ἐνδιαφέρονται καὶ οἱ Νεοϋορκέζοι γιὰ τὴν ὕγεια τους, καὶ ὄχι μόνον δὲν εὐωχῶνται μὲ ναρκωτικὰ, ἀλλὰ σταματοῦν ἢ περιορίζουν τὴ χρῆση κι' αὐτῶν τῶν σιγαρέττων τους, ὄταν, ἀνοίγοντας τὸ πακέτο, διαβάζουν στὴ χάρτινη ταινία ὄτι «τὸ κάπνισμα εἶναι ἐπικίνδυνον».

Τὸ νεράκι τοῦ Θεοῦ τὸ σὺνηθες ποτὸ τοῦ «μέσου». Τὸ πολὺ, καμμὰ μύρα. Δὲν θυμοῦμαι εὐρωπαϊκὴ πόλη ὅπου στὰ ἐστιατόρια σὰς περιμένει ἡ καράφα τοῦ νεροῦ, καὶ μόλις ἀδειάσεις τὸ ποτήρι νὰ σοῦ τὸ γεμίζουν.

Ἐντυπωσιάζεται ὁ Γάλλος ὄταν τοῦ ζητήσεις φυσικὸ νερὸ. Ἄν ἦταν τουλάχιστο μεταλλικὸ...

Γάλα, κόκα κόλα, τσάι, χυμοὶ τομάτας καὶ φρούτων συνοδεῦν συνήθως τὰ γεύματα τῆς Νέας Ὑόρκης.

Μὴ τὸ τραθήξετε στὸ ἄλλο ἄκρο. Γιὰ τοὺς «μέσους» μιλοῦμε. Φυσικὰ καὶ οἱ ἄλλοι. Ὅχι ὅμως σὲ τέτοια ἀναλογία, ὄστε σὲ κάθε ὄθμα νὰ πέφτετε πάνω σὲ μεθυσμένους.

Ἄλλὰ ἡ μοῖρα τῶν πόλεων εἶναι νὰ κρίνονται ἀπὸ τὶς ἐπιφάνειες, τὶς ἐκκεντρικότητες, τὰ θίτσια καὶ τοὺς οἰστρους τῶν πεζοδρομίων, ἐνῶ, παντοῦ καὶ πάντα ἀφανῆς περνᾷ ἡ μέγιστη μάζα τῆς μεσότητος.

Βοστώνη

Σὲ ἀπόσταση 373 μιλίων ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη, ἀπλώνεται στὴ λοφώδη τῆς ἔκταση ἡ Βοστώνη. Πρωτεύουσα τῆς Μασσαχουσέτης, εἶναι ἡ πιδ πνευματικὴ κι' ἐπιστημονικὴ πόλη τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

Περάσαμε ἀπ' αὐτὴ γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸν ἱερὸ λόφο τῆς, μὲ τὸ ἑλληνικὸ κολλέγιο καὶ τὴ θεολογικὴ τῆς σχολή.

Σαράντα λεπτὰ ἡ πτήση ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο «Λὰ Γκουάρντια». Κάθε ὄρα ἀεροπλάνο.

Λίμνες καὶ ποτάμια ὄ ὕγρὸς τῆς διάκοσμος. Πρῶτοι ἀποικοὶ τῆς οἱ Ἀγγλοὶ. Ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κυριαρχία τῆς μένει τ' ὄνομα: Νέα Ἀγγλία. Ἀγγλικὲς οἱ ὄνομασίες τῶν οἰκισμῶν τῆς. Τῆς μένει καὶ τὸ χρῶμα. Ἀγγλικὲς πόλεις μὲ τὴν οἰκοδομικὴ ὄμοιομορφία τους, θυμίζει τὸ παλιὸ τμήμα τῆς. Σπίτια ἀπὸ τοῦβλα. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ μὲ σαχνισιά.

Εὐλαβεῖς οἱ Ἀμερικανοὶ στὴν παράδοση, προσπαθοῦν νὰ διατηρήσουν τὸ ὄφος τοῦ παρελθόντος. Σὰν ψηφιδωτὰ μὲ τὰ θραύσματα κεραμιδιῶν τὰ πεζοδρόμια. Φανάρια μὲ ἀεριόφως. Τὰ βρίσκουμε ἀναμμένα μέρα μεσημέρι.

Ἐπίχρυσος ὄ τροῦλλος τοῦ σταίτη χάουζ, ἔδρας τοῦ κυβερνήτη. Ἡ τελευταία λέξη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὸ Σίτυ Χῶλ, τὸ νέο δημαρχεῖο. Οἰκοδομὴ ἀφηρημένης τέχνης.

Ἀναπτυγμένα ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριό τῆς. Περισῶτερο ὅμως ἀπ' ὄλα οἱ ἐπιστῆμες καὶ τὰ Γράμματα.

Τὰ ἔλη ποῦ τὴν περιστοίχιζαν τῆς ἔδωσαν τὸ ὄνομα Βενετία τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐπίδοσή τῆς στὶς ἐπιστῆμες ὄνομάσθηκε Ἀθήνα τῆς Ἀμερικῆς.

Πανεπιστημιούπολη, νοσοκομειούπολη, πολυτεχνειούπολη, μὲ τὸ περίφημο Ἐμαῖτί, τὴ μεγαλύτερη πολυτεχνικὴ σχολὴ τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου. Ἀρκετοὶ καὶ διαπρεπεῖς οἱ Ἐλληνες καθηγητὲς σ' αὐτὴν: Γ. Χατζόπουλος, Ἡλ. Γυφτόπουλος, Ζ. Τζανέτος. Ὅσων τὰ ὄνόματα μᾶς ἀναφέρονται. Πῶσοι ἀκόμα σ' ὄλη τὴ Βοστώνη...

Ἄλλὰ τί νὰ πρωτοδεῖς σὲ μιὰ πεντάωρη παραμονή;

Εὐδοκίμει κι' ἔδῳ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Πενήντα χιλιάδες οἱ Ἐλληνες στὴ μείζονα Βοστώνη. Ἐννέα οἱ κοινότητες.

Σὲ ὄρες λειτουργίας βρίσκουμε τὸν ἑλληνορθόδοξο καθεδρικό ναό. Μὲ ἀσανσέρ ἡ ἀνοδος. Στους κάτω ὄρόφους τὸ σχολεῖο καὶ ἡ αἴθουσα τελετῶν.

Ὅσο πράσινο λείπει ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη, μὲ μοναδικὸ πνεῦμα τὸ Σέντραλ Πάρκ, τόσος ὄ πράσινος πλοῦτος τῆς Βοστώνης.

Πάρκα δλόγυρα σέ ποταμούς και λίμνες. Μαγευτικά τοπία. Με τὰ μαγιό και τὰ μπικίνι του ὁ κυριακάτικος κόσμος δίνεται στή θωπεία τοῦ ἡλίου.

Στὸ λιμένα δυὸ ἐστιατόρια ὑψηλῆς κλάσεως. Τὸ ἓνα ἑλληνικό, τοῦ Τζίρη· τὸ ἄλλο τὸ «Πίερ 4» ἀλβανικό αὐτό. Ἑλληνας ὁμως ὁ διευθυντής του. Ἑλληνες μερικά ἀπὸ τὰ γκαρσόνια. Φοιτητές ἢ ἐπαγγελματίες, με στολές στὸν Οὐάσιγκτον. Χίλια ἄτομα γευματίζουν με ἄνεση. Κι' ὅταν ἢ αἶθουσα κορεσθεῖ, ὑπάρχει πλοῖο στήν προκουαία διασκευασμένο κι' αὐτὸ σέ ἐστιατόριο.

Πλήθος νησάκια. Πετούμε ἀπὸ πάνω τους, ἐπιστρέφοντας στή Νέα Ὑόρκη. Ἐπηρμένε μου Ἑλληνα, ἔχουν κι' ἄλλες γωνιές τῆς Γῆς ὁμορφιές ἀνάλογες με τίς δικές σου.

Μεγαλειῶδες ἀπὸ ψηλά τὸ Μανχάταν. Πάνω σέ νησίδα στὸ λιμένα τῆς Νέας Ὑόρκης, τὸ ἄγαλμα τῆς ἀλησμόνητης Ἐλευθερίας, ἐπιμένει ν' ἀποτελεῖ τὸ σύμβολο τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

Ὁ Ἑλληνας, ἴσως και ὁ ἄλλος κόσμος, ἔχει τὴ συνήθεια νὰ ρυθμίζει τίς διαθέσεις του πρὸς μιὰ χώρα ἀπὸ τὴν πολιτικὴ πού ἀκολουθοῦν οἱ κατὰ καιροὺς κυβερνήσεις τῆς. Σύγχυση λαοῦ και πολιτικῆς.

Και ἄφιλα ὁμως ἂν εἶναι κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τὰ αἰσθηματὰ σας ἀπέναντι τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, χρειάζεται κακὴ πίστη γιὰ νὰ ἰσχυρισθεῖτε, ὅτι, και ὅταν ἀκόμα οἱ ἡγέτες τους, ὑποστηρίζουν, σέ μακρινές ἀπ' αὐτοὺς χώρες, ἀνορθόδοξες καταστάσεις, δὲν ἀναπνέετε ἀνόθευτους δημοκρατικούς ἀνέμους κατὰ τὴν παραμονὴ σας στήν Ἀμερικὴ. Δημοκρατία ζεῖτε και σέ χώρες εὐρωπαϊκές. Σ' αὐτὲς ὁμως οἱ ἐλεύθεροι ἄνεμοι ἀποτελοῦν διάδοχη κατάσταση καθεστώτων βίας.

Στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες ἢ δημοκρατία εἶναι πρῶτο χέρι. Δημοκρατία ἐκ γενετῆς. Δὲν πέρασαν ἀπ' αὐτὲς σκιές τυράννων. Ἄγνωστο τὸ αὐριό τῆς. Στὸν κοινὸ ὁμως ἄνθρωπο εἶναι ἀσύλληπτη ἢ εἰκόνα μιᾶς Ἀμερικῆς χωρὶς ἀνέφελη ἐλευθερία.

Ἰούλιος 1970

Καναδὰς

Τὴ νοσταλγία δὲν θὰ τὴ δεῖτε τόσο ἐντονη στή Γερμανία και στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες πού συγκεντρώνουν τοὺς ἀποδήμιους μας. Εἶναι τόσο εὐκολὴ γι' αὐτοὺς ἢ ἐπάνοδος... Μ' ἓνα πῆδημα βρίσκονται πίσω στὸν τόπο τους. Φτηνὰ τὰ ναῦλα με τὸ πούλμαν και τὸ τραῖνο. Ὁ Καναδὰς δὲν σηκώνει τέτοια παιχνίδια. Τὸ ἀεροπλάνο συντομεύει τίς ἀποστάσεις. Σὲ δέκα ὥρες εἶσαι πίσω στήν

πατρίδα. Ὅσο θέλεις γιὰ νὰ πᾶς με τραῖνο ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴ Θεσσαλονίκη. Χρειάζεται ὁμως μιὰ μικρὴ περιουσία γιὰ τὸ πάνε-ἔλα.

Ἔτσι, ὅσοι μὲν μεταναστεύουν σέ εὐρωπαϊκὲς πολιτεῖες, στὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τους θὰ μᾶς ξανάρθουν. Και δὲν θὰ εἶναι ὅπως ἔφυγαν. Θὰ εἶναι εἰδικευμένοι σέ μιὰ τέχνη, με πελεκημένους τοὺς τρόπους, με εὐρύτερους ὀρίζοντες.

Λιγότερες οἱ πιθανότητες γιὰ τὴν παλιννόστηση ἐκείνων πού ἀκολουθοῦν ὑπερπόντιους δρόμους. Οὔτε, ἄλλωστε, ἢ ἐπάνοδος εἶναι στὰ ὄνειρα τῆς τρίτης γενεᾶς. Κάποια μόνο ἀσθενῆς και συμπαθῆς γι' αὐτοὺς ἀνάμνηση ἢ χώρα τῶν προγόνων.

Μήπως νοσταλγοῦν τοὺς τόπους τῆς καταγωγῆς τους, ὅχι πιά τὰ ἐγγόνια ἀλλὰ κι' αὐτὰ τὰ παιδιά τῶν προσφύγων ἀπὸ τὴν Τουρκία; Ἄλλες γενεές, ἄλλες ἀντιδράσεις.

Οἱ μετανάστες ὁμως τοῦ Καναδᾶ, στὸ μεγάλο τους ποσοστὸ, διανύουν τὸ πρῶτο στάδιο τοῦ ἐκπατρισμοῦ. Ἐκατὸν πενήντα χιλιάδες Ἑλληνες ζοῦνε με τὴν Ἑλλάδα στήν ψυχὴ και στὴ σκέψη. Βλέπουν Ρωμιὸ πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν πατρίδα και σκοτεινιάζουν. Ἡ συγκίνηση στὰ μάτια. Τοὺς ἀποχαιρετᾶτε και θουρκιώνουν. Κανένα παράπονο ἐναντίον τῆς χώρας πού τοὺς ἀνοίγει τοὺς δρόμους τῆς. Με εὐγνωμοσύνη ἐκφράζονται γι' αὐτὴν. Σὲ πλήρη ἰσοτιμία με τοὺς Καναδοὺς. Με τίς ἐκκλησίες, με τὰ σχολεῖα τους. Καμμία διάκριση. Ἐλεύθερος ὁ στίβος γιὰ νὰ σταδιοδρομήσουν. Εὐκολίες στὶς σπουδές, εὐκολίες στήν ἀσκήση τοῦ ἐπαγγέλματός τους, κι' ἄς μὴν ἔχουν ἀποκτήσει ἀκόμα ὑψηλότητα. Τὴν ἀποκτοῦν ὕστερ' ἀπὸ πενταετὴ παραμονή. Στὸ διάστημα δὲ αὐτὸ ἀνοιχτές ὄλες οἱ πόρτες. Χρειάζονται τόσο πολὺ τὰ ἐργατικὰ χέρια, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ καλλιτέχνες στὴ χώρα αὐτὴ, πού ἐνῶ εἶναι μεγαλύτερη σέ ἔκταση ἀπὸ τίς Ἠνωμένες Πολιτεῖες, μόλις διαθέτει, μαζί με τοὺς μετανάστες, 20 ἑκατομμύρια πληθυσμὸ.

Στὰ εἴκοσι δὲ αὐτὰ ἑκατομμύρια, τὸ ἓνα τρίτο εἶναι ξένοι. Δηλαδή, σέ κάθε τρεῖς πολίτες πού συναντᾶτε ὁ ἓνας δὲν εἶναι Καναδός.

Μετανάστες ἀπὸ ὄλες τίς χώρες. Ἐπικρατοῦν σέ ἀριθμὸ οἱ Ἴταλοί. Ἀλλὰ μετανάστες και ἀπὸ τὴ Γερμανία. Ἀκόμα κι' ἀπὸ τίς σκανδιναβικὲς χώρες πού ἔχουν λύσει τὰ προβλήματά τους. Ἰσπανίδα σερβιτόρα, με βοηθὸ Γερμανίδα, ὑποβοηθὸ Σουηδέζα μᾶς σερβίριζε σέ νυχτερινὸ κέντρο τοῦ Τορόντο. Στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες οἱ μετανάστες χάνονται μέσα στὰ ἑκατομμύρια τῶν Ἀμερικανῶν. Στὸν Καναδᾶ ἔχετε πιθανότητα δυὸ πρὸς ἓνα, τὸ πρόσωπο στὸ ὅποιο ἀπευθύνεσθε νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ἢ ἀπὸ τὴν Ἀσία.

Ζωηρή ή ελληνική παρουσία. Ἀσίγαστη στήν πρώτη αὐτή γενεά ή νοσταλγία, ἀλλά ἔντονη καί ή προσπάθεια γιά τήν ἐπικράτηση. Δέν τούς εἶναι ἀρκετός ὁ ἐπιούσιος. Θέλουν ὑψηλό βιοτικό ἐπίπεδο, θέλουν σπίτι ἰδιόκτητο, αὐτοκίνητο, βίλλα στήν ἐξοχή. Πέρα ἀπ' αὐτά, τὸ ἀπόθεμα πού θά δώσει τά φτερά γιά μεγάλη πνοή ἐπιχειρήσεις.

Δέν ἱκανοποιούνται, φυσικά, ὅλες οἱ φιλοδοξίες. Γιά ὅλους δμως ὑπάρχει μιὰ θέση, ἓνα χορταστικό πιάτο, τὸ ζεστό σπίτι, ή ζωή πού βρῖσκεται στή στάθμη τοῦ μέσου ἀστοῦ ὅταν εἶναι στόν τόπο του. Ἄν δουλέψεις θά φᾶς. Πρέπει νά εἶσαι τεμπέλης ή διανοητικά ἀνήμπορος γιά νά πεινάσεις στόν Καναδά. Ἀκόμα καί στόν ἀνειδίκευτο δέν θά λείψει ὁ ἐπιούσιος στήν εὐλογημένη αὐτή ἀπό τούς θεούς χώρα. Δυὸ χέρια νᾶχεις, ὕγεια, τὸν κοινὸ νοῦ καί ὄρεξη γιά δουλειά. Ἄν διαθέτεις καί κάποια εἰδικότητα, τεχνίτης, ἐπιστήμονας ή πνεῦμα ἐπιχειρηματικό, τότε σέ περιμένει ή ὑπερπάρκεια. Ὅχι σπάνια καί ὁ πλοῦτος.

Βράδυ Κυριακῆς, περιφέρομαι στόν κεντρικὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τοῦ Τορόντο. Καθαριότητα, τάξη καί ἡσυχία. Ἐλαφρὴ ὑπόκρουση μουσικῆς. Ἀραιή κίνηση. Οὔτε ὑπόνοια συνωστισμοῦ καί νευρικότητας. Χωρὶς οὐρὲς τὰ ἐκδοτήρια εἰσιτηρίων. Ζεστή ή ἀτμόσφαιρα. Πρέπει νά διασχίσεις στοές καί ὑπόγεια γιά νά φθάσεις στίς γραμμές τοῦ τραίνου.

Ὅπου, στὸ βάθος τοῦ τεράστιου χώλ, στήν εἴσοδο τῆς «καφετερίας», διακρίνω μιὰ ἐπιγραφή: «πάρτυ». Πλησιάζω ἀπὸ περιέργεια. Μπροστὰ στήν εἴσοδο ἓνα ζευγάρι.

— Ἀργήσαμε, λέει ή νέα.

— Δέν πειράζει, τήν καθησυχάζει ὁ νέος.

Στήν ελληνική ὁ διάλογος. Ὁρατο ξάφνιασμα. Κρατιέσαι;

— Ἐλληνες παιδιά;

Ἐλληνες. Πάρτυ τοῦ συλλόγου Ἑπειρωτῶν στήν αἴθουσα τοῦ σταθμοῦ. Δέν εἶναι δύσκολη ή ἐπαφή. Μὲ ζεσταίνουν μὲ ἐκδηλώσεις συμπάθειας. Καλοβαλμένοι ὄλοι. Μὲ τὰ σκοῦρα τους, μὲ τριανταφυλλάκια στή μπουτονιέρα. Νέοι οἱ περισσότεροι. Διακόσια ἄτομα σὲ μεγάλη τραπέζια θά γευματίσουν, θά κουβεντιάσουν, θά θυμηθοῦν τίς Κόνιτσες, τὰ Πωγόνια, τίς Παραμυθιές, τὰ Φιλιατρά τους θά τραγουδήσουν τραγούδια τοῦ τόπου τους... Συνηθέστατες τέτοιες συγκεντρώσεις, πού ἀπαλύνουν τὸν καημὸ τοῦ μισμοῦ.

Μὲ Ἐλληνες μᾶς δίνεται εὐκαιρία νά ἐπικοινωνήσουμε καί στή δεξίωση τοῦ «Σατῶ Σαπλαίν», στὸ Μοντρεάλ. Ὁ πρόξενος κ. Μακρῆς, ὁ πρόεδρος τῆς ἐλληνικῆς κοινότητας, μέλη τῆς παροικίας, ἄνθρωποι τῶν ἐπιχειρήσεων.

Συμπτωματικὴ γνωριμία καί μὲ τὸν ἰδιοκτήτη τῶν δυὸ ἑλλη-

νικῶν κινηματογράφων τῆς πόλεως, τοῦ «Ριάλτο» καί «Ρήτζεντ» πού προβάλλουν — ὁ Θεὸς σώζει τήν Ἑλλάδα — ταινίες ἐλληνικές. Ἰδιοκτήτης ἐστιατορίων καί νάιτ κλάμπς. Ἀπὸ τούς πλουσιότερους μετανάστες τῆς πόλεως ὁ κ. Σπηλιωτόπουλος. Σὲ ἑκατομμύρια δολλάρια ὑπολογίζεται ή περιουσία του. Ἡ Ἀρκαδία τόπος τῆς καταγωγῆς του. Κάπου 13 χρόνια στόν Καναδά. Οἱ τρόποι, ὁ τόνος τῆς φωνῆς καί ή φρασεολογία του δέν μαρτυροῦν χωρικὸ πού ἄφησε τὸ ἀλέτρι. Τοῦ τὸ λέω. Χαμογελά.

Ἄν ξέρατε... Φυσικὴ ἀγωγή ή εἰδικότητά του. Σπούδασε στήν Ἀθήνα, ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ καθηγητῆ τῆς Γυμναστικῆς στή Ρόδο καί τώρα κατέχει θέση ἐπιχειρηματία ὀκλής.

Δέν εἶναι ὁ μόνος. Ἀπὸ τούς μεγαλύτερους ἐφοπλιστές — ὁ μεγαλύτερος λένε — τοῦ Μοντρεάλ, ὁ κ. Παπαχρηστοφίδης. Ἐνας μίνι ἀλλὰ ἀθόρυβος Ὁνάσης.

Πέρα ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν δολλαρίων, ἐξῆ Ἑλληνες καθηγητές στὸ Πανεπιστήμιο, ἄλλοι ἐπαγγελματίες γιατροὶ καί δικηγόροι. Ἀκόμα καί σὲ δημόσιες θέσεις, χωρὶς νὰν νᾶχουν καναδική ἰθαγένεια, ὅπως ὁ Κύπριος κ. Χριστοδουλίδης, πού εἶναι ἀκόλουθος Τύπου στήν Κυβέρνηση τῆς Ὀττάβας.

Ἡ ἐλληνικὴ πρεσβεῖα στήν πρωτεύουσα τοῦ Καναδά εἶχε τήν καλὴ πρωτοβουλία νά συγκεντρώσει στοιχεῖα γιά τούς ἄλλους πτυχιούχους πανεπιστημίων, ἐπιστήμονες καί καθηγητὲς πού διαμένουν στόν Καναδά. Ἐκατὸν ἐνεργήτα ὀνόματα περιλαμβάνονται στοὺς καταλόγους τῆς. Καί δέν εἶναι παρὰ μόνον ἓνα μικρὸ μέρος.

Δυὸ καί τρεῖς ἐλληνικὲς ἐφημερίδες στίς κύριες πόλεις. Ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν πάνω στὰ ἐλληνικὰ θέματα, ἀλλὰ καί ἀγγελίες ἐλληνικῶν καταστημάτων. Στῆλες ὀλόκληρες...

Ἡ Ἑλλάδα σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς. Ἀφοῦ ὑπάρχει καί συνοικία μὲ ἐλληνικὴ κυριαρχία. Ὅχι δὲ φτωχογειτονιά: Κεντρικὴ ἀρτηρία. Πάρκ Ἀβενίου. Δέν λέτε καλύτερα ὁδὸς Αἰόλου; Μακρότατη λεωφόρος στήν καρδιά τοῦ Μοντρεάλ, ὅπου ὀμιλεῖται ή ἐλληνικὴ καί ἐλληνικὲς εἶναι οἱ ἐπιγραφές τῶν καταστημάτων. Κουρεία, ἐστιατόρια, φαρμακεία, παντοπωλεῖα, σουβλατζήδικα... Ὅλα ἐλληνικά. Καί τὸ ὄνειρο τοῦ μετανάστη: ή θαλίτσα τῆς ἐπινόδου: «Παιχνίδια, μπαούλα, θαλίτσες»...

Κρίμα σ' ἀγγλικά πού μάθατε. Εἶναι ἀρκετὴ ή μητρικὴ γιά νά κάνετε ἐδῶ τή δουλειά σας. Ἐλληνικὸ τὸ «Ἀκροπόλ», κέντρο διασκεδάσεως, ὅπου ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτη ὡς τήν ὑπάλληλο τῆς γκαρδαρόμπας, ὡς τὰ ταμπλό μὲ τοπία ἐλληνικά, Ἑλλάδα ἀποπνέουν τὰ πάντα. Ἐλληνικοὶ οἱ χοροί, Ἑλληνίδες οἱ χορεύτριες, ἐλληνικὴ ή ὀρχήστρα, στάνες στή σκηνή, στόν ἀθηναϊκὸ, ἀλλίμονο, τόνο, τ' ἀστεῖα τοῦ ντιζέρ.

Ἑλληνικά τραγούδια στο πεννηταόροφο ξενοδοχείο του Μον-τρεάλ «Σατώ Σαμπλαίν», όπου ή «Κανέντιαν Πασίφικ» ἔδινε δεξίωση πρὸς τιμὴν τῶν Ἑλλήνων ξένων της. Ἀπόλυτα ἐνημερωμένοι πάνω στην παραγωγή τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν μας οἱ μουσικοί, μετανάστες κι' αὐτοί, πού σταδιοδρομοῦν στὸν Καναδά.

Ν' ἀναφέρουμε, μὲ τὴν εὐκαιρία, καὶ τὰ «Παιδιά τοῦ Πειραιᾶ» τοῦ Χατζηδάκι. Τέτοια παγκοσμιότητα... Ὅπου καὶ νὰ πάτε, στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερική. Οὔτε δὲ ὑποπεύονται οἱ ἀκροατὲς ὅτι ἑλληνικοὶ εἶναι οἱ μουσικοὶ φθόγγοι.

Ἑλληνικὸ κέντρο διασκεδάσεως καὶ στὸ Τορόντο. «Πλάκα» ἢ ἐπωνυμία του. «Ἡ διεύθυνση τῆς Πλάκας, μὲ ὑπερῆφάνεια σὰς παρουσιάζει τὴ γεντέττα τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ τραγουδιοῦ Ἄννα Καλουτᾶ...».

Τὸ ρίξαμε ὅμως στὰ γλέντια καὶ παραμελήσαμε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ σχολεῖα. Ἰπὸ τὴν ἐξάρτηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου οἱ ἐκκλησίες. Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Ἀμερικῆς Ἰάκωβος. Μητροπολίτης ὁ Καναδᾶ καὶ Ἀλάσκας Θεοδόσιος. Προκάτοχός του ὁ Σεβ. Ἀθηναγόρας, Μητροπολίτης Βρετανίας σήμερα. Συμβαίνει ὅμως νὰ ἐμφανίζονται καὶ ἀπείθαρχοι, δυσαρεστημένοι ἢ ὑπέρμετρα φιλόδοξοι ἱερεῖς. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἴδρυσε δική του — τέταρτη — ἐκκλησία. Καὶ ἐπειδὴ διέτρεχε τὸν κίνδυνο νὰ βλέπει τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ κενὸ ἀπὸ ἐκκλησίασμα, ἀναζήτησε τοὺς πιστοὺς του στὸν κόσμον τῶν ὁπαδῶν τοῦ παλαιοῦ ἡμερολογίου.

Ἄν ἦταν τὸ μόνο... Ἡ διχόνοια σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της. Πόσο πληρέστερη θὰ ἦταν ἡ ὀργάνωση τῶν ἀποδήμων μας καὶ πόσο περισσότερο καταπληκτικὰ θὰ ἦταν τὰ ἐπιτεύγματα τους, ἂν τὰ πάθη δὲν τοὺς ἐσκότιζαν στὸ ἔργο τους.

Περισσότερο, πάντως, ἀποδοτικὰ ἐδῶ τὰ σχολεῖα, παρὰ στίς Ἠνωμένες Πολιτεῖες. Γιατί, ἐδῶ τὰ παιδιὰ, καθὼς προέρχονται ἀπὸ γονεῖς τῆς πρώτης γενεᾶς, πηγαίνουν στὸ σχολεῖο μὲ τὴν ἑλληνικὴ γιὰ μητρικὴ τους γλῶσσα.

Κατάμεστοι οἱ ναοὶ τὶς γιορτές. Οἱ Καναδοὶ ἐντυπωσιάζονται ἀπὸ τὶς θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις πού γίνονται ἔξω ἀπὸ τοὺς ναοὺς κατὰς τὶς ἡμέρες τοῦ Πάσχα.

Τέσσερις καὶ πέντε γάμοι σὲ κάθε ναὸ τὶς Κυριακὰς. Γάμοι μεταξύ Ἑλλήνων. Σπάνια ἐνώσεις μὲ Καναδοὺς.

Οἱ ναοὶ σημεῖα ἔλξεως. Ἀλλὰ καὶ πυκνὲς οἱ πέρα ἀπὸ τοὺς ναοὺς συγκεντρώσεις. Σύνδεσμοι, σωματεῖα, ὁμιλοὶ, συνεσιάζεις πάσης μορφῆς, ἐκδηλώσεις, ὅπου οἱ ἀπόδημοι, σκορπισμένοι κατὰ τὶς ἐργάσιμες ἡμέρες, βρίσκουν τὴν εὐκαιρία, στολισμένοι, φρεσκορισμένοι, νὰ ζήσουν Ἑλλάδα.

Ἰπόθεση εἶκοσι ἐτῶν εἶναι ἡ μετανάστευση Ἑλλήνων στὸν

Καναδά. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἑλλάδα, Μακεδονία καὶ Ἡπειρο. Μόνο οἱ Φλωρινιώτες ὑπολογίζονται σὲ ὀχτὼ χιλιάδες. Πυρῆνες ἑλληνικοὶ στίς μεγάλες πόλεις. Ἐξαιρεῖται τὸ Κεμπέκ, ὅπου ὑστεροῦμε. Ἴσως ἐπειδὴ ἡ γαλλόφωνη αὐτὴ πόλη μὲ μικρὸ σχετικὰ πληθυσμὸ, περισσότερο πνευματικὴ παρὰ ἐπιχειρηματικὴ, δὲν προσφέρεται στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνικοῦ «δαίμονιου».

Ρεύματα πνευματικὰ, κοχλασμὸς φοιτητικὸς, ἀνήσυχη «διανόηση», πολιτικὸς ἀναβρασμὸς, διαθέσεις χωριστικὲς, πολιτικὴ καὶ καφενειακὴ φιλολογία, δίνουν στὸ Κεμπέκ τὴ μορφὴ ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀγορᾶς, ὅπου συγκρούονται τὰ ρεύματα ἰδεῶν καὶ ἡ συζήτηση ἔχει τὴν πρώτη θέση.

Δὲν εἶναι αὐτὰ πού ἐλκύουν, ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο του, τὸν Ἑλληνα. Τζίρο θέλει αὐτός, εὐρὸ πεδίο ἐπαγγελματικῆς καὶ κερδοφόρου δράσεως. Εἶναι πολὺ φρέσκος στὴ μετανάστευση, γιὰ νὰ πάρει μέρος καὶ στὰ ἄλλα θέματα τῆς χώρας. Δὲν ξεριζώθηκε αὐτός γιὰ νὰ κάνει σὲ ξένα χωράφια πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ φιλολογία. Ἄν ἦταν νὰ καφενίζεσαι, καθόταν καὶ στὴν Ἑλλάδα του.

Γιὰ νὰ λιπᾶνει τὸ ψωμί του, γιὰ νὰ δεῖ καλύτερες ὕλικὰ μέρες, γιὰ νὰ γίνῃ «ὁμογενής» ἢ τουλάχιστον γιὰ ἀποταμίευση, πῆγε αὐτός στὸν Καναδά. Γιὰ τὶς σπουδὲς τους οἱ νέοι, γιὰ τὴν ἀποκατάστασή τους οἱ κοπέλλες.

Κάπου διακόσιοι εἶναι οἱ Ἕλληνες τοῦ Κεμπέκ. Ἀλλὰ κι' αὐτοὶ οἱ λίγοι εἶναι ὀργανωμένοι σὲ ἐνορία κι' ἔχουν τὴν ἐκκλησία τους.

Στὸ χῶλ τοῦ ξενοδοχείου «Σατώ Φροντενάκ» τοῦ Κεμπέκ ὅπου σταθμεύουμε γιὰ γεῦμα ὑπῆρχε ἀναρτημένος πίνακας ὅπου σημειώνονται οἱ ναοὶ στοὺς ἐποίους θὰ γινόταν τὴν Κυριακὴ λειτουργία. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ὁ ἑλληνορθόδοξος ναὸς τῆς Ἀναλήψεως, ἂν θυμοῦμαι καλά.

Τὸ θαῦμα τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα Ἑλληνισμοῦ. Ὅπου δυὸ Ἕλληνες, ἐκεῖ ἐκκλησία καὶ σχολεῖο. Σ' ὅλες τὶς ἡπείρους. Ἰδιαιτέρα στὴν Ἀμερικὴ, ὅπου τὸ πέρασμα τοῦ Πατριαρχῆ Ἀθηναγόρα ὀλοκλήρωσε τὸ δίχτυο καὶ δημιούργησε παράδοση.

Μήπως τὸ ἴδιο καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια δὲν σημειώθηκε καὶ στὴν Εὐρώπη; Ἡ ἐκκλησία πυρῆνας γύρω στὸν ὅποιο ἀναπτύσσονται οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες.

Πόσες φορές πού προσφέρουν στοὺς μετανάστες καὶ ταξιδιώτες μας ἠθικὴ καί, ὄχι σπάνια, ὕλικὴ ἐνίσχυση τὴν ὅποια δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ παρέχουν οἱ διπλωματικὲς μας ὑπηρεσίες.

Τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο τοῦ Καναδᾶ εἶναι παράγων ὑπολογισίμος. Βασικὴ ἀπασχόλησή τους τὰ ἐστιατόρια. Στὰ 5.000 ρεστο-

ράν πού διαθέτει τὸ Μοντρεάλ τὰ 1.500 ἀνήκουν σὲ Ἑλληνες.

Μὲ τίς ἑλληνικὲς ἐκπομπὲς οἱ ραδιοφωνικοὶ σταθμοί. Πολύωρα ἑλληνικὰ προγράμματα. Ὁ κ. Καπετανάκης καὶ ὁ κ. Δαπέρης ἀναφέρονται ὡς πρῶτοι ὀργανωτές. Σήμερα μιὰ κυρία, ἡ κ. Παπαθανάτου, καὶ ὁ κ. Τσελλκας ἐκπέμπουν ἑλληνικὲς φωνές καὶ ἐνημερώνουν τοὺς μετανάστες μας πάνω στὰ ἑλληνικὰ θέματα.

Βιαστικὸ καὶ πρόχειρο τὸ ρεπορτάζ μας γιὰ τίς ἑλληνικὲς ἐκδηλώσεις. Ἀνεξέλεγκτα τὰ στοιχεῖα μας. Ἔνα τὸ ἀναμφισβήτητο: Ἡ νοσταλγία. Εὐχαριστημένοι ἀπὸ τοὺς ἄνους τῆς διαβιώσεώς τους ἀλλὰ καὶ νοσταλγοὶ οἱ μετανάστες μας. Κανένα παράπονο ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα. Ἐλεύθεροι στὸ ὅποιοδῆποτε ἔργο μὲ τὸ ὅποιο καταπιάνονται στὴν εὐλογημένη αὐτὴ γῆ, ἔπου «χῶμα πιάνεις καὶ μάλαμα γίνεται». Χωρὶς τὸ ἄγχος τοῦ βιοπορισμοῦ. Μὲ ὄλες τίς δυνατότητες νὰ προκόψουν. Ναί, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ μένει πάντα δεμένη στὸν ἑλληνικὸ θράχο. Δὲν ἔγιναν αὐτοὶ ἀκόμα «φιλέλληνες». Γιὰ πόσο ἄραγε;

Μεγίστη σὲ ἔκταση, συντομότατη σὲ ἱστορία χώρα ὁ Καναδάς. Τί ψυχὴ ἔχουν, ἀλήθεια, δύο, τρεῖς τὸ πολὺ αἰῶνες, ἐμπρὸς στὰ τρεῖς χιλιάδες χρόνια πού θαραίνουν τὰ θρανία τῶν δικῶν μας σχολείων; Τὰ Καναδόπουλα δὲν ἔχουν νὰ πονοκεφαλιάσουν μὲ παρελθόν. Ἡ ἱστορία σὲ λίγες σελίδες. Οἱ πολλὲς εἶναι ἀφιερωμένες στὴν καταγραφή τοῦ πλοῦτου καὶ τοῦ ὄγκου.

Ἡ πιὸ μεγάλη ὕστερ' ἀπὸ τὴ Σοβιετικὴ Ἔνωση ἐπικράτεια. Μύγα μπροστὰ τῆς ἢ Εὐρώπῃ. Μικρότερες ἀπ' αὐτὴν οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Τρεῖς ὠκεανοί, ὁ Ἀτλαντικός, ὁ Εἰρηνικός καὶ ὁ Ἀρκτικός, ἀγκαλιάζουν τὸν Καναδά. 3.851.809 τετραγωνικὰ μίλια ἢ ἐπιφάνεια, 4.877 μίλια ὁ αὐτοκινητόδρομος πού ἐνώνει δύο ὠκεανούς σὲ χώρα ἔπου μιὰ μόνο ἐπαρχία ἔχει ὄση ἔκταση ἔξη μαζί Ἀγγλίες.

Ἀρκετὰ ὅμως παραζαλιστήκαμε ἐμεῖς κατὰ τίς μέρες τῆς παραμονῆς μας μὲ ἀριθμούς. Δὲν χρωστάτε τίποτα γιὰ νὰ ὑποστεῖτε καὶ σεῖς τὴν ἴδια δοκιμασία.

Τρεῖς μόνο γραμμὲς γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου. Δὲν συντομεύουμε. Σύντομο εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ παρελθόν. Ἄς εἶναι καὶ κάτι φτωχὸ στὴ χώρα μὲ τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ. Ἱστορία φτωχὴ σὲ αἰῶνες.

Ἰνδοὶ καὶ Ἑσκιμῶοι νομάδες οἱ πρῶτοι οἰκιστὲς τοῦ Καναδά. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτοὶ δημιουργοὶ ἱστορίας. Ἡ ἐπίσημη ἱστορία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1497, τότε πού ὁ Ζάν Καμπό, Βενετὸς θαλασσοπόρος μὲ βρετανικὴ σημαία στὸ πλοῖο του, ἀποβιβάστηκε στὴν

παρθένα γῆ. Ὁ πρῶτος Εὐρωπαῖος. Τὸν ἀκολούθησε, ὕστερ' ἀπὸ 37 χρόνια, τὸ 1534, ὁ Ζὰν Καρτιέ, Γάλλος αὐτός...

Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ὁ ἀποικισμὸς. Μαζί ὅμως μ' αὐτὸν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς Ἀγγλῶν καὶ Γάλλων. Ἀντιζηλιές καὶ συμφέροντα πού φθάνουν καὶ σὲ ἐνοπλες συρράξεις. Ὡς πού τὸ 1867 θεμελιώθηκε ἡ σημερινὴ Καναδικὴ Ὁμοσπονδία. Πέρσι, τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς, γιορτάστηκε ἡ πρώτη τῆς ἑκατονταετία. Ἡ προσέγγιση τῶν δύο λαῶν πού ἀποτελοῦν τὸν Καναδά δὲν ἔφθασε στὶς ψυχές ἔχει περισσότερὴ ἐπιφάνεια παρὰ βάθος.

Δεκατέσσερα ἑκατομμύρια ἀγγλόφωνοι καὶ ἀγγλόψυχοι ἔξη ἑκατομμύρια γαλλόφωνοι καὶ γαλλόψυχοι, ἐγκατεστημένοι οἱ τελευταῖοι σὲ δύο πόλεις, τὸ Μοντρεάλ καὶ τὸ Κεμπέκ, θρίσκονται σὲ συνεχὴ ἀντιδικία. Παρεξηγήσεις, εὐθιξίες, ψυχρότητες, δυσἀρέσκειες.

Τὸ θαῦμα τῆς Ἑλβετίας, ἔπου συνυπάρχουν τρεῖς γλώσσες καὶ τρεῖς λαοὶ μὲ διαφορετικὲς ρίζες, δὲν ἐπαναλαμβάνεται στὸν Καναδά.

Δὲν εἶναι οἱ δηλώσεις τοῦ προέδρου Ντέ Γκὼλ γιὰ ἐλεύθερο Κεμπέκ πού δημιούργησαν τὸ θέμα. Ἡ φωτιὰ ὑπῆρχε. Ὁ Γάλλος πρόεδρος μὲ τίς δηλώσεις του ἀπλῶς ἀνέβασε τὸ φτιλί τῆς λάμπας, πού πάντα ἦταν ἀναμμένη.

Τὴ γαλλικὴ προέλευσή τους προβάλλουν οἱ Γαλλοκαναδοί. Γάλλοι τῆς Γαλλίας οἱ πατέρες τους, γαλλικὴ ἢ γλώσσα τους, καθολικὴ ἢ θρησκεία τους, στὴ Γαλλία ριζωμένες οἱ παραδόσεις τους. Ἡ ἀνεξαρτησία τὸ αἴτημά τους. Μερικοὶ τὸ τραβοῦν ἀκόμα περισσότερο. Μιλοῦν γιὰ ἀπόσπαση ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ Κοινοπολιτεία, στὴν ὁποία ἀνήκουν. Νὰ ἱδρῦσουν δικό τους κράτος.

Εἶναι οἱ χωριστικοί. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως οἱ διανοούμενοι, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ἡ νεότητα τῶν πανεπιστημίων. Ὁ κόσμος πού θρίσκεται στὰ σύννεφα, θὰ μᾶς ποῦν οἱ μετριοπαθεῖς. Τοὺς χωριστικούς δὲν τοὺς ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλοι, οἱ μέσοι, οἱ προσγειωμένοι. Γάλλοι κι' αὐτοί, μὲ γαλλικὴ συνείδηση, πιστοὶ στὴ θρησκεία, στὴ γλώσσα, στὰ ἔθιμα τῶν πατέρων τους, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπίγνωση τῆς πραγματικότητας, περιορίζουν τίς ἀξιώσεις στὴν εὐρυνση τῶν δικαιωμάτων τους στὸν τομέα τῆς παιδείας καὶ τῆς γλώσσας.

Γιὰ νὰ προλάβει δυσἀρεστες ἐξελίξεις, ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ὁμοσπονδίας κ. Τρυντὼ ὑπέβαλε τίς τελευταῖες μέρες στὴ Βουλὴ τῆς Ὀττάβα σχέδιο νόμου, πού προβλέπει ἰσοτιμία τῶν δύο γλωσσῶν. Δύο οἱ ἐπίσημες γλώσσες.

Ἡ ψήφιση τοῦ νομοσχεδίου θὰ λειάνει τίς ὀξύτητες. Ἄλλωστε, ὄση κι' ἂν εἶναι ἡ ἔντασή τους, δὲν πρόκειται νὰ φθάσουν

σέ χωριστικό κίνημα. Γιατί, πέρα από την ξεαλλη διανόηση πού και σ' αυτή την πολιτική κάνει φιλολογία, υπάρχουν οι άλλοι με τόν κοινό νοῦ τοῦ Γάλλου πολίτη πού, ὅσο κι' ἂν εἶναι προσκολλημένοι συναισθηματικά στή μητέρα πατρίδα, καταλαβαίνουν ὅτι ἀπόσπαση ἀπό τήν δλότητα θά ἦταν ἄλεθρος γιά τὸ γαλλόφωνο Καναδά.

Ἐπογείωση τώρα. Μὲ λύπη, φυσικά. Πρὸς τήν Εὐρώπη τὸ ρύγχος τοῦ ἀεροπλοίου μας.

Τί περίεργο... Ὅταν φεύγουμε ἀπὸ τήν Ἑλλάδα, μὲ κατεύθυνση ἄλλες χώρες τῆς ἠπείρου μας, μιλοῦμε γιά Εὐρώπη, σά νά εἶναι περιοχή ξένη πρὸς ἐμᾶς: Ἐνεχώρησεν εἰς Εὐρώπη. Ἐπανῆλθεν ἐξ Εὐρώπης. Σά νά εἶμαστε ἔξω ἀπ' αὐτήν.

Τήν ιδιότητα ὁμως τοῦ Εὐρωπαίου θά τῆ συνειδητοποιήσετε ὅταν ἐπιστρέψετε ἀπὸ ὑπερατλαντική ἠπειρο. Εὐρώπη, ἀναφωνεῖτε ὅταν μὲ τὸ λυκαυγὲς ἀρχίζετε νά διακρίνετε τίς εὐρωπαϊκὲς ἀκτές. Τὸ λέτε μὲ ἀγαλλίαση σά νά ἐρεθήκατε στὸν οὐρανὸ τῆς Ἰθάκης σας. Κι' ἄς σᾶς χρειάζονται τέσσερις ὥρες ἀκόμη πτήσεως γιά νά φθάσετε στὸ «Ἑλληνικό» σας.

Ἄκόμα μιὰ περίεργη ἐντύπωση: Αὐθυποβολή αὐτή. Περνώντας πάνω ἀπὸ κάθε χώρα ζεῖτε τὸ εἰδικὸ κλίμα τῆς. Περνάτε τήν ὑγρὴ λωρίδα τοῦ Σηκουάνα, καὶ ξυπνοῦν μνήμες παρισινές.

Αἰακάδα χρυσώνει τὰ χιόνια τῶν Ἑλβετικῶν Ἄλπεων. Γελαστοὶ οἰκισμοὶ στίς πλαγιές. Καὶ νιώθετε μέσα σας γαλήνη καὶ σιγουριά. Εἰρήνη ἡμῖν. Νά, τὸ μεγάλο θαῦμα τῆς εὐλογημένης αὐτῆς χώρας: Καὶ τὸν οὐρανὸ τῆς ἀκόμα ὅταν φαύετε, νά ἐμποτίξεσθε ἀπὸ ἀνέμους εἰρηγικούς.

Κατήφορος πρὸς τὸ Νότο. Ἰταλία. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νά ξέρετε μὲ ἀκρίβεια τὸ στίγμα. Ρώμη; Νεάπολη; Φλωρεντία; Βενετία; Ζεῖτε ἀρχοντιές, ὁμορφιές, ἔργα τέχνης, σά νᾶχετε κι' ὅλας προσγειωθεῖ καὶ πλανᾶσθε σὲ κανάλια, πιάτζες, μουσεῖα.

Λίγο ἀκόμα, τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου, ἡ ἑλληνικὴ Εὐρώπη. Ἄμφιβολο ἂν τὸ νησί πού λικνίζεται ἀπὸ κάτω μας εἶναι ἡ Κέρκυρα.

Κέρκυρα, ὁμως, παλιὰ καὶ παντοτινὴ ἀγάπη, δραματιζόμαστε, δινόμαστε στὸ χᾶδι τῆς καὶ τῆς στέλνουμε ἐναέριο τὸν ἀσπασμό μας.

«Προσδεθῆτε καὶ μὴ καπνίζετε».

Ἄθήνα. Πολλὰ τῆς σέρνουμε. Ὅχι ἀδικαιολόγητα. Τόσο ὁμως δύσκολη ἡ ὀριστικὴ ἀποκόλληση ἀπὸ τὸ βράχο τῆς. Ἐδῶ θά μείνουμε γιά πάντα. Καλὴ σου μέρα, Πατρίδα.

Ἰοκτώβριος 1968

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Οικουμενική κίνηση

Σε απόσταση είκοσι χιλιομέτρων, άλλο ίδρυμα θρησκευτικού, επίσης, περιεχομένου, τὸ Οἰκουμενικὸ Ἰνστιτούτο τοῦ Μποσρέ. Ἀποστολή του εἶναι νὰ περιβληθεῖ ὁ Χριστιανισμὸς χιτῶνα ἀνάλογο πρὸς τὶς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς. Ὁ τύπος ν' ἀποκτήσει οὐσία. Ἑλληνας, ὁ κ. Νίκος Νησιώτης, ὁ διευθυντής. Γιὸς τοῦ πατρὸς Ἀγγέλου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πού εἶχε γίνεи σύμβολο εὐποιίας.

Ὁ κ. Ν. Νησιώτης εἶναι καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπου ἔρχεται γιὰ τὶς παραδόσεις τοῦ ἔτους. Εἶναι ἀκόμα στέλεχος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ κατευθύνει τὴ λειτουργία τοῦ Ἰνστιτούτου Μποσρέ. Τὸ Ἰνστιτούτο αὐτὸ ἀποτελεῖ κέντρο μελετῶν τοῦ Συμβουλίου καὶ συγχρόνως πανεπιστημιακὴ σχολὴ ἐξαρθρωμένη ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Γενεύης.

Σὲ ἔκταση 130 στρεμμάτων, μὲ ἐμβλημα τὸν πύργο Μποσρέ. Εἰδυλλιακὸ τὸ περιβάλλον. Σὲ ἔξαρση ἢ γαλήνη στὴν περιοχή τοῦ χωριοῦ. Οἱ καστανιές ἀπλώσαν τὰ σκουριασμένα τους φύλλα, τάπητα στὸν περίβολο τοῦ ἰδρύματος. Ἀρχιτεκτονικὸ συγκρότημα μὲ μοντέρνα κτήρια. Ἰδιοκτησία τοῦ Π.Σ.Ε. ὅπου νέοι καὶ νέες ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο, ἀπόφοιτοι θεολογικῶν, κυρίως, σχολῶν, συμπληρώνουν τὴ θεολογικὴ τους κατάρτιση σὲ εὐρύτερες βάσεις. Μαθήματα γιὰ πάστορες, ἱερεῖς, μισιοναριοὺς, καθηγητῆς Γυμνασίων.

Παροῦσα καὶ ἡ Ὁρθοδοξία. Σεμινάριο γιὰ ὄσους δὲν ἀνήκουν σ' αὐτήν. Εἶναι τόσο λίγο γνωστὴ καὶ τόσο πολλοὶ αὐτοὶ πού θέλουν νὰ μνηθεῖν στὴ λειτουργικὴ ζωὴ καὶ τὴν παράδοσή της.

Ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση διανύει κιάλας τὴ δεύτερη γενεὰ της. Ἀπὸ κίνηση θεολόγων πού ξεκίνησε ἄρχισε νὰ γίνεται καὶ κίνηση λαϊκῶν. Τὴν ἀνάπτυξη τῆς κινήσεως αὐτῆς διευκολύνουν καὶ μεθοδεύουν διάλογοι μὲ πρόσωπα διαφόρων δογμάτων, πολιτικῶν ιδεολογιῶν, κοινωνικῶν κατευθύνσεων.

Οἰκότροφοι οἱ σπουδαστῆς κατὰ τὴν περίοδο τῆς μετεκπαιδευσεῶς τους. Εὐρωπαῖοι, Ἀμερικανοί, Ἀσιάτες. Γίνονται δεκτοὶ καὶ ἀκροατῆς. Ἀνοιχτῆς οἱ πύλες γιὰ διάλογο καὶ σὲ ὄσους δὲν ἀνήκουν στὸ Χριστιανισμὸ.

Σκοπὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἰνστιτούτου εἶναι νὰ ξεπεραστοῦν οἱ διαιρέσεις πού χωρίζουν ἡπεύρους, χώρες, λαοὺς. Νὰ ἐξετάζεται μὲ καλὴ θέληση ὅ,τι ἢ Βίβλος μπορεῖ νὰ πεί στοὺς ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ μας.

Νοέμβριος 1971

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἀνθολογία ἀπὸ 20 Κριτικῆς

Οἱ διδαγμένοι ἀπὸ τὴν καθημερινὴ στήλη τοῦ κ. Παλαιολόγου, μποροῦν ν' ἀναμετρήσουν τὴν ἔκταση τῆς συμβολῆς του στὸ βαθμιαῖο μας ἐκπολιτισμὸ, πού δὲ συνίσταται μονάχα στὴν αἰσιόδοξη κατάφαση τοῦ τί εἶναι, παρὰ κυρίως στὴ θαρραλέα ὁμολογία τοῦ τί δεόν γενέσθαι...

Μαρία Ἀμαριώτου

Ὁ κ. Παλαιολόγος διατυπώνει γνώμες καὶ κρίσεις, φωτίζει προβλήματα, ὑπερασπίζει ιδέες. Καὶ εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο πού δίνει τὴ διάρκεια.

Ὁ κ. Παλαιολόγος μετατόπισε τὴ βάση τοῦ χρονογραφήματος. Τὸ μετέβαλε σὲ ὄργανο κοινωνικῆς κριτικῆς. Γεγονότα, ιδέες, καταστάσεις, ἦθη καὶ ἔθιμα, κοινωνικά καὶ ἄλλα προβλήματα γίνονται ἀντικείμενο τῆς πιδ ὀξείας κριτικῆς. Σκοπὸς του εἶναι πάντα νὰ διδάξει, νὰ διορθώσει, νὰ μεταβάλλει, νὰ ἐπιβάλλει ἀντιλήψεις. Ὁ τύπος αὐτὸς τοῦ μαχητῆ χρονογράφου, τοῦ ἀνθρώπου, πού ἔχει ἀπόλυτη συνείδηση τῆς εὐθύνης, πού ἐπιβάλλει ἢ δημόσια ἔκφραση, γιὰ πρώτη φορά, νομίζω, ἐμφανίζεται τόσο ἀμιγῆς στὴν ἱστορία τοῦ εἴδους.

Ἡ μορφή αὐτῆ, πού ἔδωσε στὸ χρονογράφημα ὁ κ. Παλαιολόγος, εἶναι ἐκεῖνο πού τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ξεχωρίζει ἐνότητες μέσα στὸ ἔργο του καὶ νὰ τὶς προσφέρει ὡς τέτοιες σὲ βιβλία...

Βάσος Βαρίκας

Δόξα τῷ Θεῷ ὁ κ. Παλαιολόγος ἔφερεν πολλὰ: ἔφερεν ἕναν ἀέρα πολιτισμοῦ — πού εἶναι βέβαια, ὑπόθεση ψυχῆς, ὄχι καλῶν τρόπων. Ἐφερεν μιὰ αἴσθηση μέτρου, μιὰ νηφαλιότητα, τὴν περίσκεψη μαζί μὲ τὴν τόλμη τῆς γνώμης. Καί, τέλος, ἔφερεν αὐτὸ πού θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς θὰ ἦταν ἀκατόρθωτο νὰ χωρέσει στὰ πλαίσια τοῦ χρονογραφήματος: μιὰ διάθεση διδακτικῆ. Ὁχι διάθεση. Μιὰ ἱκανότητα διδακτικῆ...

Ἡλίας Βενέζης

Ἡ δύναμη τοῦ Παύλου Παλαιολόγου, θρίσκει τὴν ἔκφραση της στὸ χρονογράφημα. Πρόκειται, γιὰ τὴν μὲ κάποια φιλοσοφικὴ διάθεση θεώρηση τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων τῆς καθημερινῆς ζω-

ής... Ὁ τρόπος θεώρησης τοῦ Παλαιολόγου εἶναι ἐξουχιστικός, οἱ σύντομες, διαυγείς του προτάσεις ἀνατέμνουν τὰ πάντα σὲ θάθος, ἡ γλώσσα του ἔχει κομψότητα, ὁ χαρακτήρας του εἶναι γεμάτος κατανόηση γιὰ τὸν ὀρμητικὸ δυναμισμό τῆς νεότητος καὶ τοῦ κινήματος χειραφέτησης τῆς γυναίκας στὴν Ἑλλάδα. Ἡ στάση του ἀπέναντι στὰ πολιτικὰ προβλήματα καὶ τὶς κρίσεις τῆς πατρίδας του ὑπῆρξε πάντα φιλελεύθερη προοδευτική. Ὅλα αὐτὰ μαζί με τὸν ἀνοικτόκαρδο νεοανθρωπισμὸ του, χριστιανικῆς ἀποχρώσεως, προσηλώνουν πρὸς τὸν κ. Παλαιολόγο, τὸ βλέμμα δόξκλῆρης γενεᾶς, διανοσσιμένων, καλλιεργημένων ἀλλὰ καὶ ἀπλῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ... Λεξικὸν Fer Weltliteratur, Βιέννη 1971

Πολυχρόνης Ἐνεπεκίδης

Κάρυστος 4 Δεκεμβρίου 1939

Ἀγαπητὴ φίλε. Σᾶς εὐχαριστῶ μ' ὀλη μου τὴν καρδιά γιὰ τὸ ὄμορφο δῶρο, ποῦ μοῦ ἐκάματε, στέλνοντάς μου τὸ βιβλίον σας. Ἡ ἀπόφαση, ποῦ πήρατε νὰ τὸ τυπώσετε, ἦταν ἄριστη. Κάτω ἀπ' τὴ φορεσιὰ τοῦ «ἐφήμερου» λόγου σας ὑπάρχουν πολλοὶ «αἰώνιοι λόγοι». Μὲ τὸ «πρόσχημα» τοῦ «μέσου ἀνθρώπου» καταφέρνετε νὰ πλησιάζετε πραγματικὰ τὸν καθημερινὸ «μέσο» ἀνθρώπο καὶ νὰ τὸν ἀνεβάξετε — χωρὶς νὰ καταλαθαίνει ὁ ἴδιος κανέναν κόπο — ψηλά, πολὺ ψηλά. Πολλές μάλιστα διατυπώσεις σας ἔχουν καὶ τὴ σφραγίδα τοῦ λογοτεχνικοῦ ἐπιγράμματος. Στὴν ἐποχὴ τῆς πολυλογίας καὶ τῶν ἀτέλειωτων κατεδαφῶν τὸ «ἐπίγραμμα» εἶναι σιτήριον.

Τὸ μόνο λάθος, ποῦ μπορῶ νὰ σᾶς βρῶ, εἶναι τοῦτο: δι ἐκάματε πολὺ αὐστηρὴ ἐπιλογή, ἐνῶ μπορούσατε καὶ ἔπρεπε ν' ἀναδημοσιεύσατε περισσότερα ἀπ' τὰ δημοσιεύματά σας.

Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ πάλι καὶ σᾶς στέλνω τοὺς πιὸ φιλικούς χαιρετισμούς μου. Μὲ τὴν πιὸ ἀληθινὴ ἐκτίμηση καὶ ἀγάπη

Παναγιώτης Κανελλόπουλος

Ἐνας ἀπὸ τοὺς σημερινούς βασιλιάδες καὶ διαμορφωτὲς τοῦ χρονολογήματος, ὁ Παῦλος Παλαιολόγος. Χρόνια καὶ χρόνια τὸν χαιρόμαστε στὸν καθημερινὸ τύπο, στὰ περιοδικά. Κάθε τόσο, μᾶς δίνει καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν «ξαναδοκιμάζουμε» μέσα ἀπὸ τὴν ἀντοχὴ ἑνὸς τόμου χρονολογήματος, ποῦ βέβαια, εἶναι ἀνθολογημένα μέσα ἀπὸ τὴν θάλασσα τῶν ἄλλων...

Διαθάζοντάς τα ὁ νοῦς μας πάει στὸ Σταντάλ, στὸν Πῶλ Μπουρζέ, στὸν Ἴψεν, στὸν Φράνκ, στὸ Ζίντ, στὸν Προύστ καὶ ἐ

ἄλλους συγγραφείς, ποῦ κατὰ τὸν τρόπο του ὁ καθένας, καὶ μὲ ἔργα τῆς «δημιουργικῆς φαντασίας», ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ἀτέλειωτο πρόβλημα ποῦ ἀπασχολεῖ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα...

Ἀνδρέας Καραντώνης

Ὁ κ. Παῦλος Παλαιολόγος εἶναι ὁ χρονολογὸς μὲ τὴν μεγαλύτερη ἀπήχηση στὸ ἑλληνικὸ κοινόν. Ἔρει νὰ συλλαμβάνει τὸν παλμὸ τῆς σύγχρονης ζωῆς, νὰ ἐκφράζει καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ μέσου ἀνθρώπου. Δὲν διστάζει νὰ παίρνει θέση σὲ μεγάλα θέματα ποῦ πολλοὶ τὰ συζητοῦν, ἀλλὰ λίγοι τολμοῦν νὰ τὰ φωνάξουν. Κρατᾷ πάντα τὸ μέτρο τοῦ ἄτυχου καὶ παραγνωρισμένου, τοῦ βασανισμένου καὶ περιφρονημένου, τοῦ δίκαιου καὶ ἀδίκαιου ἀπλοῦ ἀνθρώπου.

Μὲς τὶς εἰκόνας ζωῆς ποῦ σκισάρει, τὶς πνευματικῆς προεκτάσεις ποῦ τοὺς δίνει καὶ τὸ λυρικὸ χρῶμα ποῦ ἐναποθέτει σ' αὐτές, δείχνει δι πίσω ἀπὸ τὸν χρονολογὸ βρίσκεται ἕνας ποιητῆς, στὴν πλατύτερη τοῦ ὄρου ἔννοια.

Μπάμπης Κλάρας

Ὁ Παῦλος Παλαιολόγος εἶν' αὐτός! Λαμπρὸς στυλίστας τῆς δημοτικῆς, εἰκονογράφος τῆς καθημερινῆς ζωῆς σὲ γλώσσα ρέουσα, συγχρονισμένη, ἀστραφτερὴ στὸ χιούμορ τῆς, θεραπευτικῆς στὸν αἰσθηματισμὸ τῆς...

Ἄν δὲν μᾶς μᾶστιζεν ὁ σνομπισμὸς τῆς... μεγαλόπνοης μπουρδας, θᾶλεγα δι τὸ βιβλίον του αὐτὸ εἶναι ἕνα φιλολογικὸ μαργαριτάρι, στὸ εἶδος του. Ἄλλὰ γιὰτί νὰ μὴ τὸ πῶ. Ἄφοῦ εἶναι...

Ἀλέκος Λιδωρίκης

Ὁ κ. Παλαιολόγος μοῦ κάμει τὴν τιμὴ νὰ μὲ ὀνομάζει στὴν ἀφιέρωσή του «δάσκαλο τοῦ χρονολογήματος»: Τὸν εὐχαριστῶ, ἀλλὰ ὁ Ἴψεν ζωγραφίζει πολὺ ἄσχημα τοὺς δασκάλους στὸ Σόλνες. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀρνεῖται νὰ θάλῃ τὴν ὑπογραφή του στὰ σχεδιάσματα τοῦ μαθητευομένου του Ράγκναιρ. Δὲ διστάζω ἐδῶ νὰ κάμω τὸ ἀντίθετο.

Σπύρος Μελάς

Ὁ κ. Π. Παλαιολόγος διαθέτει παρατηρητικότητα, πηγαία αἶσθηση τοῦ κωμικοῦ, γοργὴ ἀντίληψη, ἐνάργεια καὶ παραστατικότητα καὶ ἐπιγραμματικότητα, φρεσκάδα καὶ ζωντάνια, κάποια ἔσως ὑπερβολικὴ σὲ ὀρισμένα σημεῖα εὐσυγκινησία καὶ — περισσότερο ἀπ' ὄλα — μιὰ γνήσια ἀνθρωπιά, ποῦ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κυττά-

ζη τὰ στραβά και τ' ἀνάποδα τῆς ζωῆς με καλοσύνη, μ' εὐγένεια ψυχῆς, μ' ἐπιείκεια και με θερμὴ διάθεση κατανοήσεως...

Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος

Ἐκεῖνο πού, κατά τῆ γνώμη μου, ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο προσὸν δλης τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Παλαιολόγου, εἶναι ἡ πνοὴ τῆς ψυχῆς πὸ τὰ νὰ ρριπίζει, τὰνθρώπινο περιεχόμενο πὸ ξεχύνεται σὲ συγκίνηση και παλμό. Τὸ καταλαβαίνεις πὸς ἐδῶ δὲν εἶναι σκοπὸς και νοητικὴ πρόθεση ἡ εὐγενικὴ στάση ἀντίκρου στὴ δυστυχία παρὰ ψυχικὴ ἀνάγκη, βαθειὰ λαχτάρα, ἀσυγκράτητο ξέσπασμα. Γι' αὐτὸ συγκινεῖ και κερδίζει, γι' αὐτὸ ἠθικοποιεῖ με τὸν ἀπλούστερο και τὸν πιὸ εὐχάριστο τρόπο...

Σοφία Μανροειδῆ - Παπαδάκη

Ὁ Παλαιολόγος κατῶρθωσε νὰ ξανοιχτῆ σὲ πιὸ εὐρεῖς ὀρίζοντες και νὰ δώση στὸ χρονογράφημα βαθύτερο περιεχόμενο και κοινωνικὴ ἀποστολὴ. Δημιούργησε ἐντελῶς προσωπικὸ του εἶδος. Ἐκεῖνο δὲ πὸ θαυμάζω στὸν Παλαιολόγο εἶναι ἡ ἱκανότης του μέσα σ' ἓνα θέμα ν' ἀνασύρη ἀπειρες πτυχές. Συγκεντρωμένες ἔπειτα σ' ἓνα βιβλίον, αὐτὲς οἱ πτυχές τοῦ ἴδιου θέματος, συνθέτουν ἓνα ὀλοκληρωμένο ἔργο...

Παν. Παπαδοῦκας

Ἐκεῖνο πὸ χαίρομαι και θαυμάζω στὰ κείμενα τοῦ κ. Παύλου Παλαιολόγου εἶναι τὸ βάθος τῆς καλοσύνης και τῆς ἀνθρωπιᾶς πὸ ὑπάρχει πάντοτε στὸ χιοῦμορ του κι' ἐκεῖνος ὁ πολὺ συγκινητικὸς, ὁ λυρικὸς τόνος πὸ χρωματίζει τὸ λόγο του, δταν ἀγγίζει τρυφερὰ θέματα τῆς ζωῆς.

Κάποτε ἡ διατύπωση πὸ δίνει στὶς δξύτατες παρατηρήσεις του ὁ κ. Παλαιολόγος, εἶναι τόσο πυκνὴ και εὐστοχη, ὡστε οἱ φράσεις του ἀποκρυσταλλώνονται σὲ γνωμικὰ με ἀποφθεγματικὸ χαρακτήρα.

Πολλὰ κατά καιροὺς ἔχει γράψει ὁ κ. Παλαιολόγος ἀναφερόμενα σὲ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ μας ζητήματα. Τὸ δξύ του μάτι ἔχει σωστὰ συλλάβει μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ καιρία αἷτια, στὰ ὅποια ὀφείλεται ἡ σημερινὴ κακοδαιμονία τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου σὲ δλη του τὴν κλίμακα: ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ ἔως τὸ Πανεπιστήμιο. Ἐέρει πάντοτε νὰ θρίσκει τὶς πληγές και ἔχει τὴ γενναϊότητα νὰ βάζει ἀποφασιστικὰ τὸ δάχτυλό του ἀπάνω στὸν τύπο τῶν ἤλων. Σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο λίγες σελίδες του, εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ δείξουν, πὸσο ὑψηλὰ τοποθετεῖ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ του ἀποψη, τὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς...

Ε. Π. Παπανοῦτσος

Ὅταν ἓνα χρονογράφημα, γραμμένο στὰ 1938, ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρῆ και σήμερα δλη τὴν δροσιά του και δλη τὴν χάρι του, πάει νὰ πῆ δτι δὲν εἶναι ἀπλῶς χρονογράφημα. Εἶναι κάτι παραπάνω. Πολὺ παραπάνω μάλιστα...

Ἀλέκος Σακελλάριος

Πραγματικὴ δασι τὸ βιβλίον τοῦ Παύλου Παλαιολόγου «Ὁ κόσμος στὰ σέβλτα». Θαυμάζεις τὴν σκέψη τοῦ ταξιδιώτη - συγγραφέα, πὸ μοιάζει ζωγράφος, ἱκανὸς ν' ἀποτυπώνη μέσα ἀπὸ τὰ τόσα πὸ βλέπει, τὸ οὐσιαστικὸ, τὸ προέχον, ἐκεῖνο πὸ δίνει τὴν βαθύτερη οὐσία τοῦ τόπου πὸ ὁ ἴδιος διατρέχει. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τοῦ βιβλίου του. Ἀπὸ δῶ και τὸ θέλητρο πὸ αὐτὸ ἀναδίνει...

Ἄγγελος Φουριώτης

Μέσα στὰ κείμενα πὸ περιλαμβάνει ἡ «Ἄπτερη Νίκη», ὁ ἀγαπητὸς μας Παῦλος Παλαιολόγος — ἀγαπητὸς δχι μόνο σὰν ἓνας συνάδελφος ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτότερους, ἀλλὰ και σὰν μιὰ συνείδηση ἀπὸ τὶς πιὸ τίμιες και ἀνυψωμένες — κατῶρθωσε με τὴν ἐξαιρετικὴ παρατηρητικότητά του, με τὴ συγκρατημένη εὐαισθησία του και πιὸ πάνω ἀπ' ὅλα με τὴν καθαρὴ του ἀνθρωπιά, νὰ στηθοσκοπήση τὴν Ἑλλάδα σὲ μιὰ περίοδο ἐπικὴ και τραγικὴ μαζί, πὸ ἀνασυνέθεσε δλη τὴν ἱστορία τῆς...

Γεώργιος Φτέρης

Αὐτὸς πὸ ἐπιθυμεῖ νὰ γράψη καλὰ ἑλληνικὰ ἄς διαβάση Παλαιολόγον. Διότι ὁ μάγος αὐτὸς τῆς δημοσιογραφικῆς πέννας εἶναι ὁ πιὸ ἀξιοθαύμαστος δάσκαλος γιὰ τοὺς φιλοδοξούντας νὰ γράψουν τὴ δύσκολη γλώσσα μας καλά...

Χρήστος Κ. Χαιρόπουλος

Ὁ Π. Παλαιολόγος διαμόρφωσε δικὸ του τρόπο συνομιλίας με τὸν ἀναγνώστη, ἔδωσε ὀλοκληρὸ τὸ χῶρο του στὴ δημοτικὴ ἀλλὰ και πῆρε ἀπὸ τὴ δημοτικὴ τὴ ζωντάνια πὸ τόσο τὴ χρειάζεται ὁ διάλογος, ἔκαμε ὑφος χωρὶς νὰ τὸ προσάλλη και χωρὶς νὰ ἐνοχλῆ με ἀκροβασίες ἢ με ἀσκοπα πυροτεχνήματα. Ἐπειτα ἔδωσε τὸ κυριώτερο: τὶς ἀπαιτήσεις, τὶς ἱκανότητες και τὰ ἐλαττώματα ἐνὸς ὀλοκληροῦ κόσμου πὸ ζῆ σὲ μιὰ δύσκολη ἐποχῆ...

Ἄν ἦταν ἀνάγκη νὰ κατατάξουμε τὸ χρονογράφημα τοῦ κ. Π. Παλαιολόγου, χωρὶς κανένα δισταγμὸ θὰ τὸ ὀνομάζαμε «κοι-

νωνικό... Και πηγαίνει στις πρώτες αιτίες, στη ρίζα του κακού...
Πέτρος Χάσης

Ο κ. Π. Παλαιολόγος διαβάζεται με φανατισμό από ένα κοινό, που ο ίδιος προσπαθεί αδιάκοπα ν' ανυψώνει την απαιτητικότητα του. Κι' αυτός είναι ο μεγαλύτερος έπαινος που μπορούμε να εγγράψουμε στο ενεργητικό του...

Το χρονογράφημα του κ. Παλαιολόγου είναι μια κριτική γεγονότων, πράξεων, ήθων, εθίμων, συμπεριφοράς, που καθημέρα πρέπει να πει το λόγο της επάνω στα κάθε λογής θέματα — πολιτικής, τέχνης, θρησκείας, παιδείας κ.τ.λ...

Ο κ. Παλαιολόγος δεν περιορίζεται να δώσει μόνο μερικές στιγμές των θεμάτων του αλλά συχνά συλλαμβάνει μεγαλύτερες ενότητες, που τις αναπτύσσει, προχωρώντας από μέρα σε μέρα, σε μια γενικότερη σύνθεση. Και βλέπουμε με πόση τέχνη μπορεί να κάνει ανάλαφρα και τὰ πιὸ μεγάλα θέματα...

Γιάννης Χατζίνης

Έβαλαν κάτω αυτές τις μέρες τον αγαπητό συνάδελφο Παύλο Παλαιολόγο και ψάχνουν να βρουν: Τι είναι; Λογοτέχνης, χιουμορίστας, ψυχολόγος, κοινωνιολόγος, χρονογράφος; Κι' όσοι καταπιάνονται με την προσωπικότητά του του άπονέμου δλους σχεδόν τους τίτλους ή... τους περισσότερους. Αιτία: Το καινούργιο βιβλίο του «Εαρινή Πνοή»...

Στον Παύλο Παλαιολόγο χρωστάμε δλοι πολλά. Έπαιξε έναν ειδικό θαρυσήμαντο ρόλο στην δημοσιογραφία — ίσως χωρίς κι' ο ίδιος να το καταλάβει — με το ειδικό, το προσωπικό του εκείνο καυστικό χιούμορ, που έθεσε στην ύπηρεσία των μεγάλων κοινωνικών και πολιτικών άκόμα θεμάτων. Έτσι στα χέρια του το χρονογράφημα έγινε στήλη απόψεων άψογου ύφους λογοτεχνικού...

Δημήτρης Ψαθάς

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελ.
Σημείωμα	5
Πρόλογος του Οικουμενικού Πατριάρχη	7
Εισαγωγή του Συγγραφέα	11

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

Φανάρι	17
Έκλογη του Άθηναγόρα	18
Πρώτη έπαφή	19
Έκείνο που λείπει	22
Έ Σεπτεμβριανή θύελλα	24
Το δίλημμα του Πατριάρχη	26
Με ασάλευτα τὰ ιδανικά	29
Έ στάση των Τούρκων	33
Ταραγμένες ψυχές	35
Το άγραφο πρόγραμμα	37
Πώς μās βλέπουν	40
Μετά τὰ Σεπτεμβριανά	43
Στη δίκη του Μεντερές	45
Ύστερα από έφτά αιώνες	48
Ένότητα όχι Ένωση	51
Ο Πάπας στο Φανάρι	53
Ο Πατριάρχης στο Βατικανό	57
Άνασκόπηση μίας πορείας	60
Άγάπη χωρίς άφέλεια	62
Παράδοση και νέα ρεύματα	63
Οι αντιδράσεις	65
Οι τελευταίοι Βυζαντινοί	67
Φανάρι 1971	69
Έλλάς, Τουρκία, Άλβανία	73
Έ μεταφορά του Πατριαρχείου	74

Η ΠΟΛΗ

Τὰ Έλληνικά Σχολεία	79
-------------------------------	----

	Σελ.
Ἡ γλώσσα τῶν Σχολείων	80
Οἱ παιδαγωγοί	81
Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος	82
Ἡ γοητεία τῆς	83
Οἱ ἐξοχὲς τῆς Πόλης	85
Ὁ «Πατριάρχης» τῶν Τουρκορθοδόξων	87
Μὲ τὸν Παπαευθὺμ	89
Εὐθὺμ Β'	91

ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΑ

Διάλογος μὲ Τούρκους	93
Κεμαλικὲς μεταρρυθμίσεις	94
Ἕλληνες καὶ Τούρκοι	96
Θέατρο καὶ Γράμματα	97
Ἡ γυναίκα στὴν Τουρκία	99
Νόστιμον ἡμᾶρ	101

ΚΥΠΡΟΣ

Μακάριος Β'	108
Μὲ τὸν Ραούφ Ντενκτάς	111
Κύπρος 1948	114
Τὸ ξεσκήνωμα ἑνὸς λαοῦ	116
Καὶ ἡ γυναίκα στὸν ἀγῶνα	118
Στὴ σπηλιὰ τοῦ Αἰξεντίου	120
Οἱ ἐφηβοὶ τῆς Κύπρου	121
Ἡ Συμφωνία τοῦ Λονδίνου	123
Σειρὰ λαθῶν	125
Στὴν ὑποδοχὴ	126
Διγενής	128
Ἡ πρώτη του συνέντευξη	131
Σὲ νέο κλίμα	133
Περιμένοντας τὸν Κιουτσούκ	136
Οἱ παγίδες καὶ οἱ φρόνιμοι	141
Ἐνα ἔθνος	146
Κυπριακὸ Κράτος	151
Ἑλλάδα καὶ Ὀρθοδοξία	153

	Σελ.
Διοικητικὴ διχοτόμηση	155
Στὸν τουρκικὸ τομέα	157
Σκληροὶ καὶ μετριοπαθεῖς	158
Σφουγγάρι στὸ παρελθόν	160
Οἰκονομικὸ θαῦμα καὶ ἀνωμαλίες	161
Τουρισμὸς	163
Ἡ Παιδεία στὴν Κύπρο	166

ΜΑΚΑΡΙΟΣ

Πάθος Πολιτικῆς	170
Νεανικὰ χρόνια	171
Ράσο καὶ Πολιτικὴ	173
Μετὰ τὶς συμφωνίες	174

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Ἡ Κοινοτικὴ Ὀργάνωση	178
Ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία στὴ νέα Αἴγυπτο	181

ΑΜΕΡΙΚΗ

Παιδεία	187
Ἡ Ὀρθοδοξία	189
Τρεῖς τάσεις, πολλὰ θέματα	192
Τὸ γλωσσικὸ	194
Νέοι καὶ Ὀρθοδοξία	196
Ἡ ἑλληνικὴ παρουσία	197
Νέα Ὑόρκη 1970	199
Βοστώνη	203
Καναδάς	204

ΕΥΡΩΠΗ

Ρωσία	215
Ἡ Ὀρθοδοξία στὴ Ρωσία	217
Γερμανία	220
Ὀγγαρία	227
Βρετανία	230

	Σελ.
Σκωτία	233
Αυστρία	236
Γαλλία	238
Έλβετία	241
Τὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο	242
Οἰκουμενική κίνηση	244

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἐπιτομή ἀπὸ 20 κριτικές	245
-----------------------------------	-----

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	251
-----------------------	-----

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟΤΗΣ: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΠΙΡΗΣ,
 ΠΛΑΤ. ΚΑΡΥΤΣΗ 10 - ΤΗΛ. 32.29.657, 32.31.617 - ΑΘΗΝΑΙ 124, 1972

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ.. Ρ. ΠΑΛΑΜΗΔΟΥ 5, ΤΗΛ. 32.13.336